

mladika

CENA 4,00 €

2011

9-10

PO BOŽIČNIH POTEH POLSTOLETNE MLADIKE

Uvodnik

Milan Gregorič

ALOJZ KOCJANČIČ –
življenje in delo

Irena Žerjal

PETA AVENIJA IN
SMRTNE ZAGATE

Zoltan Jan

*Prispevek prof. Marije Pirjevec
k poznavanju naše identitete*

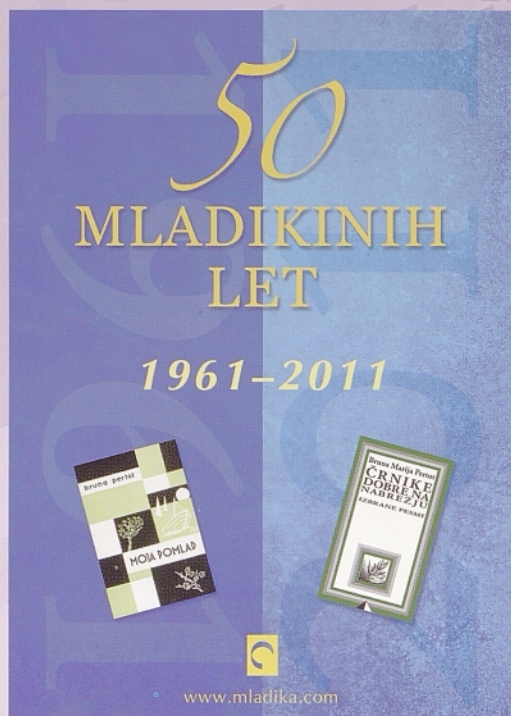
ERIKA JAZBAR

POGOVOR
Z DR. KATICO CUKJATI

KAZALO

Po božičnih poteh polstoletne Mladike	1
Anica Zidar: Tanka, mehka, čudovita vezenina	3
Pod črto: Antipolitika ali kaj?	6
Irena Žerjal: Peta Avenija in smrtne zagate	7
Peter Merkù: Moje življenje v Nemčiji (XXX)	10
Primož Šturman: Spomini na Franca Jezo (5)	12
Milan Gregorič: Alojz Kocjančič	14
Vladimir Kos: Lepši Kot sen	17
Erika Jazbar: »Zaradi vpliva latinskega sveta smo si Temperamentno precej blizu«	18
Zoltan Jan: Prispevek prof. Marije Pirjevec k poznavanju naše identitete z vidika literarne zgodovine	26
Antena	29
Knjižnica Dušana Černeta (102)	32

PRILOGA: Predhodniki slovenske
osamosvojitve v našem zamejstvu

*Blagoslovljen božič in
srečno novo leto 2012*

Uprava in uredništvo Mladike

**SLIKA NA PLATNICI: Repentabor pod snegom (foto Ma-
tej Susič).**

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com; redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič
Izdaja: Mladika z.z. o.o.

Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu dne
21.4.1999 pod številko 114276. Vpisana v se-
znam ROC dne 15.10.2005 pod številko 11721.

Član USPI (Zveze italijanskega
periodičnega tiska)
Reg. na sodišču v Trstu št.193 dne
6.4.1957 • ISSN 1124 – 657X

Tisk: Graphart Printing srl - Trst
Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS
za Slovence v zamejstvu in po svetu.

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni
urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Ma-
tjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar, Evelina
Umek in Ivan Žerjal.

SVET REVIJ: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic,
Marija Češčut, Danilo Čotar, Liljana Filipčič, Diomira Fabjan Bajc, Lučka
Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Milan Nemač, Adrijan Pahor, Štefan Pa-
hor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja,
Ester Sferco, Marko Tavčar, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike stane 4,00 €. Celoletna naročnina za Italijo
30,00 €; po letalski pošti: Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €, Avstralija
65,00 €.

Za plačilo lahko uporabite poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst.
Na banki pa: Zadrúžna kraška banka - Banca di Credito Cooperativo del
Carso (IBAN: IT58 S089 2802 2010 - 1000 0016 916; SWIFT: CCTSIT-
2TXXX).

Saša Martelanc

Po božičnih poteh polstoletne Mladike

Bliža se sveti dan Gospodovega rojstva in tako želi Mladika poslati svojim sodelavcem in bralcem božične pozdrave in božična voščila. Saj ga ni med nami človeka, da bi šel božič neopažen mimo njega, in v našem narodu menda ni odraslega, ki bi se mogel docela izogniti močnemu vtisu svetega večera, četudi se ponekod trudijo, da bi božič črtali iz koledarja našega ljudstva.

S temi besedami se je začel uvodnik naše decembrske številke v že oddaljenem letu 1957, prvem letu izhajanja. Božično misel nam je tedaj poslal nihče drug kot dr. Jakob Ukmar, mož svetniških potez, vesoljne modrosti in globoke slovenske zvestobe.

Tej prijazni popotnici na sam predvečer našega prvega božiča je potem sledilo še več kot petdeset podobnih prazničnih utrnikov, poslanic, razmišljanj in čustvovanj, več kot petdeset variacij na tisto lepo temo, ki je po dveh tisočletjih neminljivo ubrana na skrivnosti večnosti in na hrepenenja človeškega srca.

Prelistali smo pol stoletja božičnih Mladik in nabrali za šopek izbranih besed, tehtnih misli in dobrih želja. Pridružili pa smo jim tudi nekaj zapisov iz dogajanja, ki je sovpadalo z božičnim časom ob sicer drugačni tematiki.

Leta 1958 nam je božično misel poklonil pisatelj Karel Mauser kot prvi besedni umetnik iz zunajslovenskega prostora in bil tako na začetku dolgega seznama naših sodelavcev širom po svetu. Naša revija je namreč že ob samem rojstvu mislila tudi na rojake po drugih celinah in je skušala vselej spremljati njihovo nelahko življenje na tujem. Pisatelj Mauser je spregovoril o posebnem čaru naših božičev:

Skozi zamrznjena okna pesmi dišijo, te naše lepe stare božične pesmi, v katerih še trepeti glas naših dedov in babic, ki so te pesmi molili in ne samo peli. Prisluhni! Kako lepe in preproste so besede, kako globoka in iskrena je vsebina. (...) Zgani se, prijatelj moj, in stopi nazaj v preteklost. Stisni roko starim, njim, ki so nam te pesmi ohranili, njim, ki so nam hiše z žegnano vodo kropili, da je blagoslov božji do današnjega dne v njih ostal!

Nekaj let kasneje smo v drugačnem ključu, pa v podobni intonaciji, lahko brali potopisni utrinek našega tržaškega sodelavca Beneškinova:

Po kosilu sem si ogledoval plošče slovenskih pesmi, ki jih je v Slovenskem domu cel kup. Vključili smo gramofon in polglasno se je oglasila slovenska pesem. Nekaj časa smo tiho poslušali. Potem je gospod Kunstelj dejal: »Ta zbor je iz Slovenije. Čujete, kako nalahko in mehko pojo. Slovenci v tujini ne pojo več tako mehko.« Pesem je bila božična. Nekdo jo je privatno posnel pri božični polnočnici nekje v Sloveniji, pretihotapil magnetofonski trak v Ameriko in tam izdelal ploščo. Melodija znane božične pesmi je brnela v meni še ves tisti večer. V Slovenskem domu v središču Londona sem se počutil kot doma.

V decembrski Mladiki kako leto prej, leta 1958, pa se je božičnim lučkam pridružila čisto drugačna, ognjevit. Naslov članka se je glasil »Tlaka Slovencev« in je na samem začetku pojasnjeval: »Ta članek je vzet iz gospodarsko-socialne študije o položaju slovenskega naroda v Jugoslaviji, ki je v tisku in bo izšla v kratkem v knjigi pod naslovom 'Nova tlaka slovenskega naroda'. To je po več desetletjih prva stvarna študija o gospodarskem in v zvezi s tem o političnem položaju Slovencev v Jugoslaviji«.

Avtor knjige je bil Franc Jeza in Mladika se je s tem javno postavila na stran njegovih zamisli o samostojni slovenski državi.

Za božič 1966 pa smo že imeli prvi okrogli jubilej Mladike. Temu primerne so bile tedaj uvodne besede njenega ustanovitelja in urednika Jožeta Peterlina:

Da je revija vzdržala prvo desetletje, ni zasluga morda samo izdajateljev, urednikov in sodelavcev, ampak vseh, ki so reviji kakorkoli pomagali do življenja, redno plačevali naročnino in ji včasih s prispevki v tiskovni sklad tudi kaj darovali. Da je revija ohranila tudi lepo zunanje lice, se moramo zahvaliti slikarjem, ki so jo opremili vsako leto drugače, in tiskarni Graphis in njenim uslužbencem, ki so se vedno trudili, da je bila zunanja podoba revije čim lepša.

Leta 1970 je bila naša božična številka spominska s pridihom žalostinke. Objavila je pesnitev Ljubke Šorli z naslovom »Spomin na božič 1936«. Pretresljivi verz obujajo tragedijo-zločin nad Lojzeto Bratužem. Pesnitev spremlja uredniški komentar, ki na začetku razmišlja:

V takem predbožičnem vzdušju se Slovenec na tem ozemlju, pa naj se ozre v bližnjo sedanost ali v nedavno preteklost, nekoliko grenko zamisli: ali je za nas sploh kdaj idilično naletavalo in pritrkavalo? Tako razmišljajoč prebiramo kot jagode rožnega venca naše božiče nekaj desetletij nazaj, morda s tiho željo na dnu, da bi našemu mlademu rodu izluščili iz vse prehitro pozabljene preteklosti kakšnega, ki nikakor ne sme izginiti iz slovenske zavesti. Naj vstane v teh božičnih dneh v našem spominu mučeniški lik našega goriškega rojaka LOJZETA BRATUŽA, ki je med božičem in svečnico pred 34 leti umiral – kot žrtev brezumnega znašanja fašistov nad tistimi, ki so ohranili živo našo besedo skozi mračen čas.

Tisti mračen čas je minil in prišel je drugačen, ko je bila slovenščina spet svobodna, nisi pa smel v tem jeziku razlagati mnogih svojih pogledov, vsaj ne povsod. In tako se je naša Mladika prav na božič 1969 pridružila ogorčenemu protestu svobodoljubnih Slovencev v naši krajih, ko so jugoslovanske oblasti na svojem ozemlju zaplenile knjigo Borisa Pahorja »Odisej ob jamboru«, v kateri je v ponatisu zbral svoja razmišljanja o slovenski narodni problematiki, ki jih je zadnja leta objavljaval v tržaški reviji Zaliv.

Sicer pa je tudi Mladika kdaj padla v nemilost tedanjega režima: tako je bil leta 1976 prepovedan vnos njene sedme številke v SFRJ. V tisti neposlušni številki je bil protest zaradi zloglasne obsodbe sodnika Franca Miklavčiča; dalje je javnost v njej izvedela, kako je ista oblast preprečila Albertu Rejcu nastop v Dragi.

A povrnimo se k ljubeznivejšim temam, bliže našemu naslovu. Izbrali smo dva drobca izpod peres dveh besednih umetnikov. Pesnik Vinko Beličič je spomin na božič leta 1961 občutil takole:

V tem čudovitem petju angelov, ki imajo to noč svoj najlepši praznik, se fantu zdi, da ni več na tem svetu. V grlu čuti tesnobo, v oči mu silijo solze – vrh klanca stoji ko ukopan in doživlja največjo lepoto, ki jo more občutiti človeško srce. Ti srebrni brezovi gaji, tiste modrikaste dolinice, one daljne gore – vse stoji zamaknjeno, vse posluša himno, ki jo čudežna sveta noč igra na svojo skrivnostno harfo, razpeto od zemlje do nebeških zvezd. V teh svetih trenutkih nihče ne misli na zemске stvari; vse duše čutijo glasove s pravega doma, ki je neskončno daleč od zemskih stisk.

Precej let kasneje pa se je takole zamislil pisatelj Alojz Rebula:

Znotraj pesniškega okvira, ki je navdihnil krščanski domišljiji jaslice, ostaja strahotni realizem samega hle-

va. Ki ni hlev iz plastike z idilično planinsko streho, z ležiščem iz zlikanih slamic, s skrito električno žarnico, ki obliva notranjščino s sanjsko barvasto svetlobo. To je čisto resničen palestinski hlev, s katerim je hotel božji dojenček uresničiti pred tridesetimi leti blagor, ki ga je kasneje sporočil v govoru na gori: Blagor ubogim!

Z odbiranjem božičnih odmevov se bomo ustavili v slovenskem plebiscitnem decembru 1990, ko sta se večnostna in slovenska misel tako lepo ujeli in spletli v praznične besede Toneta Bedenčiča:

V svoji dolgi zgodovini je slovenski narod doživel mnogo božičnih dni. Bili so veseli in žalostni, bili so polni miru in globokih doživetij, bili so tudi krvavi v ognju vojnih viher, bili pa so tudi čisto vsakdanji. Le takega božiča, kot bo letos, še nismo imeli. Tokrat bo to zares pravi SLOVENSKI BOŽIČ. (...) Ni naroda brez vere. Slovenski narod je svoji veri ostal zvest do današnjih dni. Iz nje je rastel in oblikoval svojo kulturo in istovetnost. Božič, ki ga slovensko ljudstvo tako rado in doživeto obhaja, mu bo letos z besedo DA prinesel novo rojstvo. Stopil bo v novo stvarnost. Postal bo odgovoren za sebe. Na novo bo zaživela zavest o nas samih. Naše korenine bodo spet oživele in pognale rast narodnemu drevesu. Končno bomo postali svobodni in samostojni narod z besedo in imenom in to sredi Evrope in na tej lepi in enkratni zemlji.

Za konec pa še dvojje zahval.

Prva naj gre našemu ustanovitelju profesorju Jožetu Peterlinu, ki smo se ga letos spominjali ob stoletnici rojstva in 35. obletnici smrti. On je zasadil mladiko, ki je bila in ostala simbol neke vere, nekega upanja in neke ljubezni. Dokler ni omahnil, je ob sprotnem garanju spremljal tudi vse naše misli, ki so včasih poletavale do obzorij, kjer smo čakali na svitanja iz domovine.

Druga zahvala pa naj gre onemu Beneškinovu, ki je nekoč v Londonu ganjeno poslušal iz Slovenije pretihotapljen božične melodije. Njegovo sodelovanje pri Mladiki je potem stalno naraščalo in dobilo nazadnje take dimenzije, da mu je uradna domovina pred letošnjimi prazniki podelila ugledno Schwentnerjevo nagrado za založništvo. Oni Beneškinov seveda ni nihče drug kot Marij Maver, dolgoletni nadaljevalec profesorjevega dela in poslanstva. Vsi pri Mladiki ti iskreno čestitamo in ti želimo srečen božič, naš dragi prijatelj.

Anica Zidar

Tanka, mehka, čudovita vezenina

Novela je bila priporočena na 39. literarnem natečaju revije Mladika

... TONKA in MATIC sta se po petih desetletjih vrnila s Tasmanije v rojstni kraj med dolenske griče, med breze, med Tonkina najljubša drevesa, med to nežnost, kakor je večkrat pripomnila vsa razgreta.

V tujem svetu sta bila nekaj časa razpeta med trdim delom in pomanjkanjem. A vse to ji je zmanjševala škrjančkova pesem iz domače deželice, pogosto je zadrhtela v njej, tako pri srcu ji je bila ta ptička s čopkom na glavi. Večkrat so bile poti v tujem svetu ovinkaste, s spodrsaljaji. Čas je vse razrešil, le hrepenjenja po domu, po hiški, pokriti s slamo, po svetlih jutrih ni mogel počrniti. Včasih ji je bilo tesno, kot da ji nekdo močno stiska srce, v oči so ji navrele solze. Zanja je bila neresljiva uganka, zakaj rojstni kraj človeka tako priklene nase. V toplih večerih je šla s citrami v svoj vrtiček, iz njih je izvabila lepoto domačih zvokov. Pomirjali so vročino v njej, saj jo je begal občutek, kot bi ji vrelo v prsih. Največkrat je zazvenela pesem o škrjančku:

Škrjanček poje, žvrgoli,
se bel'ga dneva veseli ...

Čez leta so se strune na citrah strgale, cefrale. Z grenkobo je pripomnila: »Jokajo. Pogrešajo stari svet.« Močno jo je žejalo po domači besedi. Večkrat se je šepetaje, s posebno svetlobo v očeh pogovarjala sama s seboj: »Naše besede! Kako so tople, bogate! Z njimi lahko razkriješ vsa čustva, čeprav so zakopana globoko v duši.«

... TONKINO OTROŠTVO. Hiška z zelenimi polkenci, s kmečko pečjo, z razpelom v kotu, z obledelimi podobami svetnikov na vegastih stenah, s črno kuhinjo z ognjiščem, z vonjem po repi, po zelju, po žgancih, kljub temu pa tudi po toplih družinskih praznikih. Peč polna otrok; babica jim je nizala pravljice in zgodbe iz davnih dni. Pa kakšne! Dih jim je zastajal. Živel so z naravo, bos so skakali po rosi, lužah, snegu. Močno se je zasidral vanjo vonj po domačem kruhu iz kmečke peči. Nikoli ga ni bilo dovolj. Rezine so bile tanke, pretanke. Žeja po velikem kosu se je udomačila v njej, po veliki zagozdi belega kruha,

potica pa je bila le vroča želja. Med vsem tem ji je minevalo otroštvo. Otroštvo bosih nog, kot je Tonka rada pripomnila.

... TONKINA MLADOST. Komaj pa se je srce zganilo v drobnih željah, zatrepetalo, zagorelo, se je vse osulo. Vojna! Tisočkrat prekleta! Mladost med pokanjem pušk, med grobovi, lakoto in strahom, ni mladost. Črn čas z razcefranimi sanjami. Smrt pa se je le utrudila. Orožje je utihnilo. Morije je bilo konec. Sanje, vse pohabljenе, so se pognale v novo rast. Sanje po drugačnem svetu, po polnem življenju. Kmet je bil vse bolj zapostavljen, odrinjen. Povsod revščina. Le ona beseda je nekaj veljala ... Tovarna. V hiški se je stiskalo sedem otrok, hribovski svet jih ni mogel preživeti. Razkropili so se. Mati je v obupu stegovala roke z eno samo željo v srcu, da bi jih zadržala. Ihtela je: »Premalo srca sva jim dala. Zemlje ne nosijo v srcu.« Oče pa je med ustnicami mlel kletvice, s srcem pa je jokal. Bolečine so se preganjale po njem, kaj bo z zemljo. Položne njive so se mu zdele vsak dan bolj strme. Starost je v oba trosila novo težo. Čez čas se je najmlajši Janez vrnil iz mesta. S trdim glasom je butnil iz sebe: »Sto zlodjev! Mesto ni za kmeta. Že ime izgovarjajo s posmehom. Kmetavzar!«

... TONKINO ŽIVLJENJE. Tonka se je na vso moč zagledala v sosedovega Matica. Kar hitro sta pred oltarjem dahnila svoj DA. Po obeh pa so se pehale skrbi. Vsak dan jih je bilo več. Matic bi moral še k soldatom. Na bolgarsko mejo; tam pa je še vedno vrelo, puške se niso umirile, vojake so v krstah vozili domov. Strah je bil tako hud, da sta se odločila: pobeg, oba skrivaj čez mejo. Njuna notranjost je bila polna špranj, ven so silili dvomi, strah, nova in nova vprašanja ...

V Tonki se pogosto prebudijo misli na tiste čase. Poti so bile nevarne, težke, negotove. S prestrašenimi besedami v njih trepetajo solze, razkriva njuno pot, pot v tujino, v lepši čas, pa tudi vrnitev med domače griče.

»Pobegnili sva v vihar ni zimski noči. Mraz, visoki zameti, neznani kraji, strah, lakota. Preplezala

skalne previse, večkrat sva bila na koncu moči. Kako sva zmogla vse to? Z vso močjo je naju gnala naprej le želja po drugačnem življenju; želja, doseči mavrico, ta se je v meni obešala že v otroštvu. Težka, zdaj se mi zdi precej nepremišljena, je bila najina pot. Vmes so bili tudi trenutki streznitve, kesanja. Zakaj sva zbežala? Odnehala pa nisva. Naprej! Le naprej, da najdeva svoj otoček sreče.

Našla sva ga na otoku Tasmanija. Dežela naju je priklenila z bogastvom zelenja, z rečicami, spominjala me je na dolnjski svet. Hitro sva se privajala, začetek ni bil rožnat. Delo se je kar samo ponujalo, zaslužek pa tudi. Matic se je kmalu dokopal do svojega zidarskega podjetja, delo je steklo. Sezidala sva si hišo, imenitno, nizko, z veliko lesa. Zasadila sva vinograd, vrtiček z rožami, roženkravtom in nageljni. Življenje je pokazalo nov obraz, teklo je lagodno, skoraj brez zaskrbljenosti. Zdelo se mi je, da sem notranje bogatejša. V delu med tujimi ljudmi in v novem svetu sem si nabirala življenjsko doto, prijatelje, nova spoznanja. Pa vendar so se vame še splazili grenak priokus, tesnoba v srcu in prav volčja lakota po dolnjskih gričih. Tudi v Maticu je nekaj zatrepetalo, nekaj med bolečino, upanjem, hrepenenjem. V oči pa se mu je naselila nadležna vlaga. Zamaknila sva se v tisti daljni svet ... V svetla jutra, ko se svet na široko odpre, iz hoste zavalovi ptičji spev, sonce se razlije po vsem hribu.

Tudi na Tasmaniji so bila svetla jutra; kenguru mi je večkrat potrkal na okno, v bližnji hosti živ dirndaj, a vse to mi ni napolnilo notranjosti. Vabile so me bele breze, pesem škrjancev. Domotožje se je nekoliko potuhnilo, ko so se rojevali sinovi. Trije so prijokali, vsako leto eden. Kakšni pobje! Korenjaki! Kot hrasti v naši hosti. Andrej, Gašper, Jakob. S ponosom sem šepetala, da jim sam zlodej ne bo nikoli prišel do živega.

Z domačimi smo si dopisovali. Močno so me zbolele njihove besede, trpke in nepričakovane, da griči vse bolj samevajo, se prazniyo; polomljena polkenca tožijo v vetru, kot bi jokala; mlade so potegnili mesto, tovarne, tujina. Z rodovitno zemljo delajo kot svinja z mehom. Zараšča se, iz hoste sili grmičevje. Na plodnih njivah pa rastejo bloki, povsod beton. Kot bi me težka roka lopnila po srcu. Ta svet vendar ne sme umreti. Želje po domačih logih so se spet divje pognale v rast. Moji pobje pa so me priklepali na Tasmanijo; dobro so se počutili, živeti sem morala z njimi, z njihovo mladostjo. Matic je bil včasih čudno skrušen vase. Pred nama se je vse bolj odpirala najina daljna deželica. Podoba za podobo: škrjančkova pe-

sem, žitno polje s strašilom, vaški perilnik, semenj, cerkvice na Gori in zvonovi ... Bogastvo barv in zvokov. Vsak letni čas je imel svojo pravljíčnost.

... POTEM pa udarec. Smrt staršev. Hitro sta odšla drug za drugim. Pljučnica. Ko ni več staršev, se vezi z domom zrahljajo, še otroštvo nekako potemni. V sebi sem se žrla, da je za njuno smrt nekje tudi moja krivda. Še sedem križev nista neklepala. Domotožje se je odslej pretkalo tudi z bolečino, ni se več unesla.

Ko nas je obiskal brat Janez, je bil zame praznik, praznik rojstne vasi. Prinesel mi je dragocene spominke. Kakšno bogastvo! Med njimi tudi škatlico domače prsti. S pravo pobožnostjo sem jo stiskala v dlaneh. Kri je hitreje zaplala. V duši pa se je razprla vaška gmajna s tisočnimi glasovi, zajelo me je svojevrstno valovanje toplote in spoznanje, da so korenine domače deželice v meni še čvrste, žilave, močne.

Nekaj pa se mi je ves čas zdelo čudno. Še danes je tako. Ob vsakem bratovem obisku se mi je iz meglic tistega oddaljenega časa zasmejal berač Miloš. Vaški posebnež. Šolo je obesil na klin, šel je med ibršnike. Od hiše do hiše, z grčavko v roki, suh kot trlica. Brez zoba usta, preplašene oči, kocinast obraz. Pa stegnjena dlan za kos kruha, za štamperle slivovke. Večkrat sem mu stisnila v roke, vse prekrile s črnkastimi žilami, z zverženimi prsti svoj košček kruha. Nanj je pritisnil modrikaste ustnice. Veliko se je pomenkoval sam s seboj, preklinjal hudiča z obsodbo, da mu je ukradel srečo. Uteho je iskal v pijači. Ta podoba revščine je močno zasidrana v meni.

... PO NEKAJ LETIH, ko so bili pobje že pod vrhom, smo odšli na obisk v domačo vasico. Občutila sem napetost, razburjenje, kot bi nekaj pritekalo prav iz globine duše. Pred domačo hišo je v meni vse prekipovalo, vrelo. Skoraj sem se opotekla, oblil me je znoj, prevzela ganjenost. Najraje bi se s poljubom prižela k zemlji, pa sem se samo stisnila k orehu, zahtela sem tako presunljivo, da so me pobje pogledovali z začudenjem, pa tudi kanček posmeha je bil v njem. Pa še nekaj me je stisnilo. Razočaranje ob spoznanju, da se hribovski svet fantov ni dotaknil, ni jih ogrel, ni jim zlezel v notranjost. Pa sva jim z Maticem z izbranimi besedami pripovedovala o tej deželici, jih učila naše govorce, pesmi, a vse je pogoltnila tujina. Nova, dotlej neznana bolečina je zagrizla po meni.

»Hm! Ta majhnost! Z dlanjo lahko vse pokriješ. Samotnost. Ne, sem ne bomo prišli živeti. Ta svet nas utesnjuje,« so se namrdnili. Le najmlajši, Jakob, je še

okleval. Zastrmel se je v valovito deželico, kot bi jo vlekel vase, v njegovih očeh pa iskrice, najbrž je v sebi občutil nenadno nagnjenje do nje. Vse to mi je poročilo upanje. V meni pa vznesen občutek, morda sem le ujela košček sreče.

Po vrnitvi v Tasmanijo sem v sebi začutila veliko spremembo. Ni minil dan, da ne bi z bolečino mislila na tiste modrikaste griče. Na obrazu nove gube, v notranjosti pa zbežanost, večkrat je prav divje zakipelo, stresalo me je ihtenje.

»Ljuba duša! Domotožje te bo spravilo ob pamet. Razjeda te. Na robu obupa si. Premisliva! Lahko se vrneva,« je vneto govoril Matic.

»Duša je bolna od hrepenenja. Ne morem je pustiti tako lačne. Počutim se, kot bi bila pribita k tlom. Strah me je, strah za sinove. Kako bo z njimi?« sem iz sebe porivala besede.

»Ne išči vraga, kjer ga ni! Pobje imajo hrbtenico, imajo zdravo pamet!« je odločno pristavil.

Potem pa besede s fanti. Začenjala sem z otožnim glasom, kar tresel se je od solz: »Pobje, domov me vleče! ...« Več nisem zmogla. V meni vihar, kot bi me hotel zdrobiti v tisoč koščkov.

»Kaj pa čakaš? Zdaj pojdi, ko imaš še dovolj moči, ko te še žeja po tistih gričkih. Naše poti so že začrtane, dobro začrtane!« so ji smeje odgovarjali. Dotaknili so se mojih dlani, da bi mi razdrobili strah, s težo se je sesedal vame kot strupena pajčevina. Pa vendar se mi je zazdelo, da jim je rahla senca zdrsnila po čelu. Misli so se mi kot jata preplašenih ptic zagnale v minuli čas. Sva dala z Maticem fantom dovolj trdne temelje?

S posebno težo je butnila vame še misel, zajedljiva in posmehljiva ... V domačem svetu boš morala spet poprijeti za delo. Nisi več v rosnih letih ... Za hip je završalo po meni, kot bi ostala sama sredi zamegljene ceste. Potožila sem Maticu; še vedno je prava kmečka grča; zna razdrobiti dvome. Od njega veje toplota, ki pomirja. Z glasom, s polnim svetlobe in navdušenja, je kar padlo iz njega: »Vem, da si se v sebi že odločila. Domov! Oba vidiva pot pred seboj. Ne obupaj! Tu sva pustila lep kos življenja. Veliko sebe sva vgradila v ta košček sveta. Pobje so pogнали korenine. Midva pa imava še dovolj moči za najino jesen. Naj bo sončna, po najini meri! Stari svet naju pričakuje. Seveda, brez dela ne bo šlo!«

Hrepenenje je naraščalo. V sanje so se mi zapletli še zvonovi iz cerkvice na Gori. Vsako noč so s čarobno močjo drsli po meni. Razigrano. Vablivo. Vmes pa še petje škranjcev. Kakšna praznična ubranost! Slovesni občutki. Hrepenenje me je vse bolj srkalo

vase. Po drugi strani pa je strah nametal vame nekaj kot pijanost in vprašanja, ki so vse bolj drezala ... Sem dala sinovom dovolj srca, zdrave pameti, čustev? ... tudi Matic se je zazrl nekam daleč, kot bi se spoprijemal sam s seboj. Z globokim, razrezanim glasom je zamomljal: »Ej, življenje dela čudne ovinke, pa vendar je naše največje bogastvo.«

V meni je bilo vse pomešano; nemir, pričakovanja, radost, skrbi ... Vse močnejše je bilo škranjkovo žvrgolenje, pesem zvonov pa vabljiva.

... ODŠLA SVA. Priznam, s solzami v očeh, s težkim srcem, z mešanimi občutki, a z upanjem, da greva iskat jesen, tisto pravo jesen samo za naju dva. Kupila sva kmetijo, kar dobro ohranjeno, blizu mojega doma. Kozolec, hlev, še kašča je zraven. Vse kot v minulih časih. Polna navdušenja sva se lotila dela. S srečno roka sva uskladila stari in novi svet; lepo se dopolnjujeta. Tudi sosedje, malo jih je, hiše se močno praznijo, so prijetni. Po življenju čutiva pravo lakoto. Kar ne morem verjeti, da res doživljam vse to, sanje se uresničujejo. Zdi se mi, da sem daleč stran od ponorelega sveta. Matic pa, kot bi se na novo rodil; ne more se odtrgati od dela; kar naprej nekaj ureja, barva, zadržuje se v vinogradu. Ne vem pa, zakaj se mi pogosto po vsej notranjosti razpre slika berača Miloša. Nasmehnem se, da me je prišel pozdravit, obiskat, prosit za kruh.

Pred dnevi pa mi je na hostni poti med brezami korak kar obstal. Kot bi zrasel iz zemlje, je stal pred menoj sosed Alojz. Živa Miloševa podoba: zaraščen obraz, oči polne miline, modrikaste ustnice, suhljate roke, prepredene s črnkastimi žilami. Sključen, kot bi se sramoval samega sebe. Vame plane kot strela z jasnega rezek krik ... Sodoben berač. Misli vrtajo ... Kako čudno se vrti ta naš svet! V mojem otroštvu je prosjačil Miloš. Kaj se bo zdaj na to pot podal Alojz! To je greh! Velik greh! Včasih so rekli smrtni greh. Preklete! Vse več ga je po svetu, čeprav ga nihče ne seje.

Alojz s hripavim glasom takoj strga iz sebe, ustnice se mu tresejo od ganjenosti: »Bežim pred seboj kot hudič pred križem. Ko so zaprli fabriko, je bilo z menoj konec. Na pol mrtev sem. Hiša leze vase, nobena se noče možiti na hrib, starši so pod rušo. Za vse sem sam. Ne zmorem. Pijem.« Pljune, kot bi hotel iz sebe izbežati vso grenkobo. Zamahne z grčevko. Odide z majavo hojo. Živa Miloševa podoba. Ostanem brez besed, le v mislih mi trpko odmeva ... Sodobni berač.

Kadar si želim nabrati novih moči, se podam med breze; zdaj so vmes pomešani še bori. Hodim po stezici, urejam spomine na igre v otroških dneh,

na prvo ljubezen, na ukradene poljube, na mlade sanje. Podobe so svetlejše, bogatejše. Pa še nekaj je, svetlobe je vse več. Jakob se je odločil, da bo prišel živeti k nama. Andrej in Gašper pa ne čutita tal pod seboj. Zaljubljena sta. Poroka je pred vrati. Vabljeni sva, seveda bova šla. Spet sem polna pričakovanja. Vsa hosta skrivnostno šepeta. Med brezami odkrijem že precej zaraščeno stezico iz minulih dni. Nekaj znamenj je še, da pot ni povsem zapuščena. Ko smo v otroških dneh tekali po njej, se mi je zdelo, da ne pelje nikamor, da se zgubi v gošči. Zdaj pa na veliko presenečenje odkrijem, vije se še naprej, mimo košatih hrastov v novo prostranost, v dolino, v svet ... Pritisne ostra misel: stezica jih je veliko zvalila s hriba, vrača pa se jih vse manj.

Misli pa pletem naprej ... Imela sem več življenj, uravnavala so se v eno: domov. Imela sem več želja. Spojile so se v eno: domov. Sanjarila sem o tem koščku sveta, zdaj sem tu. Mislim, da sem se dotaknila mavrice. Menda vso to navezanost na domači kraj položijo rojenice že v zibel.

Pesnik je z izbranimi besedami pisal o domovini, o tej čudoviti vezenini, ki nas mehko in voljno ovija, kjer smo, ki je za nami, kadar smo neizmerno sami, kadar nas stiskajo skrbi.

Tresem se ob zajedljivi misli, boleče zavrta vame: vse te prečudovite besede o domovini, o povezanosti z njo, danes izgublja svojo lepoto, temnijo.

POD ČRTO

ANTIPOLITIKA ALI KAJ?

Ob nedavnih volitvah v Sloveniji se nam opazovalcem za mejo naravnost vsiljuje razmišljanje o nekih podobnostih in analogijah med dogajanjem v italijanskem in slovenskem političnem svetu. Kolikor je seveda mogoče in upravičeno delati take primerjave, saj je Italija velika, Slovenija pa skoraj prav majhna država, prva ima razmeroma dolgo demokratično tradicijo, druga pa se je šele pred dvajsetimi leti izmuznila totalitarizmu. Italija je do nedavnega imela desnosredinsko vlado, slovenska vlada pa je odločno nosila deklarativno levičarsko nalepko. V Italiji je bil do zdaj na vrhu oblasti politik-podjetnik, v Sloveniji pa, nasprotno, podjetnik šele prihaja na oblast. V Italiji se je levica poldrugo desetletje in več zaman trudila, da bi spodmaknila stolček uspešnemu podjetniku, v Sloveniji pa se je levici v dveh mesecih posrečilo spraviti na prestol podobnega podjetnika, čeprav manjšega, a po besedah nič bolj skromnega. V Italiji vsi trdijo, da je nastanek tehnične vlade znak skrajno resnega gospodarskega stanja, ki terja nujne ukrepe skoraj iz dneva v dan, v Sloveniji pa se mukoma

in proti volji pripravljajo na čudno koalicijsko levico, sredine in kapitala. Nikomur se niti ne mudi. Pod silo razmer ali kakorkoli že, je v Italiji nastala velika koalicijska, ki podjetniku in njegovi stranki omogoča, da se razbremeni odgovornosti, v Sloveniji pa so žrtvovali levico, da bi le preprečili zmago desnice.

Do tu nasprotstva. Kaj pa analogije? Obe vladi sta odpovedali spricho ekonomsko-finančne krize, ki je zajela Evropo in svet, in priznali svojo nemoč. Levica v Sloveniji se je odločila za predčasne volitve, v Italiji pa so skoraj istočasno izbrali mehkejšo varianto, tako imenovano tehnično vlado ali vlado v sili, ki naj popelje državo iz ekonomsko-finančnega viharja. Naglo se bo morala zateči k močno nepopularnim ukrepom, za katere nočeta biti odgovorni ne večina in še manj opozicija, za katero bi lahko tvegali trditve, da si zapravlja možnost za zmago na prihodnjih volitvah.

Tudi v Sloveniji je kriza že dolgo časa kaj več kot grožnja, na katero prejšnja vlada ni znala odgovoriti in je na koncu vrgla puško v koro, česar pa dotedanja opozicija ni znala izkoristiti, čeprav je imela večino javnega mnenja na svoji stra-

ni: še poleti bi zmagala morda celo z absolutno večino. Toda v SDS je nekaj zaškripalo, nastala je Virantova osebna lista in istočasno se je pojavila tudi Jankovičeva prav tako osebna lista. Rezultat je bil polom dosedanjih vladnih strank, toda istočasno tudi nepričakovana izguba konsenza za Janševo SDS in vrnitev Nove Slovenije v parlament. Zmago sta nepričakovano dosegli obe novonastali osebni listi, čeprav sta šli na volitve brez pravega programa in brez povezave s teritorijem, Janković celo kot najbolj voljeni kandidat. Njemu je volilno bazo sicer zagotovila podpora Zveze borcev, ki je zvesto sledila Kučanovemu in Stanovnikovemu klanu. Potemtakem je res, da politično sceno v Sloveniji še vedno obvladujeta stara stebra prejšnjega režima. Morda res, toda vprašanje je, ali res prispevata k reševanju socialnih in gospodarskih problemov v državi ter vzpostavljanju njenih boljših političnih razvojnih smernic. Svoji levici gotovo nista naredila usluge. Opozicija ni znala izkoristiti ugodnega trenutka, a je vendarle okrepila svojo težo v telesu volilcev. Sestaviti vlado vsekakor ne bo lahko, še težje pa bo vladati.

Irena Žerjal

Peta Avenija in smrtne zagate

(ali »marmelada newyorških kolačev«)

Brezno brezčasnosti

Zaman upam, da bom hladnokrvna opazovalka nekega sveta, zaradi katerega je imela moja mama težje življenje, kot so ga imele njene soletnice. Tudi nisem vedela, da je ta del globusa nekaterim zelo učenim ljudem simbol zla, kar si očitam. Ko sem namreč po potovanju v New York sproščeno pripovedovala, kako sem tam bila srečna, so mi mlajši sobesedniki vzdeli ime »teta iz Amerike«. Bila sem nemalo začudena, saj že desetletja dolgo tja potujejo številni znanci. V New Yorku je tudi nekaj mlajših slovenskih parov in se jim zaradi ameriškega bivališča nihče ne posmehuje. ZDA so tudi v vseh potovalnih agencijah prestižni cilj poročnih potovanj! Taki potniki pač, ki se za politiko ali politikantstvo prav nič ne zanimajo, kaj šele, da bi bili za ali proti imperialistom!

Mladi ljudje, ki so me z užitkom zafkavali s »teto iz Amerike«, so bili našuntani, saj biti filoamerikanka ni ravno nedolžna zadeva. Se tolažim, ker vem, da bodo vsi taki imeli še veliko desetletij za razmislek o lažeh tega sveta!

Da imam namen opisati enega od mojih dolgih potovanj, niso omenjene nepravilnosti, še manj kakšno posebno navdušenje, ne, glavni vzrok tega opisovanja je spomin na naklonjenost in prijaznost, ki bi se verjetno kadarkoli prej in se bo kadarkoli v prihodnje zaman prikazala.

Prvi dan čez lužo

Sprehajam se po Ronškem letališču s premičnim kovčkom, ki pozvanja za mano. Potelefoniram k mojim najdražjim, čeprav se jim ob zgodnjih urah nikoli ne oglasim.

»Nič ne skrbi! Zabavaj se!« tako me bodrijo in voščijo srečno pot.

Se pridružim skupini, recimo ji kar »naša«, s katero se hrupno odpravimo do letala, ki nas bo vzelo v svoj trebuh. Čebļjam s staro prijateljico Evico, ki mi dopoveduje, da bova morali vsako jutro preteči slavno alejo najpomembnejšega mesta na svetu. Nič ji ne oporekam, saj so mi nenavadne aleje vseč. Posebno še, če so popolnoma nove, zame in za njo, seveda!

V letalu se pri pultu v barčku spoprijateljiva z mlajšo potnico Zdenko. Aha, obeta se mi odlična sogovornica, ki ne skriva svojih misli!

Zdenka Žun poučuje likovno vzgojo, a se je dobro priučila tudi angleškemu jeziku, ga takorekoč obvlada, ker, v kolikor takoj veliko pove o svojih potovanjih, bo-

lje obvlada globalni prostor kot domače relacije. Hm, beži iz ležernosti vsakokrat, ko more. Moja strumna prijateljica Evica pravi, da je zelo površen človek in da se gre svetovljanko, ker ima od neznanokod polno denarnico. Meni se zdi le simpatična, predvsem pa nevsiljiva. Morda sem jaz preveč vesela ob njej, zato me Evica pošlje na sedež ob oknu med neznance. Pravi, da bom tam največ videla, saj prvič letim s charterjem v Rim. In komaj se razgledam, sem že preplašena: skozi okno opazim na krilu razpoko in plahutajočo pločevino. Sprva obnemim, potem pa si do Rima dopovedujem, da so za take motnje odgovorni in plačani kontrolorji, posebej pa bi bilo neollikano, da bi se jaz, v mehaniki nepoučena, spuščala v kako paniko! Tisto, ali odvečno ali sestavno prhutalo, mi je odvzelo glas ter vesele misli.

Fiumicino! Končno! Skupaj zvlečemo prtljago, poslušamo Evičina navodila, saj je ona neuradna vodička, potem pa se hrupno pogovarjamo, kot kakšna skupina, ki se odpravlja na Himalajo. Ampak, mi potujemo čez ocean! Tja, kjer je starejši del naše grupe že večkrat pohajal, med mlajšimi pa so taki kot jaz, ki grem prvič v New York.

Napravila sem si natančni načrt, saj si mislim ogledati vse, kar je v zvezi z Lorco, Bachmannovo, Dalijem, Buñuelom, Singerjem, Millerjem, in mogoče, da se mi bo v sedmih nočeh in osmih dneh posrečilo videti v živo pisateljico Morrisonovo. Poiskati nameravam sledi slovenskega slikarstva v galerijah, saj je Spacal tam stanoval! Vprašala bom za Gromovo monografijo, ki je na Slovenskem ne najdem.

V letalu pregledujem umno izdelano mapo Manhattana. Sedim ob neznancu, ki pa mi, skraja nezaušno, a pozneje iskreno pove, da poučuje na univerzi in ima svojevrstne izkušnje v New Yorku. Ko mu omenim, da pesnikujem, se namrdne. Poezije ne ceni. Kaj pa likovno umetnost? To, pač, zelo. Nadalje se pogovarjava o vseh urnikih mestnega prometa. Svetuje, naj se poslužujemo avtobusov, podzemске pa ne, ker je v rokah zmikavtov. Prav, si rečem, in zaspiam.

Prebudijo me filmski glasovi, saj je prevladala volja tistih potnikov, ki so si hoteli osvežiti angleščino ob gledanju nekaj nanizank. Filmski kič za vse okuse, ob čemer gre mojemu sosеду na bruhanje in si vtakne v ušesa primerno pripravo. Druga soseda pa skuša fotografirati vse, kaj je vidnega skozi okno. Pa tudi sopotnike iz naše skupine. Spominov bo na fotografijah zares veliko. Želim, da bi fotografirala čredo oblačkov na zelo sinjem nebu. Me vpraša: »S tvojim profilom?«

»Ne, ne, samo oblačke!«

Moj profil je čisto nemogoč od tistih pomladnih dni, ko je izšla prva pesniška zbirka v Trstu in so bile moje mlade poteze zares sprejemljive.

In smo na cilju! Buljimo najprej v premični pas, kjer bi se morala pojaviti prtljaga. Kar dolgo čakam na svoj kovček. Potem me možiček kritično ogleduje, če sem na potnem listu jaz zares jaz. Tudi pregledi na letališču so mimo, in že občudujemo iz starega hotelskega avtobusa za osem dni »naše mesto«. Vsi so radovedni, ne samo tisti, ki smo tukajle prvič. Zelo stara palača, naš hotel, je po mojem očarljiv, manj očarljive so posamezne sobe, a smo že v vrvežu množice, ki čaka na večerjo, se pozdravlja, spogleduje, odhaja, prihaja, saj zares pestro restavracijo napolnjujejo gostje.

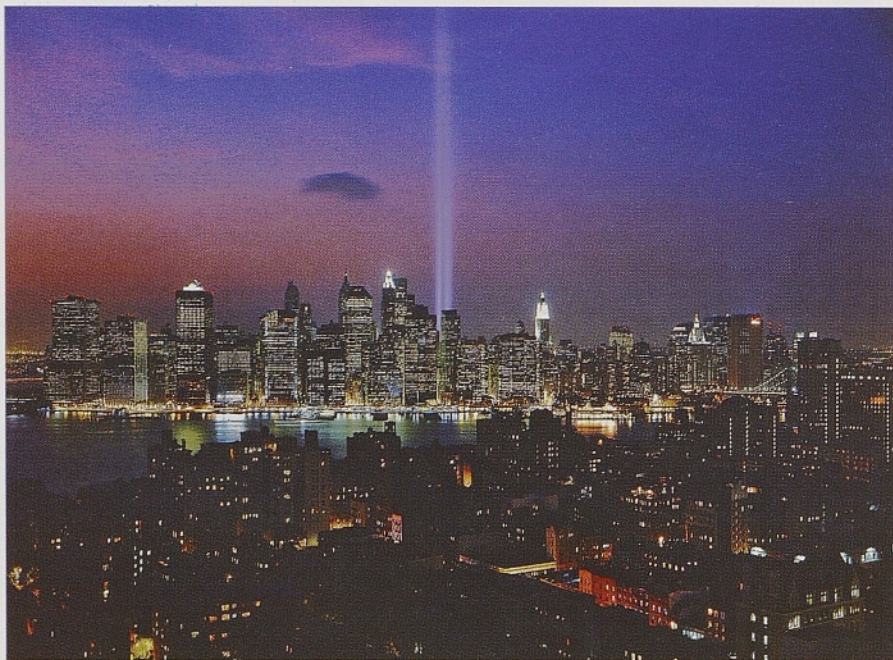
Si pravim, kakšna sprememba za vse, ki smo navedeni na domači mir, znajti se v teh dimenzijah, o katerih vem skoraj vse iz filmov. Pa tudi to vem, da je v enem od takih hotelov nastal dobri manhattanski bog Ingeborg Bachmannove. Ko to razodenem Evici in Zdenki, sta navdušeni, saj sta prebirali roman.

Da me Dobri Bog z Manhattana osrečuje, je kar lepa zgodba. Drugo zgodbo pove Evica, kako se je po New Yorku sprehajala s starejšim slovenskim pisateljem, ki ni imel take sreče, da bi ga bili na Slovenskem tiskali, ker so ga odklanjali zaradi znanih političnih predsodkov. A da je njen najljubši prozaist. Sram me je, da ti stega, kar je izšlo lani pri celovski Mohorjevi družbi, nisem prebrala, zato jo vzpodbujam, naj nam pove vsaj obnovo.

Notranjost tega hotela je podobna nečemu, kar me spominja še na nekaj, kar bi moralo biti podobno veličastnosti staroegipčanskih piramid. Ah, utrne se mi spomin na branje humoreske Faraon v fraku! Tudi tisti

Feiglov protagonist se je znašel v New Yorku in se čudil, prav tako zmedeno kot jaz. Le da je on imel neke magične moči, jaz pa moram priklicati iz spomina orientacijski čut, ki sem ga imela pred desetletji, ko sem potovala po Severni Evropi. Nič se ne zmemim za nasvete domišljavega vodiča, ki je nekaj zrecitiral, a nam je naštel nekaj podatkov iz starih vodičev. V New Yorku ne bom iskala faraonov v fraku, videti hočem umetnine. In Evica? Je navdušena?

Pravzaprav se naša družina sproti nekaj dogovarja, ocenjuje in sklepa. Po dviganju v dvaintrideseto nadstropje obležim kot snop v skromni postelji. Na sreči

smo v sobi same take, ki jih zanimajo slike, arhitektura in knjige. Vseeno nam je, če bomo jutri potovale s podzemsko ali s helikopterjem. Morda Evico nekoliko zanimajo tudi nakopičena bogastva, ki so marsikje na ogled, mene pa najbolj mikajo ostaline Indijancev. Vsekakor hranijo zame nove elemente o triadi Lorka, Dalija in Buñuela! Kako je že bilo? V tem mestu bi se lahko vsi trije umaknili pred despoti, a pesnika božja Previdnost ni dovolj jasno opozorila. Evica meni, da bi ga, neprevidega, kot je bil, prej ali slej ugonobili tukajšnji gangsterji. Niti ona ni vedela, da so kdaj »ti trije« sodelovali.

»Zagotovo, ker je to zapisano v več knjigah!«

»Če praviš ti, verjamem!«

»Torej poiščimo tisti prostorček!«

Pozno v noč čepiva v naslanjačih in iščeva vsaka v svojih turističnih priročnikih, kje so kanile pristati skupaj muzealije tako imenitnih umetnikov. Skupaj kot oni v svoji mladosti!

Zjutraj nam stvar pojasni slučajni hotelski gost, pač dobri poznavalec tukajšnjih muzejev! Komaj verjame-mo! Pokaže nam na veliki maketi Naravoslovni muzej!

Nič se ne smem čuditi, saj sem že iz dobrih in slabih filmov razbrala, da ne deluje nobena logika. Po našem kopitu, namreč. Še ko sem bila v Parizu, sem se kar vda-la v anaksimenska razmerja.

Prvič po prihodu v hotel se pogledam v zrcalo. Vame zre napol meduza napol neurejena nervoznica. Se preoblečem, se skrbno počesem, poiščem v kovčku najlepše sandale, hops! Še eno ruto okrog vratu, uhane do ramen, pa sem nekoliko boljšega videza!

Vzamem v roke turistični vodnik, in berem itinerarij za prvi dan. Z Evico skozi drevored ginkobilob, kjer so tista zanimiva pročelja s stopnišči in stopničkami pitoreskni oblik; saj mi je o tem grulila nekaj mesecev, od tistega dne namreč, ko sem ji potrdila svojo udeležbo na rajžo čez ocean.

Poleg tega, da tečeva, sva tudi razposajeni, kot dijački, ko po pouku, vsi razigrani, kričijo po poti domov. Svobodno! Tu naju nihče ne pozna, ni prometa, je šesta zjutraj, sredi avgusta, meseca, ko se meščani in velemeščani podajo na letovišča.

Tudi meni se poda ta »footting«. Med tekom se grem še večjo predrznico od Evice, ker zdrvim do nabrežja, in naletim na čistilce, ki se nezaslišano šalijo, ko me zagledajo. Zdrvim v loku nasproti Evice, ki je upehana.

»Pridi, greva k trgovinam s svežim kruhom!«

»Imava zajtrk v hotelu!«

»Bo zabavno dvakrat zajtrkovati.«

Se basava s svežim kruhom in hitiva v hotel. Prvi gostje gosposko stojijo v vrsti, vsak s pladnjem pred natakarjem, ki visokostno odmerja čajnike, krofe in drugo pecivo. Svežega kruha ni na razpolago, pač pa zavoham marmelado na kolačkih, o kakršnih mi je neka »svetovna popotnica« pripovedovala, da so v

New Yorku najboljši. Tako se odločim za kolačke. Hm, ta marmelada je božanska!

Naša družina se že dogovarja za avtobusni krožni izlet. Čez celo mesto, malo tudi po Bronxu, tako da bomo imeli nekaj pojmov o razsežnostih. Nič ne ugovarjam. Vodič nam pripoveduje vse tisto, kar je bilo napisano v vodičih še pred vojnami, slabo se šali, ker se mu nihče ne smeje, a nihče ne daje pripomb. Številke nadstropij višinskih palač, točne letnice ustanovitve brooklynskega mostu, teža njegovih sestavin, število in karakteristika brodwejskih teatrov, znamenite in zloglasne mestne četrti. Seveda si ogledamo slavne vile slavnih velmož, in še toliko podatkov v eni uri, da si ga ne upam vprašati, kje se nahaja Millerjevo prebivališče. Logično bi bilo, da bi se sprenevedal, da ga pozna, a kaj več, kar presega bulvarsko raven, naš »vodilni« ne ve in ga ne zanima.

Prevajam neke podatke iz turističnega priročnika: kje so poceni restavracije, kje najkrajše relacije med raznimi muzeji. Poiščem podatke o muzejih Guggenheim, in se odločiva, vedno z Evico, za tistega v parku. Tudi v ostali družini se odločajo po tri, po štiri skupaj za razne obiske. Vidimo se zvečer, da si kaj povemo.

Tudi Zdenka soglaša z najinim načrtom. Če smo v treh, izračunam, bomo stroške za taksije razdelile na tri dele. Se splača!

Pa gremo v troje v slikarsko magijo!

Še v nobeni galeriji niso bili tako prijazni, in pregledala sem jih, ali obiskala najmanj tisočkrat v »lutanju za dušo«, kot bi rekli Hrvati. Poplačana sem tudi »spiritualno«, kakor bi rekli neobudisti. Saj, tu so najljubši nadrealisti in ogromna sobana z doslej nevidenimi Chagallovimi mojstrovini. Nato, prostorček z Dalijevimi skulpturami! In zdavnaj pozabljeni ruski dadaisti iz let pred stalinovskimi pogromi! Nekateri so se zatekli v New York, drugi »nedaleč« od domovine, a zaman! Bolje so uganili svojo bodočnost tile, katerih umetnine občudujemo in jaz neprekinjeno predavam o abstraktni umetnosti. Kar me veseli, ker je vse, o čemer lahko govorim, tako blizu poeziji!

Sedimo v nekakšnem podzemlju. Tu je restavracija. Vse tri pojemo z užitkom mineštro, zrezek, solato in prikuho. Pričkamo se, kdo bo plačal.

»Si ti plačala zajtrk, torej bom jaz vsaj zapitek pri kosilu!«

»Kar izvoli, saj imaš višjo plačo kot jaz!« Tudi to bleknem, menda od sreče, da sem lahko komu spregovorila o slikarski magiji nadrealistov.

Ogledujem si goste v prostrani jedilnici. Starejši, lepo opravljeni velemeščani, sebe v zrcalu sploh ne maram videti, ker se bom uredila na stranišču, potem ko bomo poobedovali!

(dalje)

Peter Merku

Moje življenje v Nemčiji

XXX. La Coruña

Po uspešni uvedbi naših elektronskih aparatov v severni Španiji smo obiskali tretjo veliko električno družbo Fenosa v La Coruñi. Bilo je v zimi 1974–75. To prav dobro vem: ko sem se zjutraj zbudil, so bile namreč okenske šipe v hotelu Hesperia Finisterre prekrite z ledenimi rožami. Med zajtrkom me je naravnost zeblo, kljub temu da je sijalo sonce. Turistična sezona je seveda bila že zdavnaj mimo in samo za par gostov se ni splačalo zakuriti, tako da sem zajtrkoval kar v plašču.

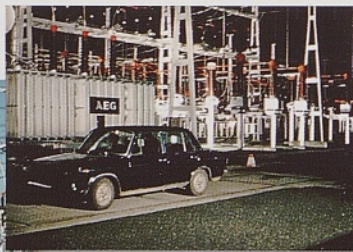
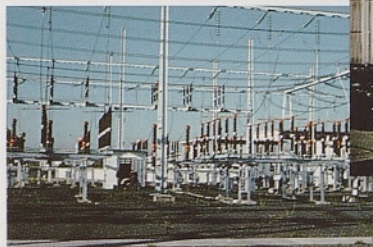
Tudi to pot me je spremljal José Marí, s katerim sva se prav dobro razumela. Ko ga je kdo vprašal, od kod je, je vedno odgovarjal, da je 'madrileño', to je iz Madrida, čeprav mi je razkril, da se je on rodil prav tam, v La Coruñi. Njegov oče, ki je bil res 'un madrileño', je med državljansko vojno simpatiziral z republikanci. Ko so zmagali fašisti, je bil aretiran ter obsojen na prisilno bivališče v La Coruñi, torej daleč od glavnega mesta in sorodnikov. Vse življenje ni smel zapustiti tega mesta in je tam tudi pokopan. Tako sva se lahko odkrito in brez strahu, skoraj konspirativno pogovarjala o marsičem, saj sva vedela, da sva enakega mišljenja. Od takrat zasledujem v španskih in drugih časopisih, kako skuša današnja španska vlada krčevito bolj ali manj prikriti in relativirati pokole, ki so jih izvedli zmagoviti fašisti po državljanski vojni, podobno kot se dogaja pri nas v Trstu in v Rimu.

Starši José Marija so svoj čas živeli v starem mestu nedaleč od hotela, kjer še stoji cerkev Santa Maria del Campo, v katero je on zahajal v mladosti in pred katero me je želel fotografirati ob slokem molitvenem stebru. Grajena je v mešanici romanskega in gotskega stila. Iz svojega doma v Madridu se je rad vračal v

kraje, kjer je prebil mladost kot sin izganca v lastni državi. Kako naj ne bi ob tem pomislil na tiste naše Slovence, ki so kot železničarji, učitelji ali antifašisti bili premeščeni daleč od rodni krajev, zato da bi se naš jezik izničil in mi z njim!

Po Francovi smrti leta 1975 se je država začela usmerjati demokratično na osnovi velike amnestije, zaradi katere krivci za pokole niso bili postavljeni pred sodišče in niso bile ustanovljene nikakršne komisije za ugotavljanje resnice. Vse je moralo preiti v pozabo. Preživeli svojci so pa začeli iskati lastne 'izginule'. S pretežno privatnimi iniciativami so širom Španije začeli izkopavati ostanke mrličev in pisati zgovinsko resnico mogočni reviziji v brk. Strokovno pomoč nudijo antropologi in arheologi z raznih univerz, ki se sklanjajo nad hrbtnicami in lobanjami ter natančno opišejo in fotografirajo, kar najdejo, kot zahteva strokovna poštenost. Na ta način jim uspe dognati, kaj se je zgodilo. Direktor arheološkega inštituta na univerzi v Burgosu Eduardo Cristóbal Villanueva, ki je vodil izkopavanja v mestecu Aranda de Duero, je izjavil, da njegovi sodelavci niso našli niti ene denarnice, vžigalnika, fotografije, prstana, dokumenta, nakita ... ne ključa. Noben 'rdeči' se ni smel vrniti domov, niti po smrti.

V Francovih časih so za 'rdeče' veljali vsi republikanci, ne glede na to, če so bili politično aktivni levičarji ali apolitični kmetje. Tisti, ki niso bili njegovi pristaši in se niso navduševali za njegovo centralistično Španijo, kot se niso tradicionalno katoliški Baski, so jih imeli za 'rdeče'. Proti njim so fašisti izvedli uničevalno vojno, pravo politično čistko. Od februarja do julija 1936 je Franco odredil sestavo in popularizacijo seznamov

Elektrarna in mesto La Coruña v letih 1974-75.

eziji ob morju in njenem narodnostnem elementu, ki jo je vodila Vilma Purič ob prisotnosti pesnikov Miroslava Košute, Majde Artač, Marija Čuka, Borisa Pangerca in Aceta Mermolje.

27. SLOVENSKI KNJIŽNI SEJEM

Založba Mladika se je tudi letos udeležila osrednjega slovenskega knjižnega sejma, ki je potekal od srede, 23., do nedelje, 27. novembra, v Cankarjevem domu v Ljubljani. Mladika je skupaj z zamejskima založbama ZTT in Novi Matajur bila prisotna na stojnici z imenom Slovenska knjiga v Italiji. Z omenjenima založbama in z Goriško Mohorjevo družbo se je predstavila na skupni tiskovni konferenci, soprededila je literarno kavo s predstavitvijo knjige Jane Kolarič in Tatjane Kokalj Zima z ognjenim šalom in pripravila debatno kavarno o slovenski po-

nasprotnikov Španije, kakršni naj bi bili duhovniki, župani, delavci, sindikalisti ipd.

Enajst let star fant je tekel za tovornjakom več kilometrov. Na nakladalni površini je bilo pet neoboroženih mož in trinajst s pištolami. Tovornjak se je ustavil na jasi sredi borovega gozdiča. Ko so možje stopili s tovornjaka, je eden prepoznal lastnega otroka: »Kaj delaš tukaj, sin? Vrni se domov«. Fant je videl, kako je moral oče poklekniti, in mu zakliče: »Oče, doma ni več, naša hiša gori!« Po kratkem presledku mu oče veli, naj gre k mami, k mami. Komaj se obrne, da gre proti domu, zasliši pet strelav.

Ko je tednik *Die Zeit* leta 2003 to objavil, je bil tisti oče že sedeminsdeset let mrtev, ustrelen brez procesa 1. septembra 1936. Sin, s katerim je nemški časnikar želel govoriti, ni časnikarju dovolil stopiti v hišo. Pravi, da se zgodovina ponavlja, da je danes ravno tako nevarno živeti kot takrat. Novi premier ga s svojo patriarhalno aroganco, zaničevanjem ljudstva, nagnjenjem do nasilja in posmeha, cinizma, spominja na Franca ... neznani obiskovalci so lahko spet fašisti v novi uniformi, zato nezaželeni!

V istem borovem gozdiču je Senén García leto prej molče čakal štiri dni, da so delavci s pooblastilom prostovoljne organizacije Emilia Silve ekshumirali njegovega očeta Pascuala Garcío. Skoraj v vsaki vasi od Andaluzije do Galicije je kak nevidni grob: en mrtev, dva mrtva, tisoč mrtvih. Stari so vedeli, kje so, a so morali molčati, ker nova demokracija ni vzbujala zaupanja. Španska demokracija se je namreč začela brez premoščanja preteklosti. Zato je novinar Emilio Silva ustanovil *Združenje za ponovno pridobitev zgodovinskega spomina*. Umorjeni so bili zakopani v sadovnjakih, v obcestnih jarkih, na poljih ali blizu kake

deponije smeti. Baje je danes pokopanih več mrtvih zunaj pokopališč kot na njih.

Kratko sva z José Marí čakala pred hotelom na avto, s katerim sva se odpeljala k Fenosi (Fuerzas Eléctricas del Noroeste S.A.), kjer sem spoznal gospoda Toscano, resnega, vljudnega, mirnega, mladega in strokovno pripravljenega inženirja. Tudi on je želel preizkusiti novo tehniko, zato je bil naročil nekaj aparatov in je zdaj želel, da kontroliramo, če so pravilno montirani, da jim posredujem zaželeno in nujne nasvete ter da jih spravimo v pogon. To je lahko reči, a pomeni veliko dela. Začeli smo delati na prostem že zjutraj. V malih kabinah, kjer je treba bivati in delati tudi po več dni, so med dvema visokovoltoma napeljavama koncentrirano vgrajene vse merilne, zaščitne in avtomatizacijske naprave dveh daljnovodov. Pozimi, posebno če piha veter in se temperatura vrti okoli ničle ali nižje, moraš biti toplo oblečen, poleti pa, ko pripeka sonce, se živo srebro dvigne tudi preko 45° Celzija. Ne eni ne drugi pogoji niso najbolj primerni za delo, ki zahteva popolno koncentracijo. Ne vem več, koliko časa smo se tam zadržali, spominjam se pa, da smo delali tudi ponoči.

Ni se nama mudilo, zato naju je inženir Toscano po opravljenem delu popeljal malo naokoli proti severozahodni obali Galicije z brezkončnimi peščenimi plažami s plitvo vodo, v kateri kar mrgoli ribic, škampov, malih kosmačev, rakovic, sipic, polžkov in ne vem česa še. Nemogoče je opisati, kako pestra je posledično tudi ponudba v restavracijah, ko primerno pripravljeni in razporejeni po številnih malih krožnikih, s priloženo limonino rezino in peteršiljem, ti morski sadeži zadovoljijo najprej oko in nato še posebno okus.

Primož Sturman

Spomini na Franca Jezo (5. del)

Svoje spomine na Franca Jezo nam je posredoval časnikar Primorskega dnevnika Martin Breclj (1953). Takole se ga spominja: „Franc Jeza je bil izredna osebnost. Kot na mnoge druge je tudi name naredil velik vtis. Lahko bi celo rekel, da me je na neki način zaznamoval, saj je v mojih očeh odraščajočega človeka zrasel v simbol avtentične življenjske drže.“

„Že kot figura je bil nenavaden. Po eni strani je bil fizično droben in krhek, po drugi strani pa človek velikega srca in železne volje. Po eni strani zopet skromen in nevsiljiv, po drugi strani vizionar in neukrotljiv idealist, ki je veliko žrtvoval za svoje ideje in vrednote, saj je bil večkrat v zaporu, bil je v nacističnih taboriščih in je naposled večji del svojega življenja preživel kot apolid.“

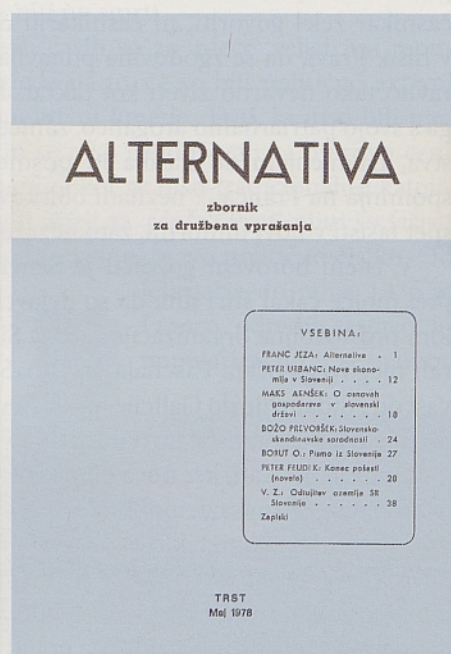
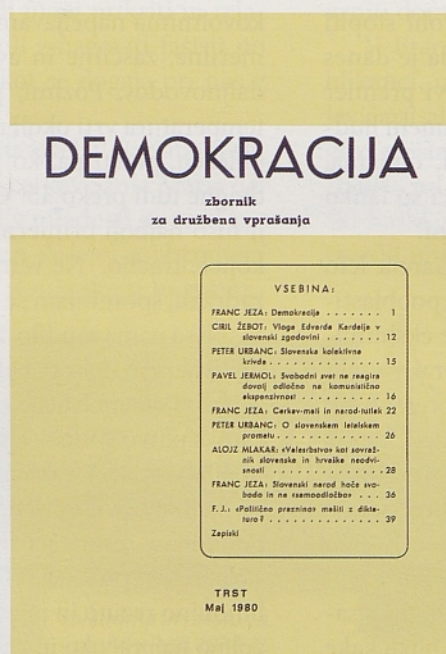
„Spoznal sem ga konec šestdesetih let preko strica Draga Legiša, dolgoletnega glavnega in odgovornega urednika Novega lista, pri katerem sta Franc Jeza in njegova soproga Tinka sodelovala, on kot nosilni pisec, ona pa v tajništvu. Nekajkrat sem bil tudi pri Jezovih doma na Opčinah. Jezo sem sicer srečeval na raznih prireditvah, največkrat v Slovenskem kulturnem klubu in v Društvu slovenskih izobražencev v Trstu. Ko sem bil v vodstvu Slovenskega kulturnega kluba in tudi njegov predsednik, smo Jezo nekajkrat povabili, da bi nam predaval. Spominjam se, kako si je nekoč točke za predavanje zabeležil kar na tramvajsko vozovnico.“

„Največkrat pa sem se z Jezo srečeval v sedemdesetih letih in na začetku osemdesetih let v tiskarni Graphis oz. pozneje Graphart, ki je tedaj de-

lovala v Rossettijevi ulici v Trstu. Tam se je namreč tiskal Novi list, pri katerem sem večkrat pomagal kot korektor in za katerega sem občasno tudi kaj napisal. Še vedno vidim Jezo, kako je prinašal v svoji veliki torbi zadnje prispevke pred tiskom nove številke. Kljub prezaposlenosti je vedno našel čas za pogovor. Večkrat smo stopili v bližnjo kavarno. Bil je odprt človek in rad se je pogovarjal z mladimi. Zanimalo ga je, kaj mladi mislijo. Sploh je ljubil življenje.“

„Pogovarjali smo se o najrazličnejših stvareh. Rad sem ga spraševal o njegovi preteklosti in od njega zvedel tudi marsikaj širše zanimivega. Tako je npr. pripovedoval, kako je imel na gimnaziji v Mariboru in na Ptujju več sošolcev, ki so bili po rodu Nemci. Tem dijakom oz. njihovim družinam so v prvi Jugoslaviji večkrat poslovenili priimke, kar je Jeza obsojal kot primer nacionalizma. O dachauskem peklu ni rad govoril, a kar je povedal, je bilo navadno zelo stvarno. Zanimalo me je tudi, kako je leta 1948 zbežal iz Jugoslavije. Če me spomin ne vara, je povedal, da je mejo prečkal ponoči nekje na Kobariškem.“

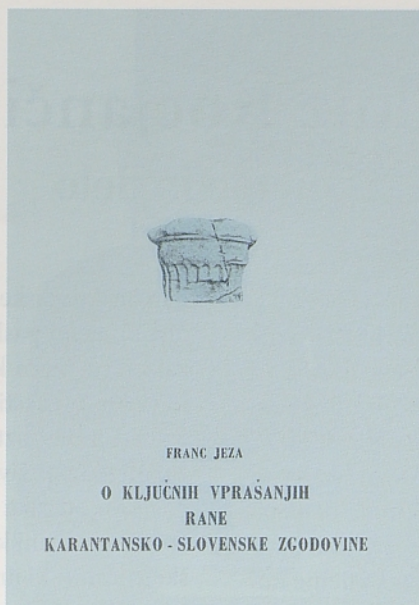
„Sicer pa je najraje govoril o kulturnih zadevah in o aktualnih političnih vprašanjih. Seveda sem

Dve publikaciji zbornikov za družbena vprašanja.

sledil njegovim političnim publikacijam, zlasti zbornikom, ki jih je tiskal v samozaložbi in jih večinoma sam delil. Vtis sem imel, da opravlja dragoceno delo. Jezova ideja o samostojni in demokratični Sloveniji mi je bila že od mladih nog blizu, ker je bil tudi moj oče zagovornik podobnih stališč. Zavedal sem se, da se Jeza s tem izpostavlja, in to v več ozirih. Mnogi so ga imeli za malce usekanega utopista, drugi – z jugoslovanskimi varnostnimi organi na čelu – pa za nevarnega sovražnika. A Jeza je bil neuklonljiv.“

„Zanimali so me tudi Jezovi pogledi na slovensko zgodovino. Njegova teorija o skandinavskem oz. vandalskem izvoru Slovencev me ni nikoli prepričala. Spominjam se, kako smo mu ugovarjali, ko jo prišel razlagat v Slovenski kulturni klub. Vtis sem imel, da smo ga s svojimi včasih tudi mladostno prevzetnimi pripombami celo spravili v zadrego. Danes pa mislim, da je tudi s temi svojimi nekonvencionalnimi pogledi na slovensko preteklost Jeza opravil navsezadnje koristno delo, saj je pomagal rušiti stereotipe, ki jih je svojčas uveljavilo do Slo-

Jezova knjiga o zgodovini Slovencev.

vencev in Slovanov nenaklonjeno nemško zgodovinopisje. Kljub temu, da je Jezova teorija o izvoru Slovencev doživela upravičene kritike, najbrž smemo vsaj njeno pars destruens nekoliko ovrednotiti.“

„Jezova poliedrična narava je premogla tudi pisatelja. Priznati moram, da me njegove fantastične zgodbe niso nikoli kdove kako pritegnile, pa čeprav najbrž pomenuje izviren prispevek k slovenski književni zakladnici. Z velikim zanimanjem pa sem prebral *Dahavske bloke*. Gre za delo, ki še danes ni doživelo pravega priznanja, saj se lahko primerja z najboljšo taboriščno literaturo.“

„V svojem spominu hranim tudi nekaj utrinkov iz časa poslednje Jezove bolezni. Potem ko ga je prvič zadela možganska kap, si je toliko opomogel, da sva ga šla s stricem Legišo obiskat na dom. Kot ponavadi sem skušal z njim razpravljati o vsem mogočem, ko me je nenadoma ustavil: 'Veš, jaz sedaj ne smem misliti'. Ta njegova izjava me je prizadela. Da nekaj takšnega pride iz ust človeka, ki ga je bila sama misel in volja, je bilo res pretresljivo.“

SCHWENTNERJEVA NAGRADA MARIJU MAVERJU

Schwentnerjeva nagrada za življenjsko delo, ki jo podeljuje *Združenje knjižnih založnikov pri zbornici ZKGM* za prispevek k razvoju založništva in knjigotrštva, za dosežene uspehe v založništvu in knjigotrštvu ter kot priznanje za delo v razvijanju bralne kulture v Sloveniji in med Slovenci zunaj meja domovine, je letos šla odgovornemu uredniku naše založbe Mariju Maverju. Nagrado, ki je plastika v zasnovi akademskega kiparja Mirsada Begića, so Mariju Maverju izročili na otvoritveni slovesnosti letošnjega 27. knjižnega sejma, ki je ob prisotnosti samega predsednika RS Slovenije Danila Türka potekala v torek, 23. novembra, v Linhartovi dvorani Cankarjevega doma na predvečer odprtja osrednjega slovenskega knjižnega sejma.

Marij Maver, ki je vsplošno znan zamejski javni in kulturni delavec, je leta 1976 po smrti prof. Jožeta Peterlina prevzel glavno uredništvo revije *Mladika*, ki je pod njegovim vodstvom postala konstanta v slovenskem zamejskem kulturnem prostoru. Tudi založba *Mladika* se je pod njegovim vodstvom razvila v profesionalno ustanovo, ki se je izkazala v vseslovenskem prostoru.

Našemu Mariju Maverju vsi na uredništvu iskreno čestitamo!

Milan Gregorič

Alojz Kocjančič

Življenje in delo

Otroštvo, mladost in zorenje

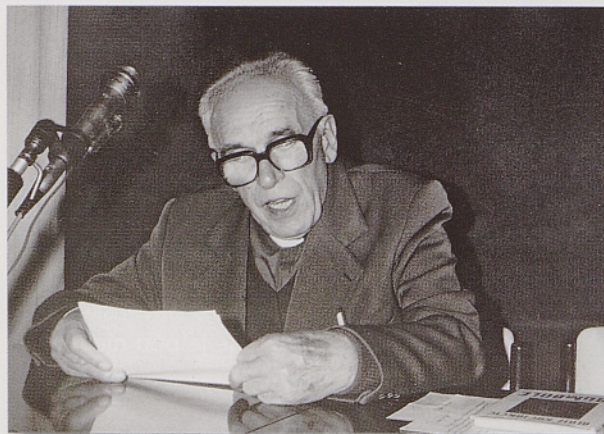
Alojz (Stanislav) Kocjančič se je rodil 21. maja 1913 v Kubedu, v kmečki družini očeta Matije in matere Ane Škergat kot zadnji od osmih otrok, od katerih so preživeli le trije. Doma so ga klicali Stan-ko, vendar je pozneje prevladalo ime Alojz, s katerim je tudi podpisoval svoja dela. Kocjančičeva družina je šla skozi burne čase, ožje družinske, pa tudi širše družbene. Njegovega očeta je gnal skozi življenje nemir in neukročene energije, ki so ga pehale v mnoge težke preizkušnje. V svojih sanjah, kako bi okrepil borno domačo posest, ga je npr. kmalu zamikala Amerika in si ni niti malo pomišljal pustiti doma ženo z nepreskrbljenimi otroki. V nekaj letih se je vrnil razočaran in načetega zdravja. Ko si je opomogel, ga je nemir gnal v novo avanturo in se je lotil prevoznništva kamna iz okoliških kamnolomov v bližnji Trst. V očitni želji, da bi si hitro opomogel in uresničil svoje sanje, se je spustil v igre na stavo in zakockal ves zaslužek, z domačo hišo vred. Umril je mlad kot žrtev delovne nesreče, ko je bil Alojz star komaj kako leto. Družina je nato morala poiskati zavetje pod tujimi strehami, tudi izven domačega kraja. Ta usoda brezdomstva, podoba vihravega očeta in lik matere mučenice, ki ji je domači kraj odrekel gostoljubje, se je globoko zarezala v Kocjančičevo otroško dušo ter je tudi bolešno odjeknila v njegovi poeziji.

V njegov spomin se je močno vtisnil tudi prihod

italijanske vojske v Kubed novembra 1918. Bil je med otroki, ki so pasli na Vardi, ko se je nenadno prikazala »črna kača kolesarjev, vozil, konj, pehote«, ki se je vlekla po cesti nad Devico Marijo, počasi dosegla Kubed in se raztepla po vasi. Prestrašeni pastirji so zgnali skupaj živino in jo pognali v dir proti domu. Njegova otroška duša je tudi tanko začutila, kako so se lačni vaščani kmalu drenjali okrog italijanske vojaške kuhinje, ki jim je, za ugoden začetni vtis, ponujala v izobilju riža in makaronov. »Kdo bi ljudem to zameril«, je nekoč zapisal, »ko pa je bilo leto lakote (1917) še tako blizu in je bilo toliko moških zdoma, bodisi da so padli v vojni, ali pa se iz nje še niso vrnili.«

Močan vtis je na svojega malega ministranta Alojza napravil tudi kubejski župnik Ivan Brezavšček, sicer doma s Tolminskega. Bil je nadarjen govornik, dober pevec in pravi istrski Čedermac, ki je z veliko upornostjo kljuboval raznarodovalnim pritiskom, ki so sledili zastonjskemu rižu in makaronom. Mali Alojz je tako začel srkati vase vse, kar se je pomembnega dogajalo okrog njegovega »gospoda«. Postal mu je vzornik kot človek, pevec, govornik in predvsem kot upornik, kar vse je vplivalo tudi na Kocjančičevo izbiro poklica in poznejšo življenjsko usmeritev. Pri njem je začel črpati tudi spoznanje o ogroženem slovenstvu in moč, da se postavi v bran svojih ljudi.

Velik pečat so Kocjančiču dala tudi semeniška leta v Gorici. Čeprav je bilo semenišče italijanska šolska

Alojz Kocjančič v DSI leta 1990 (levo); Alojz Kocjančič, Marija Češut, Anka Peterlin in Aleksander De Luisa (desno).

ustanova, so v njej prevladovali slovenski dijaki ter je bilo v njej tudi več slovenskih profesorjev. Tam se je spoznal s številnimi svojimi sodobniki (Lado Piščanc, Štefan Tonkli, Stanko Vuk idr.). V semenišču se je srečal tudi s svojimi velikimi novimi vzorniki, to je uglednimi slovenskimi in hrvaškimi osebnostmi, ki so močno zaznamovale svoj čas, kot npr. Božo Milanović, Vinko Vodopivec, Lojze Bratuž, prof. Ivan Juvančič idr. Ti in drugi pokončni ljudje so iz italijanske ustanove naredili valilnico primorskih Čedermacev in prostor izredne nacionalne ozaveščenosti. Zgodaj se je Kocjančič tudi zaljubil v glasbo in se z vsem srcem vrgel na glasbeno vadnico.

O svojem zorenju v semenišču si je 1929. leta, ko je strašna pozeba opustošila oljčnike, zapisal v dnevnik, »da je bil mladostni zagon tako silen, da ga tudi množično odmiranje sadnega drevja ni moglo zavreči«. Semenišče je zapuščal s solzami v očeh. Maturo je širša družba bogoslovcev končala z nepozabnim pohodom na Višarje, Rabelj, Predil in Mangart. Ko se je po končanem izletu vozil proti Trstu, je v dnevnik zapisal, »da se je v njem vse zganilo. Prevzeli so me spomini na vso to božjo lepoto, ki sem jo doživel v gorah, na izbrano družbo tovarišev in ob teh vtisih sem prepeval in vriskal v sebi«. Po končani maturi je stopil v goriško bogoslovje in ga je tudi v roku končal ter bil 29. junija 1937 posvečen v duhovnika. V spisih, ki so mi bili dostopni, nisem zasledil nobenih informacij o tem obdobju njegovega življenja, ter ostaja tako za enkrat še neraziskano. Glede na to, da je svoja lepa življenjska doživetja zlival na papir v pesmih, dnevniku ali proznih sestavkih, bi lahko sklepali, da leta v bogoslovju niso spadala med nje.

Dušnopastirsko delo

Začelo se je z novo mašo v Kubeđu, 4. julija 1937, ko je pettisočglavo množico zajelo elementarno navdušenje ter se je sprevrgla v pravo narodno manifestacijo, ki so jo mnogi primerjali s kubejskim taborem leta 1870. Peli so narodne in nabožne pesmi. Akademski kipar Jože Pohlen je dejal, »da se nikoli ni slišalo tako monumentalnega petja ... Peli so združeni pevski zbori z izredno močjo in ubrano. Odmevalo je do sosednega hriba Lačna in to je še okrepilo

Alojz Kocjančič.

učinek ... Višek je bilo solo petje operne pevke, domačinke, Ksenije Vidali, ki je pela Gounodovo Ave Marijo ... Bili smo presunjeni«. Dogodek, seveda, ni ušel očem fašističnih oblasti, ki so potem izvajale sankcije proti organizatorjem. Prvo službeno mesto Kocjančiča je bil takrat že pretežno poitalijančen Buzet, kjer pa se je uprl zahtevi, da bi moral maševati, peti in moliti v italijanskem jeziku, na kar je bil na svojo željo še istega leta premeščen v Koštabono, kjer je služboval polnih 25 let (1938–1963). Nekaj časa je od tam upravljal tudi župniji Šmarje in Pomjan. To je bil čas, ko je bilo fašistično nasilje na vrhuncu ter je bila na obzorju že velika morija

druge svetovne vojne. Poleg tega je bil takrat istrski človek izpostavljen tudi velikim, načrtovanim gospodarskim pritiskom (davčni vijak idr.), kar je poglajalo na boben na tisoče slovenskih kmetij, ki so jih potem pokupovali italijanski priseljenci. Poleg tega je istrska in tudi tržaška iredenta tedaj »oblekla svoje črne srajce, vzela bikovko v roke in revolver za pas, napolnila svoje čutare z ricinusovim oljem, se organizirala v škvadre in začela svoje kulturno poslanstvo po Primorskem«. Zaradi vztrajanja pri uporabi slovenskega jezika v Cerkvi je imel velike sitnosti, a ni klonil. Fašistom je odgovarjal, da je Kristus poslal svoje apostole in jim naročil »pojdit in učite vse narode na zemlji«, kar pa se lahko opravlja samo v jeziku, ki ga ljudje razumejo.

V Koštaboni je doživel tudi vse vojne grozote okupatorskih hajk, najprej italijanskih in potem nemških. Šmarje so npr. trikrat gorele. Od 150 stanovanskih hiš, kolikor jih je bilo v vasi pred prvim požigom, jih je po tretjem požigu ostalo še kakih petnajst. Pogorelim je bilo treba pomagati, da preživijo. Zatekli so se v poljske kočje, v zasilno popravljena pogorišča, ali pa se stisnili pod streho sorodnikov. Kocjančič jim je bil veliki zaščitnik, zaupnik in dobrodelnik.

Novembra 1963 je bil premeščen v župnijo Klanec, od koder je upravljal tudi župnijo Gročana-Draga. Slovo od Koštabone je bilo težko. O nedeljski maši, ko je razglasil svoj odhod, je dejal: »Tja do oznanil je še nekako šlo. Ko pa sem sporočil, da bom premeščen, se mi je v grlu zadržal glas in nisem mo-

gel naprej. Solze so mi zalile oči, pa ne samo meni. Pri darovanju pa je bilo še hujše, ko sem gledal od blizu svoje farane, ki so imeli vsi solzne oči«. Svojo veliko hvaležnost in vdanost so mu izkazali ob slovesu in še potem po odhodu v Klanec, saj skoraj ni minila nedelja, da ne bi imel kakega obiska.

Kljub težkemu slovesu od svojih Istranov je Kocjančič sprejel premestitev vdano, rekoč: »Bogu sem obljubil pokorščino in se ne smem upirati«. Premestitev so mu krajani Klanca olajšali tudi tako, da ga je prvi večer po prihodu cerkveni pevski zbor presenetil s podoknico, ob čemer mu je srce zaigralo od veselja, in stik je bil tako vzpostavljen. Na Klanecu je služboval prek 15 let, tja do upokojitve leta 1974 in še po njej. Iz raznih spisov zvemo, da je v župnišču večkrat vladalo pomanjkanje, saj je župnik svoje skromne dohodke, tako kot v Koštaboni, pogosto razdal drugim, ki so bili v še večji stiski kot on. Zaradi tega je imel težave pri odvajanju dajatev Škofiji, kar je, med drugim, obremenjevalo njihove medsebojne odnose. Kmalu se je v novo okolje dobro vživel, in ko se je po večerni maši vračal truden domov iz katere od podružničnih cerkva, »si je v avtu pel in vriskal. Pa ne da bi bil pijan od malo kraškega vina ... marveč od sreče, da verujem z lahkoto v božjo in človeško dobroto«. Veliko znakov je, da so ga tudi ljudje na Malem Krasu sprejeli in spoštovali. V zgodovinskem spisu Vas Klanec pa je zapisal, da se ga je lotil tudi zato, »da bi se nekoliko oddolžil Klanecu in njegovim ljudem«.

Kocjančičev človeški lik

O Kocjančičevem človeškem liku je veliko pričevanj. Naj se dotaknem le nekaterih. Lucijan Jakomin, zidarski mojster iz Kubeda, ga je npr. takole opisal: »Bil je moder človek. Vse, o čemer je govoril, je bilo dobro premišljeno. Vsaka beseda je bila na svojem mestu in je imela pravo težo ... Bil je tudi ponižen ..., kakor eden izmed nas ... Vsakogar je prijazno pozdravil. Bil je tudi zelo usmiljen. Če je bilo treba komu pomagati, je to naredil, če je le mogel. Bil je mila, dobra in poštena duša. Ali trd kot kamen, kadar je šlo za resnico in pravico«. Duhovniški sobrat in prijatelj Dominik Pegan je izrekel podobne misli v nekoliko bolj pesniški obliki in dejal: »V njem je bila moč vseh njegovih istrskih kmetov, moč istrske zemlje, a tudi trdota kubejskih skal. In grenkoba pelina, seveda. Ampak tudi milina oljk in zdravilnost rožmarina, sivke in žajblja«. Za Ines Cergolj Pešorda je v cerkvi osvajal srca s svojim zanosnim petjem, zunaj nje »pa je bil čisto drugačen, preprost, iskrič, z očarljivo mi-

lino v očeh, resnih besed, a obenem dobrohoten«. Pesnik Tone Pavček, ki ga je zanesla usoda na Mali Kras in potem še v Istro, je Kocjančiču zapel naslednji slavospev: »Sredi Istre stoji ves tak, kot je istrska zemlja sama: skromen in kamnat, zamaknjen vase, s pogledom k zvezdam in navznoter, v dušo stvari. Je miren in skromen, zbran za dobro dejanje in besede, reven na vpogled, a bogat v srcu«.

O narodnoosvobodilnem boju je menil, da se premalo zavedamo, kako važna prelomnica je bil v življenju našega naroda. Po njegovi zaslugi je bila Slovenska Istra v celoti združena s Slovenijo. In končno, je dejal, »se je po številnih zadušeni uporih na Slovenskem vendarle eden srečno končal in ta naša svoboda je bila priborjena za ceno krvi in nadčloveškega trpljenja«. Vendar, je še dodal, se je s svobodo prikradlo v deželo tudi novo zlo. Povojni režim, zgrajen na ideoloških zablodah in na nedemokratskem temelju, je kmalu začel s trdo roko uveljavljati svoj nov družbeno-ekonomski sistem ter je začel obračunavati s Cerkvijo, različno mislečimi in tudi z istrskim kmetom, ki je pretrpel veliko grenkih dni pod pritiski novih oblasti, da bi se organiziral v kmečko obdelovalne zadrage. Kar vse je, med ostalim, vplivalo na tragično odločitev ljudi, da zapustijo svoje domove, se odločijo za tujino, česar niso storili niti pod fašizmom, ali pa se preselijo v bližnja mesta na obali. Vse to ni moglo pustiti brezbriznega tenko čutečega Kocjančiča, ki je vzdrhtel že ob kakem mnogo manjšem bolečem dogodku okrog sebe. Čeprav spoštljiv do NOB in zadržan v kritiki novega režima, je nekoč togoten izbruhnil: »Poglejte, kaj so naredili iz naše Istre, ko so uvedli zadrage. Naredili so razdor. Zdaj smo pri koncu. Ne pustijo, da bi ljudje hodili v cerkev ... Če greš k maši, te dajo na spisek. Plašijo ljudi, jih stiskajo, kakor jih je prej fašizem ... Ampak veste, kakor so delali, tako so tudi končali«.

Kocjančičevo literarno ustvarjanje

Pesniti je začel že v semenišču, vendar se je s svojimi poezijami in teksti začel oglašati šele po vojni, pri čemer je imel zaradi režimskih pritiskov tudi nekaj težav. Leta 1962 je v opremi Jožeta Pohlana izšla Kocjančičeva zbirka Šavrinske pesmi. Na pobudo pisatelja Marjana Tomšiča je bila zbirka dopolnjena in je 1982. leta izšla pod naslovom Brumbole. Po njegovi smrti leta 1992 je pod uredniško roko Cergoljeve izšla zbirka njegovih pripovedi o ljudeh Slovenske Istre in Malega Krasa pod naslovom Ljudi opeval sem, vode in skale. Knjigarna Libris je potem, oktobra 2001, ponatisnila še njegove Šavrinske pesmi. Več

Predhodniki slovenske osamosvojitve v našem zamejstvu

PRILOGA MLADIKE 2011, ŠT. 9-10

UVODNE BESEDE

Ob 20-letnici samostojne Slovenije je Knjižnica Dušana Černeta (KDČ) pripravila razstavo *Predhodniki slovenske osamosvojitve v našem zamejstvu*, ki so jo v Peterlinovi dvorani v Trstu odprli 12. decembra. Tisti »ponedeljkov večer« sta skupno priredila Društvo slovenskih izobražencev in KDČ in je bil v znamenju zvestobe slovenstvu. Ob odprtju razstave je obsegal še predavanje strokovnjaka za slovensko izseljenstvo in diplomata dr. Zvoneta Žigona *Slovenci v svetu – iz spomina v prihodnost*.

Glavna akterja razstave sta bila Saša Martelanc in Aleš Breclj, pobudnik je bil predsednik KDČ Ivo Jevnikar, koordinator pa odbornik KDČ Matjaž Rustja. V vsestransko pomoč je bila knjižničarka Lučka Kremžar De Luisa. Breclj, Martelanc in Rustja so ob odprtju razstave tudi spregovorili.

Zaradi zelo pozitivnega odziva, ki ga je doživela po obsegu sicer skromna razstava knjig, tiskovin, fotografij in dokumentov, smo pri KDČ sklenili, da gradivo v nekoliko obogateni obliki objavimo v Mladiki.

Razstava je pričevanje o gibanjih, društvih in osebnostih, ki so pri nas v vihnem povojnem času drzno, pokončno, vizionarsko in dalekovidno – z iskrenim slovenstvom v srcu ter koprnečo idejo svobode in demokracije v duši – »molili in delali za samostojno slovensko državo«, kot je ob odprtju dejal Rustja. Veliko jih je takrat na tihem upalo, sanjalo o neodvisnosti, malo pa se jih je tej ideji tudi konkretno predalo. Bili so tudi zaničevani, in ne samo v tako imenovanem levem taboru, pač pa tudi v lastnih vrstah demokratičnega tabora. Videli pa so najdlje. Posebno mesto je med njimi imel Franc Jeza. Hvaležni jim moramo biti in naša dolžnost je, da jih ob 20. rojstnem dnevu udejanjenja njihovih idealov počastimo.

Knjižnica Dušana Černeta

Aleš Breclj, Matjaž Rustja, Zvone Žigon in Ivo Jevnikar na odprtju razstave v Peterlinovi dvorani v Trstu (foto KROMA).

Zbornik Tabor 1951

Jeseni 1951 je v Trstu in Celovcu izšla publikacija *Tabor* kot zbornik umetnosti in razprav. Med njenimi sodelavci so bili Mirko Javornik, France Koren, Martin Jevnikar, Vinko Beličič, Jože Peterlin, Metod Turnšek, Avguštin Žele in drugi. To so bili v veliki večini izobraženci, ki so zaradi vojnih dogodkov v osrednji Sloveniji prišli leta 1945 v zamejstvo. Bili so zelo aktivni pri obnavljanju slovenskega šolstva in slovenske kulturne prisotnosti na Tržaškem, Goriškem in tudi na Koroškem. Nekateri izmed njih, posebno tisti, ki so bili kot univerzitetni študentje v povezavi z Akademskim klubom Straža, katerega je vodil Lambert Ehrlich, doma iz Žabnic pod Sv. Višarjami, so imeli za primorske Slovence nekoliko nenavadne poglede v zvezi z usodo slovenskega naroda.

Medtem ko se je večina avtorjev ukvarjala s kulturnimi vprašanji, najdemo v zborniku dva prispevka z izrazito politično vsebino, ki je zagovarjala neodvisno slovensko državo. V uvodniku z naslovom *Nova pota* in v prispevku *Slovenski položaj 1951*, katerih avtor je bil po vsej verjetnosti pisatelj in publicist Mirko Javornik (uvodnik je bil namreč nepodpisan, pod razpravo o slovenskem položaju 1951 pa stoji psevdonim Peter Klepec), je bila odločno postavljena teza, da se morajo Slovenci prizadevati za nastanek samostojne in neodvisne države Slovenije. V obeh člankih so podani vzroki za takšno izbiro. Navajajo se tudi stališča pobudnikov Gibanja za slovensko državo, ki je zaživel leta 1950, da je Jugoslavija »kot politična državna edinica umetna tvorba«. V vodstvu gibanja so bili med drugimi Štefan Falež, Ludvik Leskovar, Dušan Humar in Ciril Žebot, ki so leta 1950 poslali v javnost *Slovensko izjavo* s tole vsebino:

»V skladu z naravnim hontenjem slovenskega naroda po svobodni narodni bodoč-

nosti postavlja ta izjava sledeče zahteve:

Združena republika Slovenija, prosta vsake zunanje nadvlade in notranjega samodrštva.

Kantonalna zveza Republike Slovenije s Svobodnim tržaškim ozemljem, ki bo končala prepire za ta nedeljivi prostor na severovzhodnem Jadranu in s tem omogočila, da bosta Trst in njegovo naravno zaledje – Slovenija – obnovila svojo skupno gospodarsko vlogo v Srednji Evropi.

Avtonomno članstvo te republike v taki zvezno urejeni Evropi, kakor jo bodo prizadeti narodi vzajemno sprejeli kot najbolj primerno, da služi njih svobodi in blagostanju ter skupni varnosti pred komunizmom in kakršnim koli totalitarnim ali imperialističnim sistemom.«

V članku *Slovenski položaj 1951* je Peter Klepec podal daljše razmišljanje, ki poudarja, da je bistvo tega položaja »četverno razočaranje slovenskega naroda: razočaranje nad njegovim vodstvenim slojem, razočaranje nad dosedanja politično usodo, razočaranje nad slovanstvom ter razočaranje nad Zahodom«. Pri razlagi prvih dveh razočaranj izstopa ostra kritika oblasti v Titovi Jugoslaviji, ki vlada s terorjem ter »z vsemi žalostnimi prilastki ideološke in policijske totalitarne diktature«. Prav tako ostra

je kritika na račun politike, ki so jo v stari Jugoslaviji vodili Jugoslovanska narodna stranka (JNS), v kateri so bili zastopani tudi slovenski liberalci, in Jugoslovanska radikalna zajednica (JRZ), v kateri so bili predstavniki katoliške Slovenske ljudske stranke (SLS). Tem slovenskim politikom člankar očita brezidejnost, nenačelnost, pomanjkanje ali zatajevanje pravega slovenskega nacionalnega čuta, oportunizem in še kaj. Tudi tisti predstavniki teh strank, ki so po nastanku socialistične Jugoslavije delovali v begunstvu v okviru Narodnega odbora za Slovenijo, katerega je vodil

Miha Krek, predstavnik JRZ oziroma SLS in minister medvojne jugoslovanske kraljeve vlade v Londonu, niso uživali njegove podpore.

Potem ko je kritiziral vseslovanstvo, ki je bilo v bistvu v službi interesov Rusije oziroma Sovjetske zveze, in ko je obračunal z Zahodom, ki ni pokazal razumevanja do slovenskega naroda, je Klepec nakazal rešitev predvsem v popolnem ozdravljenju »Slovencev kot celote od komunizma« in v »samostojni slovenski demokratični narodni državi, prostovoljno vključeni v skupnost svobodne Evrope, temelječi na priznanju suverenosti posameznih narodov, ne kakih umetnih državnih tvorb«.

Polemični Peter Klepec je v svojem razmišljanju kritiziral tudi slovensko politiko v tedanji Coni A Svobodnega tržaškega ozemlja (STO). S svojim ostrim peresom se ni lotil samo prevladujočega levega tabora, ki je bil takrat razklan na večinske komuniste - kominformiste pod vodstvom Vittoria Vidalija in na manjšinske projugoslovanske komuniste. Lotil se je tudi politikov nelevičarskih Slovencev v Coni A, predvsem tistih, ki so se zbirali v bolj liberalni Slovenski demokratični zvezi (SDZ). Tem je med drugim očital »meščanski nacionalizem brez stvarne socialne vsebine, o čigar barvi še danes ne vemo natančno, kakšna je«. Očital jim je tudi, da so skušali zavzeti čimveč mest, ki jih je Slovincem nudila anglo-ameriška vojaška uprava Cone A STO. »Kjer so se vsidrali,« je zatrdil, »so izvajali diskriminacijsko osebno politiko proti nekomunističnim Slovincem drugega prepričanja.«

Teze, ki so utemeljevale nastanek svobodne slovenske države in zgoraj omenjene kritike krajevnim slovenskim politikom, so izzvale ostre odgovore. V *Primorskem dnevniku* z dne 1. januarja 1952 je izšel dolg članek z naslovom *Zmeda, neresnost, neiskrenost in potvarjanja*, pod katerim stoji kratica Rr. V njem člankar ugotavlja, da se v prvih dveh člankih zbornika Tabor, »kjer sta avtorja zakamuflirana«, razvijajo »pogubne misli«. Nadalje opozarja na ime enega od sotrudnikov Tabora (zelo verjetno meri na Javornika), o katerem meni, da se »lahko oglašča v slovenski javnosti le spričo svoje popolne moralne otopelosti. In tisti, ki ga poznamo, ne mislimo pri tem le na leta osvobodilne borbe, temveč nam je v spominu v zvezi z njim že tudi čas pred vojno«. Ugotavlja tudi, da izid zbornika »ni naletel na topel sprejem niti pri naših političnih nasprotnikih«. In res je v *Demokraciji*, glasilu SDZ, Rudolf L. Marc v dveh številkah, in sicer z dne 26. oktobra in 16. novembra 1951, v dveh člankih z naslovom *Peter Klepec in njegova resnica...* obra-

čunal predvsem z njegovimi izvajanjem. Ugotavljal je, da so oba glavna politična članka v Taboru »z naravnost revolucionarnimi samoslovenskimi programi previdno pregnili z anonimnostjo«. To se mu ne zdi možato, posebno ker so ti programi »napisani s tako neskromno oblastnostjo«. Nato ostro odgovarja na Klepčeve očitke na račun vodstva SDZ in o njegovih monopolističnih težnjah v zvezi z odnosom do Zavezniške vojaške uprave. Poudarja, da je slovensko šolstvo v veliki meri v rokah nedomačinov in da isto velja za radio. Nato opozarja, da Klepčevo pisanje spominja na »ne preveč slavno strankarsko preteklost osrednjih Slovencev«. V drugem nadaljevanju o Petru Klepcu Marc še bolj poseže v odnose in zamere med »begunci« in »domačini«. V odgovoru na članek *Današnji »gost«* odgovarja včerajšnjemu »gostu«, ki ga je prof. Oton Muhr objavil v *Katoliškem glasu* z dne 1. novembra 1951, Marc ugotavlja, da so Slovenci v Trstu vedno sprejemali rojake iz drugih slovenskih dežel, a niso bili za to, da bi se tu igrali na klerikalce in liberalce. In še: »Borimo se z vsemi silami proti komunizmu tudi zato, ker poznamo na tej zemlji eno samo načelnost: slovenstvo!« Kdor tega ne razume in hoče »biti najprej komunist, klerikalec ali liberalce, to je strankar, je in ostane begunec!«.

Katoliški glas je o zborniku Tabor poročal neenovito. V svoji 39. številki z dne 27. septembra 1951 je delo pohvalil s temi besedami: »Morda je (zbornik) najpomembnejša in najtehtnejša politično-programska, politično-kritična in kulturno-kritična publikacija, ki so jo svobodni Slovenci objavili po zadnji vojni«. Kasneje, v 42. številki z dne 18. oktobra 1951, pa stoji zapisano: »Knjižica ima več resnih razprav in je kot taka pomembna. Zaradi prvih dveh sestavkov (*Nova pota in Slovenski položaj 1951*), ki imata politično in polemično ost, pa je mnogo izgubila na svoji vrednosti kot zbornik razprav.« Uredništvo *Katoliškega glasa* so motili napadi, ki jih je bil v obeh člankih deležen Miha Krek, nesporna avtoriteta v katoliških vrstah zunaj matične domovine.

To neenovitost v poročaju o Taboru je krepko podčrtalo *Delo*, slovensko glasilo kominformistične Komunistične partije STO, v svoji številki z dne 10. novembra 1951. V rubriki *Tu pa tam* je člankar nadalje ugotavljal, da so o Jugoslaviji kot umetni tvorbi radi pisali italijanski fašisti. O pozivu, naj bi se Slovenci prizadevali za svojo samostojno državo, pa je menil, da so v zborniku temu vabilu pozabili dodati, naj bi bila takšna Slovenija »v okviru ZDA«, ker samo tako »bi bil program jasnejši«. Polemični zapis pa se zaključuje s tem ironičnim vprašanjem:

»Morda pa bi 'taborcem' savojska hiša posodila ka-kega princa kot nekoč Nezavisni Hrvatski?«

Vsekakor pa velja poudariti dejstvo, da so se tedanje slovenske nekomunistične politične organizacije na Tržaškem, in sicer Slovenska demokratska zveza (SDZ), Slovenska krščansko socialna zveza (SKSZ) in Skupina neodvisnih Slovencev (SNS) od-

ločno distancirale od tez proti obstoju Jugoslavije, ki so bile objavljene v obeh omenjenih člankih zbornika *Tabor*. To njihovo stališče je bilo objavljeno v *Demokraciji* z dne 2. novembra 1951 in v *Katoliškem glasu* z dne 8. novembra istega leta.

Aleš Breclj

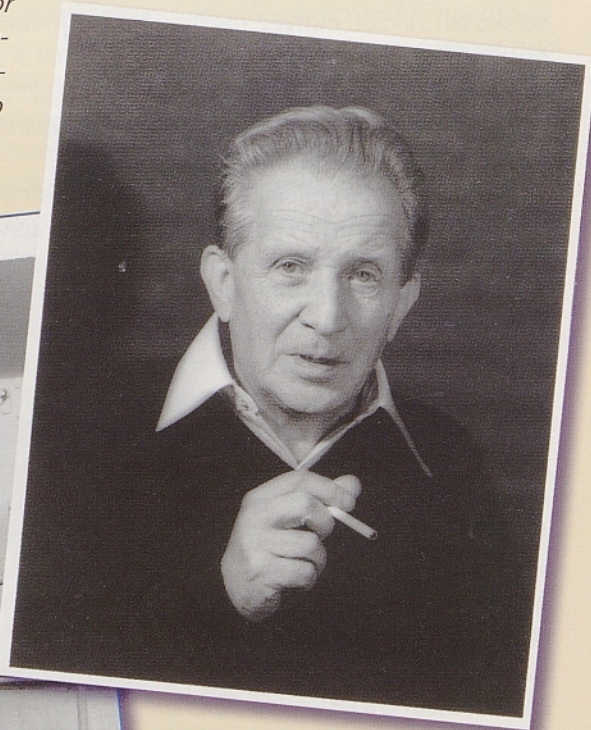
Mirko Javornik

Pisatelj, prevajalec in politični publicist Mirko Javornik (Cerknica 1909 - Washington 1986) je v svojih tržaških povojnih letih širil in utemeljeval idejo o neodvisni slovenski državi tudi v našem zamejstvu. Med drugim je imel pomemben delež pri senzacionalnem zborniku *Tabor 1951*, še prej pa je vzbudilo veliko pozornost njegovo predavanje 27. junija 1950 v dvorani Marijinega doma v Ul. Risorta v Trstu. Ob sklepu kulturnih večerov *Slovenske prosvete* je nastopil s temo *Narodova pot in smer* ter med drugim dejal:

»Če hočemo Slovenci svoj po-
glavni cilj – pravico in možnost
za življenje – doseči, če se hoče-
mo kot narod in ljudje ohraniti,
moramo najprej za vso slovensko
skupnost doseči svobodo. Bit svo-
bode je v tem, da je človek sam
svoj gospod. Bit narodne svobode
pa je, da je narod gospodar svoje
usode. Ni svoboden, in
torej ne more živeti, kdor
mora služiti ali hlapče-
vati komur koli, tudi la-
stnemu bratu. Pogosto
zna biti bratova roka
trša od tuje in svo-

boda ni v zamenjavi enega tujega
gospodarja z drugim, kakor nas
spet krvavo uči vsa slovenska zgo-
dovina. Svoboden je človek, ki je
sam gospodar v svojem domu, in
svoboden je narod, ki ima lastno,
samostojno državo.«

Saša Martelanc

Na fotografiji ob portretu pisatelj
Mirko Javornik, hčerka Alenka ter Saša
Martelanc in Marij Maver. Posneto oktobra 1960 na krovu ladje
Vulcania tik pred Javornikovim odhodom iz Trsta v Ameriko.

Slovenski kulturni klub in Slovenska misel

Slovenski kulturni klub je v Trstu nastal na jesen 1956 po zamisli prof. Jožeta Peterlina. Zbiral je predvsem dijaško, pa tudi delavsko mladino pod geslom slovenstva, demokracije in krščanske etike. Bil je šola za javno nastopanje; uvajal je v kulturno delo, umetniško snovanje ter prijateljsko solidarnost. Leta in leta je SKK prirejal sobotne večere s predavanji, literarnimi in koncertnimi nastopi pa tudi družabna srečanja s plesi. Veliko je bilo tudi gledaliških in sorodnih nastopov po dvorinah našega zamejstva. Klub je povezoval vesele mlade ljudi; članstvo se je večkrat približalo številu sto.

V *Slovenskem kulturnem klubu* je tekla beseda tudi o tako »škandaloznih« temah, kot je bila misel na suvereno državo Slovenijo. To je po zamisli Saše Martelanca in Franca Mljača ter s pristankom prof. Jožeta Peterlina prišlo do izraza tudi v klubskem glasilu *Slovenska misel*, ki je izšlo v dveh številkah leta 1956 in 1957. Že prvi uvodni članek *29. oktober* je ob spominu na zgodovinske dogodke ob koncu leta 1918 na Slovenskem izpeljal misel o nujnosti in logičnosti samostojne slovenske države.

Med drugim je bilo rečeno:

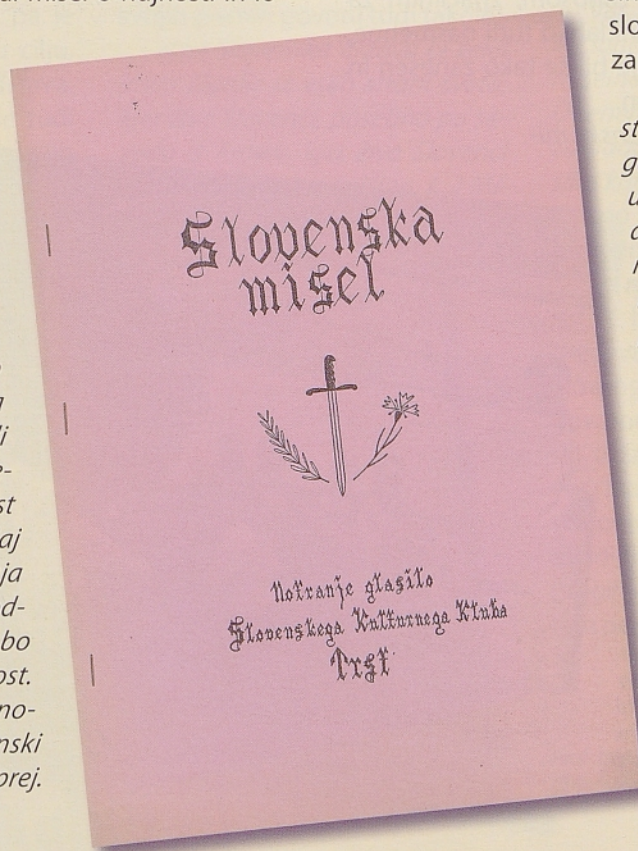
»Naša tradicija samostojne države očitno ni bogata. Prva priložnost pa, ki se nam je ponudila, je temeljito pokazala, da smo Slovenci tudi za kaj takega sposobni. In to je mnogo važnejše kot pa dejstvo, da nam je zaradi tujega meča in lastne nepremišljenosti PRVA priložnost tako kmalu ušla iz rok. Naj nam bo ta daljna izkušnja pred 38 leti v opomin in spodbudo za čas, ko se nam bo ponudila TRETJA priložnost. In v tem smislu bomo praznovali 29. oktober kot slovenski državni praznik tudi vnaprej.

Del praznovanja bo v naših srcih posvečen spominu onih 33 dni, ostalo pa ohranimo v obliki energije za naš dan vsenarodnega vstajenja!«

Datum, ki ga ima članek v naslovu, se kot rečeno nanaša na tisti mesec leta 1918, ko se je po razpadu Avstroogrske monarhije spreminjal zemljevid Srednje Evrope in je glavnina slovenskega ozemlja dobila obrise državnosti. Bil je to zelo kratek čas pred uradnim nastankom Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (potem Jugoslavije), in je Slovenija, sicer v povezavi s Hrvaško, bila avtonomna enota z lastno vlado in še drugimi atributi državnosti. Mladim pri Slovenskem kulturnem klubu se je ona sicer nepopolna samostojnost zdela vredna spomina, zato smo vrsto let na vsak 29. oktober prirejali v Klubu svečane slovenske večere.

Grafični emblem *Slovenske misli* je na naslovni strani prikazoval oljno vejico in nagelj, na sredini pa je bil meč. Na neko kritično pripombo s tem v zvezi je uredništvo poudarilo, da sta oljka in nagelj simbola krščanske omike in slovenstva, potem je bilo pa zapisano:

»Meč bi moral biti jamstvo, da bosta oljka in nagelj lahko v bodoče mirno uspevala po vsej svobodni domovini. Stati bo moral nekoč na straži ob Soči, Dravi in Kolpi. Že danes pa nam pomeni pravičnost, budnost, varnost, samoobrambo ter po potrebi upravičen protinapad. Seveda ne na bojnih poljanah, marveč pri duhovni pripravi na našo bodočnost: dokler namreč ne bo lik samostojne in neodvisne

Slovenska misel, glasilo Slovenskega kulturnega kluba.

Iz začetnega obdobja Slovenskega kulturnega kluba: izlet k Belopeškemu jezeru.

domovine v srcih in hotenjih vseh njenih sinov, vsaj toliko časa Slovenije tudi na mednarodnih zemljevidih ne bo».

Pisalo se je leto 1957, bili smo sredi hladne vojne, vse je še odmevalo po dramatičnih dogodkih na Madžarskem, bili smo tudi še pod vtisom malo prej ugaslega Svobodnega tržaškega ozemlja. In bili smo dvajsetletniki z zanosom, značilnim za mladost. Danes se ta ali oni lahko tudi nasmehne, ampak tisti ogenj, pa naj je bil še tako zanesen in neroden, je bil zares pristen.

Pri obeh številkah *Slovenske misli* so s pravimi imeni, psevdonimi, kraticami ali brez oznake sodelovali: Marijan Bajc, Diomira Fabjan, Vijolica Fonda, Irena in Muca Klakočer, Magda Martelanc, Saša Martelanc, Marij Maver, Franc Mljač, Sergij Pahor, Gregor Pertot, Marjan Slokar, Drago Štoka (prvi predsednik SSK), Livij Va-

lenčič. Zunanja oprema in ilustracije: Sergij Vesel in Franko Piščanc.

Po drugi številki *Slovenska misel* ni več izšla. Glavnina njenih sotrudnikov se je namreč selila k *Mladiki*, ki se je že pripravljala na svojo prvo številko in je letos dočakala 55. letnik neprekinjenega izhajanja. Tudi *Mladika* se ni ognila tako važnim problemom, kot je vprašanje suverenosti lastnega naroda. Tu velja poudariti, da je v njeni božični številki že leta 1958 izšel odlomek iz študije Franca Jeze *Nova tlaka slovenskega naroda*, ki je razlagala narodno stisko Slovenije v jugoslovanskem komunističnem primežu – in to še pred samim izidom one eksplozivne knjige. S tem je bilo dovolj jasno poudarjeno, da z zamislami neustrašnega avtorja soglaša.

Saša Martelanc

Prvi pripravljalni sestanek julija 1956 na Jerasovi trati nad Ukvami v Kanalski dolini. Govori eden izmed prijateljev Kluba, briljantni pisatelj Janez Prepeluh (psevdonom: Mihael Jeras, od tega prijateljsko imenovana trata).

Prof. Oton Muhr

»Sanje imajo to čudno lastnost, da se včasih uresničijo«

Prof. Oton Muhr se je rodil leta 1918 pri Sv. Juriju ob Pesnici v Slovenskih Goricah, umrl pa je leta 1972 v Gorici. Tam je poučeval že med vojno na obnovljeni slovenski gimnaziji. Domovina mu je bila zaradi objektivnih ovir in načelne opredelitve zaprta.

Njegovo ime je tudi najtesneje povezano s prvim obdobjem slovenskega šolstva na Primorskem v času Zavezniške vojaške uprave. Temperamenten, pravičen do decimalk v redovanju, prežet s čarom antične kulture, pa tudi čustveno dovzeten za vsakršno lepoto srca in duha - ta nepozabni profesor grščine in latinščine je bil tudi učitelj slovenske domovinske ljubezni. Dihala je iz vsakega njegovega namiga mimo strogo učne snovi, vodila pa je slej ko prej k vrhunskemu cilju, imenovanemu slovenska država. V njegovih učbenikih so se tudi v navadnih stavkih, namenjenih za prevajanje v klasična jezika, skrivala jasna sporočila: »Mnogi narodi nimajo svobode, češ

da so majhni«, »Suženjstvo ostane suženjstvo, pa najga še tako vneto imenujejo svobodo«, »Ta narod si je priboril svobodo, dasi so mnogi nasprotovali«.

Zunaj šole pa je spregovoril brez takih simbolnih signalov, naravnost in prepričano, da te je prevzel z logiko in vero v pravilnost vrhunškega slovenskega cilja. Mnogi nekdani dijaki se ga še danes spominjajo kot prvega razglaševalca ideje o neodvisni slovenski državi.

Tudi po preselitvi v Združene države je pomagal pri širjenju zamisli o neodvisni Sloveniji. Svojim prijateljem in bivšim dijakom je v svojih pismih govoril tudi takole:

»List Slovenska država bi želel imeti članke iz vseh strani sveta, kjer živijo Slovenci, posebno pa seveda iz krajev, kjer živijo Slovenci kompaktno kot manjšina. (...) Mimogrede povedano

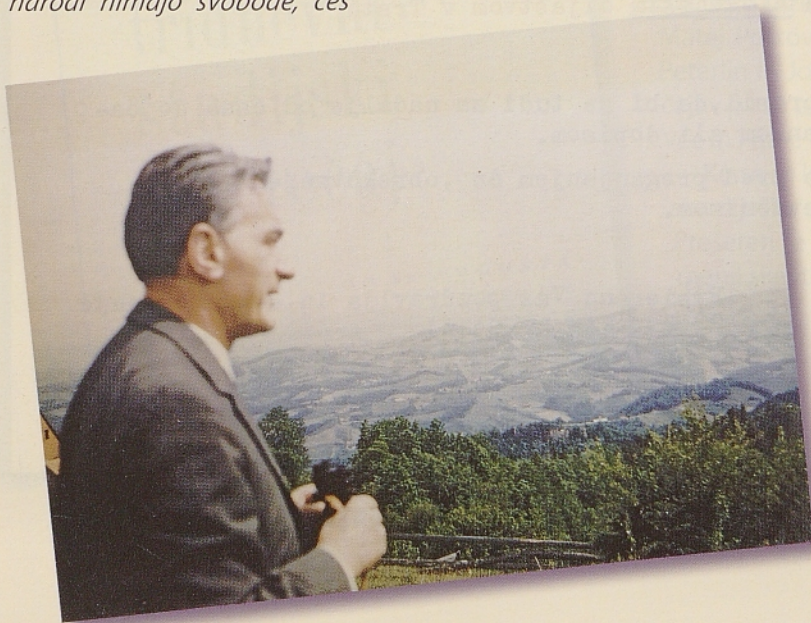
naj bo to: zelo lahko in celo zelo verjetno bo prišlo do tega, da bomo Slovenci naravnost prisiljeni ostati sami, ker odnosi med Hrvati in Srbi se nikakor ne izboljšujejo, temveč celo slabšajo. (...)

Vas bi prosil, da bi napisali članek z naslovom: Slovenska miselnost med dijaštvom v Trstu. Obenem bi Vas prosil, da bi se tudi za nadalje od časa do časa oglašili s kakim člankom ali dopisom.» (Pismo objavljamo v celoti na naslednji strani).

Le malo pred odhodom iz Trsta je bil prof. Oton Muhr med predavatelji na študijskem tečaju Slovenske dijaške zveze. S svojim govorom o narodnosti in slovenski državi je zapustil nepozaben vtis. Morda je tukaj priložnost, da se spomnimo že zelo pozabljene mladinske organizacije, ki je ob drugih uspešno delovala v Trstu. O tem podrobneje piše Marijan Bajc.

Saša Martelanc

Prof. Oton Muhr izza meje gleda proti domovini.

New York, datum poštnega žiga.

Spoštovani!

To pismo Vam pišem bolj na prošnjo glavnega odbora slovenskega državnega gibanja, vendar Vas tudi jaz osebno prosim, da po svojih močeh pomagata.

Pred tednom me je obiskal eden mojih dobrih prijateljev, ki živi trenutno v Clevelandu. Razložil mi je neke načrte, ki jih imata Slovensko državno gibanje in list Slovenska država, obenem pa me prosil, če bi mogel in hotel po svojih močeh kaj pomagati. Moj odgovor je bil pozitiven.

List Slovenska država bi želel imeti članke iz vseh strani sveta, kjer živijo Slovenci, posebno pa še seveda iz krajev, kjer živijo Slovenci kompaktno kot manjšina. S tem bi se ustvaril videz, da ima gosto razpredeno mrežo, kar bi psihološko dobro vplivalo.

Mimogrede povedano naj bo to: zelo lahko in celo zelo verjetno bo prišlo do tega, da bomo Slovenci naravnost prisiljeni ostati sami, ker odnosi med Hrvati in Srbi se nikakor ne izboljšujejo, temveč celo slabšajo. Najnovejše izjave hrvatskih voditeljev (kaj mislijo Ustaši, je itak jasno, jaz mislim tu dr. Mačka in njegove) kažejo, da Hrvati brez ozira na stranke mislijo edino na samostojno državo. To sem Vam napisal v tolažbo, nisem pa s tem povedal svojega nazoriranja, v tolažbo namreč, da si ne boste gnali k srcu, da kaj rušite.

Kot že zgoraj rečeno, bi želel list imeti čim več dopisov iz vseh krajev sveta. Seveda bi bili zaželeni tudi daljši članki, ki bi obravnavali splošne slovenske zadeve ali tudi krajevne, kjer dopisnik živi, a seveda sub specie, ki jo zastopa list.

Zato bi Vas prosil, da bi v najbližji prihodnosti napisali članek in ga poslali ali podpisanemu (987 Seneca Ave., Ridgewood 27, New York, N.Y., USA) ali naravnost na uredništvo lista (kar podpisani raje vidi): Slovenska država, c/o Senica, 646 Euclid Ave., Toronto 4, Ontario, Canada.

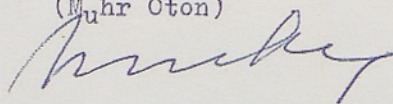
Vas bi prosil, da bi napisali članek z naslovom:

Slovenska miselnost med slovenskim dijaštvom v Trstu

Obenem bi Vas prosil, da bi se tudi za nadalje od časa do časa oglasili s kakim člankom ali dopisom.

Da Vas varujejo pred preganjanjem in 'obrekovanjem', lahko članek napišete pod psevdonimom.

Pri srčno Vas pozdravlja in se zahvaljuje
(Muhr Oton)

Slovenska dijaška zveza

Po končani drugi svetovni vojni je bila že 15. avgusta v tržaški župniji Novega Sv. Antona obnovljena maša za slovenske vernike. Kmalu je skrb zanj prevzel dr. Jože Prešeren. Prva leta mu je uspelo pritegniti v to prostorno cerkev (kljub zgodnji sedmi, kasneje osmi uri) številne slovenske ljudi, ki so takrat živeli v mestnem središču. Cerkev je bila zlasti ob večjih praznikih polna.

Obenem z organiziranjem nedeljske in prazničnih maš v slovenščini je dr. Prešeren kaj kmalu razvil živahno vsestransko dejavnost. Z velikim zagonom se je posvetil tudi dijakom, ki so takrat polnili obnovljene slovenske šole. Ustanovil je Slovensko dijaško zvezo, h kateri je pritegnil številne slovenske nižje in višješolce. Zanje je organiziral tedenske sestanke po raznih starostnih stopnjah. Na sestankih je vsakokrat podal duhovno misel, osrednji del srečanja pa je obsegal razgovor o aktualnih vpra-

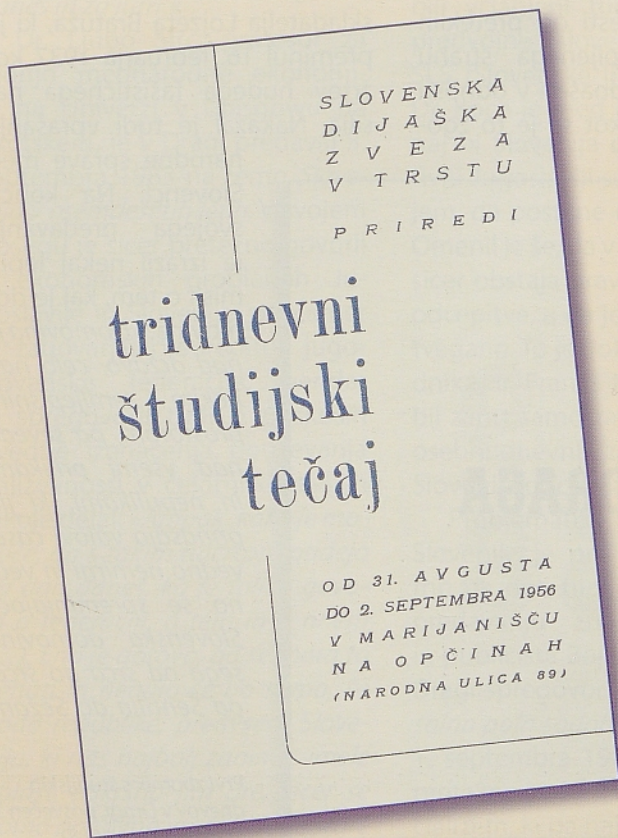
šanjih. Pri tem delu sta mu več časa pomagala tudi dr. Ivan Vrečar, dolgoletni veroučitelj in profesor filozofije na takratni realni in klasični gimnaziji, ter duhovnik Jože Jamnik, ki je skrbel za žensko vejo organizacije.

Dr. Prešeren pa se ni omejil samo na tedenske sestanke, ampak je organiziral tudi mesečne duhovne obnove, letne duhovne vaje, poletna letovanja v Kanalski dolini, največ v Ukvah. V Slovenski dijaški zvezi je veljala stroga organizacijska disciplina, vsebina sestankov je mlademu človeku pomagala, da se je že zelo zgodaj seznanjal tudi z ideološko problematiko in jo začel presojati z vidika katoliškega svetovnega nazora.

Poleg prej omenjenih sestankov in srečanj pretežno verske vsebine je dr. Prešeren v okviru Slovenske dijaške zveze, zatem tudi Zveze katoliških izobraženik iz Trsta in Slovenskega katoliškega akademskega društva, poskrbel za nekajdnevne študijske tečaje, na katerih so sodelovale ugledne osebnosti s Tržaškega, Goriškega in od drugod. Konec avgusta in v začetku septembra leta 1956 so v Marijanišču na Opčinah nastopili naslednji ugledni predavatelji: Jakob Ukmar, Stojan Brajša, Mirko Javornik, Martin Kranner, Matej Poštovan, Oton Muhr, Vinko Beličič, Jože Peterlin, Ivan Theuerschuh in Anton Kacin. Naslednja dva tečaja sta bila v Marijinem domu v Ul. Risorta. Leta 1957 so predavali: Miro Štalcer, Lojze Šuštar, Anton Kacin, Mirko Javornik, Matej Poštovan, Franc Močnik, Vinko Beličič, Jože Peterlin in Jože Jamnik. Na zadnjem iz niza teh tečajev pa so predavali Stanko Janežič, Janez Vodopivec in Franc Prijatelj.

Ko so se kasneje razmere spremenile, je Slovenska dijaška zveza leta 1959 prenehala delovati. Dr. Prešeren je svoje organizacijske sposobnosti namenil skavtskemu delovanju.

Marijan Bajc

Vabilo na študijski tečaj na Opčinah, ena izmed pobud Slovenske dijaške zveze.

Razvoj misli in predstave o osamosvojitvi Slovenije v Dragi

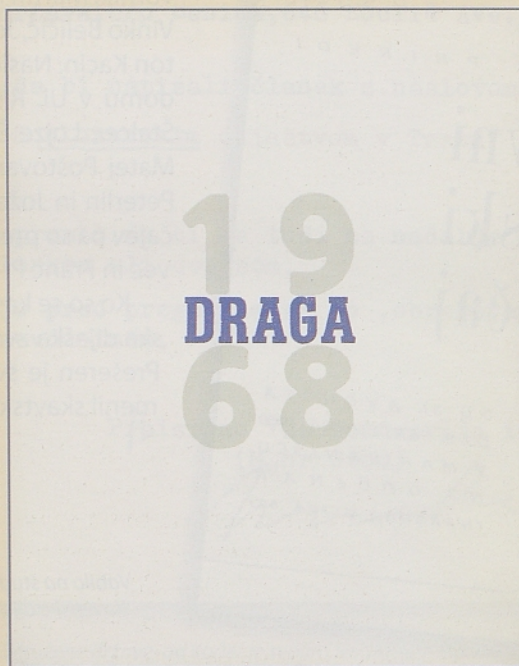
Vsakoletni študijski dnevi Draga, ki jih na pobudo prof. Jožeta Peterlina od leta 1966 pa vse do danes organizira Društvo slovenskih izobražencev v Trstu, so bili in so forum, na katerem se je dalo svobodno razpravljati predvsem o problemih, ki se tičejo slovenstva, demokracije in same demokratske rasti Slovenije. V kraški vasi Draga, kjer so se ti študijski dnevi začeli, in potem v parku Finžgarjevega doma na Opčinah, kjer se je ta prireditev nadaljevala, so bili ob predavanjih mikrofoni odprti vsakemu Slovencu iz matice, zamejstva in zdomstva, ki bi hotel kaj povedati o zgoraj omenjenih temah.

V samih predavanjih in v njim sledečih diskusijah so se kresale misli tudi o samostojnosti Slovenije, in to vsaj od leta 1969 dalje. Pisatelj in publicist Franc Jeza je namreč 31. oktobra 1969 v razpravi *Kakšno pot naj izbirajo Slovenci za najboljšo mednarodno uveljavitev* zelo jasno povedal, da ta pot predpostavlja samostojno slovensko državo. Med njegovimi izvajanji je mogoče najti te misli: »Po vsem tem se ne moremo izogniti logičnemu zaključku, da se moremo Slovenci kot narod uveljaviti samo kot samostojen, samonikel, vsestransko razvit in po svoji izvornosti in ustvarjalnosti (...) zanimiv narod.« Predavatelj je apeliral na Zvezo komunistov Slovenije, da »bi morala odkrito povedati Beogradu, da tako ne gre več naprej, in se poslužiti neodtujljive pravice vsakega naroda do samoodločbe ter poglasiti, da

se Slovenija odcepi od Jugoslavije, če ne bo zadoščeno njeni zahtevi po čimvečji neodvisnosti v sožitju z jugoslovanskimi narodi«. Tudi inž. Dušan Nendl, raziskovalec na Tehniški visoki šoli v Aachnu in Jezov predgovornik na isto temo, je poudaril tole misel: »Razviti moramo slovensko državniško mišljenje in slovenski državniški čut, ne oziraje se na to, v sklopu katere države se nahajamo. Dokazati moramo drugim narodom, da je načelo sodelovanja enakopravnih močnejše kot pa načelo političnega nasilja in prevar.« Pred Nendlom in Jezo je nastopil tudi pisatelj Boris Pahor, ki je v svojih izvajanjih poudaril, da se morajo Slovenci otresti od preteklih dogodkov vcepljenega strahu in se možato obnašati v odnosu do zgodovine, kot se je to zgo-

dilo med 2. svetovno vojno. Pripomniti velja, da teza o nujnosti nastanka samostojne Slovenije ni bila v tisku nelevičarskih zamejskih Slovencev deležna večjih kritik (*Katoliški glas*, 4. septembra 1969, in *Novi list*, 4. septembra 1969). Na levici pa so bili le Jezovi pogledi označeni kot groteskni in ne na ravni »kakršno zahteva zasedanje, ki naj bo študijsko, tj. kritično in tudi polemično, a vendar in predvsem resno«. (*Primorski dnevnik*, 2. septembra 1969)

Časnikar in pisatelj Saša Martelanc je 3. septembra 1977 v predavanju *Slovenska misel, vzpluj* sicer govoril ob obletnici tragične smrti zborovodje in skladatelja Lojzeta Bratuža, ki je preminul 16. februarja 1937 kot žrtev hudega fašističnega nasilja. Nakazal je tudi vprašanje narodne sprave med Slovenci. Na koncu svojega predavanja je izrazil nekaj lepih misli o tem, kaj je domovina: »Domovina je nad državo, celo nad nekim zemljepisnim prostorom, pa seveda nad vsemi prilikami in neprilikami, ki jih prinašajo valovi časa, vedno nemirni in vedno se spreminjajoči. Slovenska domovina sega od srca do srca, od Šentilja do Sežane

Prvi zbornik s študijskih dnevov v Dragi, posvečen 3. Srečanju (leta 1968).

in od Karavank do Kolpe, potem pa še onkraj Karavank, do Jadrana ter preko valovanja Soče in Rabe. (...) Da ima glavno rezervo sokov v matici, pač ni treba posebej pripominjati. Ta domovina menda ne vznemirja nikogar onih, ki so pri vsakdanjem delu tekočega upravljanja nazadnje čisto majhnega planeta, imenovanega Zemlja. Vznemirja pa naj nas, po večnih impulzih zvestobe, ljubezni in človečanstva.« Zanimivo je, da je bilo to njegovo predavanje že predhodno, ob predstavitvi, deležno kritike v nepodpisanem članku v *Primorskem dnevniku* z dne 3. septembra 1977. Člankar je namreč nanizal to misel: »Glede govornikov pa je bil še zlasti zanimiv zaključek programske izjave Saše Martelanca, ki vidi 'v narodni spravi' ter v pluralizmu v Sloveniji in torej rušenju sedanjega socialističnega in samoupravnega sistema, trajne vrednote za danes in za jutri.«

Dr. Ljubo Sirc, profesor za teorijo mednarodne ekonomije na Univerzi v Glasgowu na Škotskem, je v Dragi predaval 3. septembra 1983 na temo *Slovenija v osemdesetih letih*. V svojem posegu je sicer pretežno govoril o ekonomskih problemih Jugoslavije in Slovenije, pri čemer je zagovarjal preureditev jugoslovanske federacije, vendar je spregovoril tudi o poskusih uvedbe izenačenja poučevanja književnosti v celotni državi in takole dejal: »Ampak, kako je mogoče, da s takim načrtom pridejo na dan danes, ko je toliko govora o federaciji, o tem in o onem (...). Eno je gotovo, da se mora to nehati in nehalo se bo samo, če bodo republike, predvsem Slovenija, ki nas najbolj zanima, imele oblast, kakršna jim gre, sicer se bomo ponovno vračali na te stare

Draga leta 1971.

neumnosti. Ne samo, da bodo imele oblast, kakršna jim gre, ampak da za to oblastjo ne bo nobene druge oblasti, ki bi lahko delala stvari, ki jih po svoji organizaciji vidna oblast ne more storiti.«

V debati po predavanju je že omenjeni inž. Dušan Nendl poudaril, da se Slovenci v Jugoslaviji vedno bolj počutijo kot tujci in da to velja zlasti za mlade. Po njegovem pa Slovenci v matični državi naj ne bi bili pripravljeni na razpad federacije. Oglasil se je tudi dr. Jurij Koce, bivši poslanec v parlamentu Kraljevine Jugoslavije za stranko JRZ (Jugoslovanska radikalna zajednica), v kateri so bili včlanjeni tudi predstavniki predvojne slovenske katoliške SLS (Slovenske ljudske stranke). Dr. Koce je med drugim omenil, naj bi Slovenija ostala v federativni Jugoslaviji samo pod pogojem, da postane res avtonomna. Omenil je še, da v novi Jugoslaviji sicer obstaja pravica republik do odcepitve, a da je govoriti o tem tvegano. To je dokazal primer sodnika dr. Franca Miklavčiča, ki je bil zaprt samo zato, ker je v svoj osebni dnevnik zapisal, naj bi se Slovenija odcepila.

Problematika o osamosvojitvi Slovenije je prišla zelo konkretno na dan tudi ob odmevnem predavanju znanega pisatelja in publicista Bojana Štiha, ki je v Dragi spregovoril na temo *Vprašalna pola sodobnega slovenstva* 1. septembra 1984. Štih je sicer pretežno govoril o svoji veri v socializem, ki pa naj bi bil, kot ga je

Z B O R N I K

D R A G A * 71

že definiriral Ivan Cankar, »upanje, hrepenenje in romanje k svobodi«. O slovenski osamosvojitvi je spregovoril bolj posredno, in sicer kar v uvodnem delu predavanja, ko je izrekel to misel: »Trdim, da je leto 1918 naš najbolj tragičen in usoden zgodovinski datum. Zakaj vsa naša nacionalna upanja, ki so bila pred letom 1918 velika, morebiti prevelika za prostor, na katerem živimo že tisoč in več let, so se razodela kot iluzija, privid in tudi kot 'zgrešen' nacionalni politični program.«

Zanimiva za slovensko narodno vprašanje je bila tudi Draga 1987, na kateri sta najprej nastopila dva predstavnika iz izseljenstva, in sicer dr. Rudolph Sussel iz ZDA ter dr. Andrej Fink iz Argentine. Oba predavatelja sta opisala stanje slovenske emigracije v ZDA oziroma v Argentini. Dr. Fink, ki je nastopil 5. septembra 1987, je v svojem predavanju *Prešernom pod Južnim križem*

Zbornik Drage leta 1986.

prikazal stališča jedra slovenske politične emigracije v Argentini, ki odločno odklanja NOB in medvojno revolucijo v Sloveniji. Poudaril pa je, da ta emigracija podpira zahtevo po demokratični in samostojni domovini.

Študijski dnevi Draga 1987 so se zaključili z nastopom dr. Andreja Capudra, ki je 6. septembra 1987 predaval na temo *Pot v obljubljeni deželo*. Predavatelj je v metaforično bogatem jeziku ugotavljal, da naša civilizacija slo ni na judovstvu in krščanstvu, in nakazal, katere so po njegovem razlike med prvim in drugim. Pot v Kanaan se lahko uresničuje v človekovi najgloblji notranjosti, ko posameznik odkriva najvišjo resnico o sebi. Debata po tem predavanju pa ni bila tako metaforična. Obljubljena dežela je namreč za marsikaterega diskutanta postala Slovenija, ki naj se osamosvoji. Med razpravljalci je bil tudi prof. Lojze Peterle, ki je v imenu Društva 2000 predstavil v odobritev peticijo, da bi se ustanovila samostojna slovenska cerkvena pokrajina oziroma

samostojna slovenska škofovska konferenca. Peticija je bila soglasno sprejeta.

V Dragi pa sta v tistih letih nastopila tudi dva predstavnika drugih narodov iz Jugoslavije. Tako je 5. septembra 1986 spregovoril znani hrvaški intelektualac Predrag Matvejević. Govoril je o temi *Matične dileme med narodnostjo in državljanstvom*, vendar je njegov poseg prvotno nosil naslov *Ali je možno kako novo jugoslovanstvo?* Sam je med svojimi izvajanjem pritrdilno odgovoril na to vprašanje. To novo jugoslovanstvo je predstavil kot tolerantno in torej takšno, ki spoštuje vse drugačnosti in kulturne razlike med jugoslovanskimi narodi. Opozoril je, da Jugoslavija ni nastala kot plod pritiskov na njene narode, ampak je bila posledica neke odločitve teh narodov za skupno življenje. Njegovo predavanje pa ni prepričalo velike večine diskutantov. Med študijskimi dnevi Draga 1986 je bil gotovo dosežen trenutek, ko je večinsko mnenje udeležencev bilo za samostojno Slovenijo.

V Dragi je nastopil tudi Dobrica Ćosić, eden najvidnejših sodobnih srbskih pisateljev in

publicistov. 3. septembra 1988 je predaval na temo *Glas Donave na slovenski tribuni*. Spregovoril je med drugim o usodi Srbov v SFR Jugoslaviji, zlasti po sprejetju ustave iz leta 1974. Ugotavljal je, da se je srbski narod za to Jugoslavijo najbolj žrtvoval, vendar je bil v njej »nacionalno neenakopraven, politično, gospodarsko in kulturno dezintegriran«, izpostavljen albanskemu nasilju na Kosovu, podvržen asimilaciji na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini pa pritiskom muslimanov. Ćosić je nakazal rešitev v radikalnih demokratičnih reformah celotne jugoslovanske ureditve, v ustvarjanju pluralistične družbe, v kateri bi bile zagotovljene osnovne človekove svoboščine, »v zgodovinskem spoznanju sebe in svojih moči, v skladu razuma in upanja«. V primerjavi z Matvejevićevimi tezami pa Ćosićeva izvajanja niso vzbudila prehudih kritik med udeleženci debate, ki je sledila predavanju.

V isti Dragi je 4. septembra 1988 nastopil tudi pisatelj Alojz Rebula s predavanjem *Kam plovemo*. V njem je bilo kar nekaj pesimističnih misli o slovenstvu v matici, zamejstvu in zdomstvu, vendar je kot svetlo točko omenil »Ljubljansko poletje« z množičnimi protesti na Roški cesti zaradi aretacije in sojenja Ivanu Borštnerju, Janezu Janši, Davidu Tasiču in Franciju Zavrlu, ki so bili obdolženi razkrivanja jugoslovanskih državnih tajnosti. Svoja izvajanja je zaključil z mislijo, da Slovenci »v vseh treh Slovenijah bomo hiral predvsem zaradi svoje nemoči, svoje lastne impotence, duhovne in biološke«. Med razpravo po predavanju je bilo precej posegov, ki so bili na-

Na Dragi leta 1988: Alojz Rebula s predavanjem *Kam plovemo*.

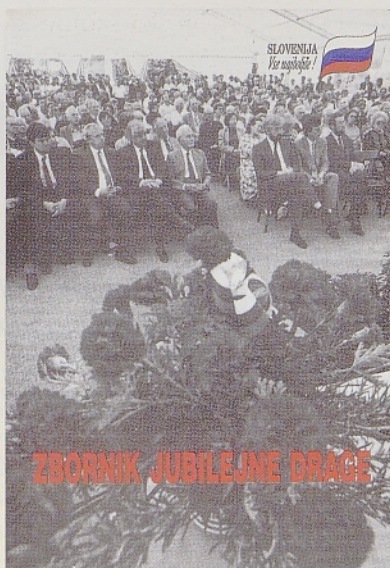

Jubilejna Draga po osamosvojitvi Slovenije leta 1990 (levo) in v prelomnem letu 2000 (na desni).

ravnani v smer slovenske osamosvojitve. Skoraj soglasno je bila tudi sprejeta solidarnostna izjava za omenjeno četvorico mladih slovenskih mož, ki je vsebovala še podporo delovanju Odbora za človekove pravice.

Krona študijskih dni v Dragi 1989 je bilo nedvomno predavanje pravika in politika dr. Franceta Bučarja z naslovom *Slovenija med Evropo in Balkanom*. Dr. Bučar je 3. septembra 1989 zelo lucidno analiziral položaj v Sloveniji in SFR Jugoslaviji. Poudaril je, da je jugoslovanska federacija realsocialistična tvorba, ki je ob propadu realsocialistične ideje v Vzhodni Evropi zapisana izginotju. Ideja je torej mrtva, ostajajo pa strukture, ki se sicer opirajo na praznino, vendar imajo vse vzvode oblasti. Vsekakor so po njegovem mnenju Slovenci pred odločilno prekretnico v svoji narodni usodi, in to »enako in morda še bolj, kot so bila to leta 1848, 1918, 1941, 1945«. Čas je torej primeren, da Slovenija izstopi iz Jugoslavije. V zaključnem delu svojega nastopa je dr. Bučar povedal še te misli: »Živimo v državi, kjer se srečujemo z zamislimi o njeni ureditvi, ki so v diametralnem nasprotju z našimi pojmovanji o naših nacionalnih interesih (...). Že sedaj, vsekakor pa v najbližji bodočnosti, se bomo soočili z zelo agresivnim nastopom teh sil (Milošević ga je že predložil). Izdelati zelo neposreden načrt, kako se pripraviti na to soočenje, kako se mu uspešno zoperstaviti in kakšne sile za to mobilizirati, se kaže kot najbolj neposredna in nujna nacionalna naloga.«

V debati, ki je sledila, so nastopili in pozdravili udeležence Dra-

ge dr. Hubert Požarnik v imenu Slovenske demokratične zveze, dr. Dimitrij Rupel, Ivan Oman kot predsednik Slovenske kmečke zveze in prof. Lojze Peterle v imenu Slovenskega socialno-krščanskega gibanja. Nato je spregovoril Mate Roesmann iz Clevelanda v ZDA v imenu Slovenskega državnega gibanja, se pravi organizacije, ki je dolga leta gojila misel o svobodni Sloveniji in katere člani so nastopili tudi v Trstu in Celovcu leta 1951 v zborniku Tabor in že tedaj zahtevali njeno osamosvojitve. Roesmann je prebral poslanico, ki jo je Slovensko državno gibanje namenilo slovenskemu narodu v domovini, v kateri je navdušeno pozdravljalo prodor slovenske državne ideje. Pred mikrofonom je stopil tudi znani publicist Vinko Ošlak in povedal, da se je na Opčinah 2. septembra 1989 sestal pripravljalni odbor za ustanovitev Svetovnega slovenskega kongresa, katerega glavna naloga bo povezovati Slovence v matici, zamejstvu, zdomstvu in izseljenstvu kakor tudi seznanjati svetovno javnost s problemi slovenskega narodnega vprašanja. Spregovoril je še Bojan Brezigar, deželni svetnik stranke Sloven-

ska skupnost, ki je pozdravil načrt o ustanovitvi Slovenskega svetovnega kongresa, saj je v njem videl poskus združevanja vseh sil, ki jih premorejo Slovenci. Oglasil se je tudi inž. Dušan Nendel, ki je podčrtal misel dr. Bučarja, da naj bodo Slovenci subjekt, in ne samo objekt političnega dogajanja. Posvaril je še, naj bo slovenski odnos do Zahoda trezen in ne naiven. Zahod bo Slovencem pomagal, ko ga bodo ti prepričali, da je rešitev slovenskega problema v njegovem interesu. Med zadnjimi je nastopil tudi duhovnik Stanko Žerjal, stari gost Drage, ki je ugotavljal, da Bučarjevo predavanje naravnost kliče po narodni spravi. Zanimali so ga tudi odnosi med Slovenci in Hrvati, ki so v razpadajoči Jugoslaviji imeli podobne probleme.

Po debati je Sergij Pahor, predsednik Društva slovenskih izobražencev, povabil prisotne, naj podpišejo Majniško deklaracijo. Poudaril je, da bi ta lahko veliko pomenila »za nadaljnji razvoj slovenskega naroda ne samo v matici, ampak tudi zunaj njenih meja«.

Aleš Breclj

Odmevi v reviji Zaliv

Tik pred rojstvom neodvisne Slovenije je v Trstu izšla zadnja številka revije *Zaliv*, ki jo je četrto stoletja izdajal Boris Pahor kot glasilo za kulturo in književnost, s čedalje večjo pozornostjo do tega, kar piše v poslovilnem uvodniku:

»Šlo je v prvi vrsti za odklon teze o preživelosti narodnega principa, teze, ki jo je zagovarjala internacionalistična eshatologija in zaradi katere je bila na eni strani matična republika ob svojo suverenost, na drugi pa usoda tokraj meje živečega slovenskega prebivalstva odvisna od ideoloških političnih programov.«

V nenehnem zavzemanju za ohranjanje in utrjevanje slovenske identitete, za ta bistveni pogoj narodovega življenja in bodočnosti, se je *Zaliv* neizbežno srečeval tudi s signali o slovenski državni zamisli. Ni je sicer popolnoma osvojil, vendar:

»Sklicevanje na preddolomitsko osvobodilno gibanje je bilo namreč tudi zahteva po pluralizmu, po tradicionalni demokratični družbeni ureditvi, po prvenstvu slovenske samobitnosti in narodovega

suverenega odločanja. In v tem smislu se je potem nujno ponudil načrt o novem statusu slovenske republike v jugoslovanski zvezi, statusu, ki naj bi prišel do izraza v konfederalnem sporazumu. O tem je bil v reviji govor že pred dvema desetletjema, za konfederacijo pa se je revija odločala predvsem iz previdnosti glede na riziko, ki bi pretil Sloveniji zaradi razmerja njenih sosedov. Bili pa so tudi sodelavci revije, ki niso skrivali svoje izbire o docela samostojni slovenski državi, prof. Jošt Žabkar na primer.«

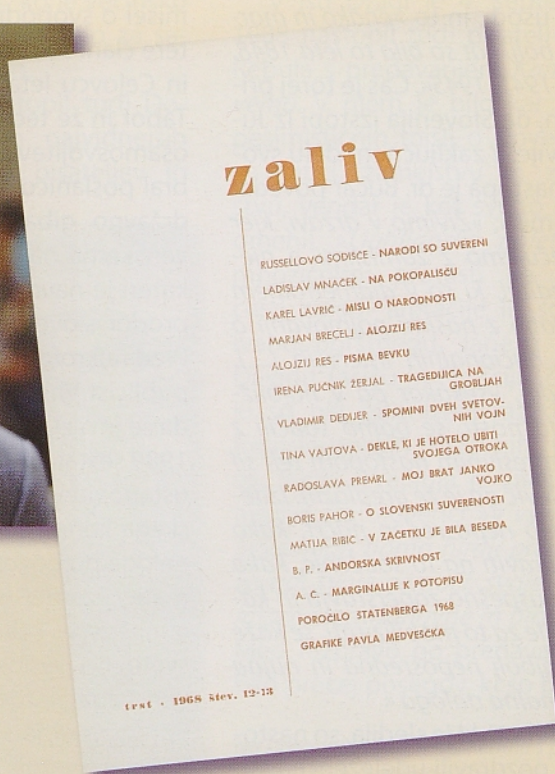
Zgodilo se je še več: zaradi člankov v *Zalivu* sta bila v Sloveniji obsojena na zaporno kazen Franc Miklavčič in Viktor Blažič iz Ljubljane, ki sta v svoje oporečništvo vključevala tudi zahtevo po slovenski suverenosti.

Slovenska državna misel je tako lahko imela svoje izložbeno okno in razumevanje tudi v reviji velikega gentlemana slovenskega Zahoda.

Saša Martelanc

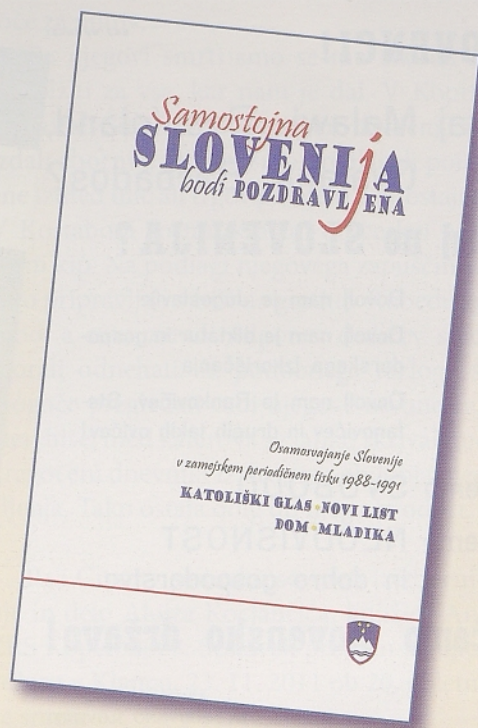
Boris Pahor in revija *Zaliv* iz leta 1968.

Čas slovenske pomladi

O živahni podpori naporom za slovensko demokratizacijo, za spravo in za neodvisno slovensko državo v času slovenske pomladi in boja za mednarodno priznanje podrobno poroča knjiga *Samostojna Slovenija, bodi pozdravljena! Osamosvajanje Slovenije v zamejskem periodičnem tisku, 1988–1991 - Katoliški glas - Novi list - Dom - Mladika*, ki sta jo uredila Marija Češčut in Marko Tavčar, izdala pa Goriška Mohorjeva družba, letos v Gorici.

Franc Jeza kot borec za samostojno Slovenijo

Pisatelj, publicist, časnikar in politični delavec Franc Jeza se je rodil leta 1916 na Spodnji Hajdini pri Ptujju. Osnovno šolo je opravil v domači vasi, gimnazijo pa je obiskoval v Mariboru in na Ptujju. Že kot dijak je sodeloval v listih *Mlada setev*, *Mladi Prekmurec*, *Klasje*. Po maturi se je vpisal na pravno fakulteto v Ljubljani, a je moral študij prekiniti zaradi vojne. Študij je končal mnogo let kasneje na Univerzi v Gradcu, kjer je diplomiral iz etnografije in etnologije. Kot študent je v predvojni Ljubljani pripadal *Slovenskemu katoliškemu akademskemu društvu Zarja*. Kmalu po okupaciji Slovenije se je Franc Jeza z bratom Maksom kot krščanski socialist vključil v OF. Med akcijo za osvoboditev nekega zaprtega somišljenika so ga italijanske zasedbene oblasti prijele. Bil je obsojen na dosmrtno ječo in odpeljan v zapore v mestu Volterra v Toskani. Ko se je po kapitulaciji Italije septembra 1943 vrnil v Ljubljano, je bil kmalu kot pripadnik OF priprt in odpeljan v nemško koncentracijsko taborišče Dachau oziroma Überlingen ob Bodenskem jezeru. Po koncu vojne je junija 1945 spet prišel v Ljubljano in se nato zaposlil pri *Slovenskem poročevalcu*.

Ker se ni mogel strinjati s cilji in metodami režima v Jugoslaviji, se je jeseni leta 1948 odločil za pobeg na Zahod. Nekaj mesecev je preživel po begunskih taboriščih v Italiji (Alatri pri Frosinoneju, Cinecittà pri Rimu), nato pa se je za stalno naselil v Trstu, ki je bil takrat pod anglo-ameriško vojaško upravo. Do leta 1954 je delal pri zavezniški poročevalski agenciji AIS, s prihodom Italije v Trst pa je kot nedržavljan izgubil stalno službo. Do smrti leta 1984 se je preživljal kot honorarni sodelavec na *Radiu Trst A* in tesno sodeloval s tednikom *Novi list*. Za slovenski radio je pripravil veliko dramskih del, novel, povesti, prevodov, ocen, predavanj in časniških sestavkov. Sodeloval je še pri številnih slovenskih zamejskih in zdomskih časnikih in revijah: *Mladika*, *Pastirček*, *Slovenska svoboda* (München - Trst), *Slovenska država* (Kanada), *Smer v slovensko državo* (Argentina) idr. Bil je tudi ustanovitelj in sourednik revije *Stvarnost*, ki je kasneje prevzela ime *Stvarnost in svoboda*. Napisal je tudi roman *Moč ljubezni* (Celovec, 1967), etnografsko-jezikovni in zgodovinski študiji *Skandinavski izvor Slovencev* (Trst, 1967) in *O ključnih vprašanjih rane karantansko-*

SLOVENC!

Zakaj Malawi, Basutoland,
Gvajana, Barbados?

Zakaj ne SLOVENIJA?

Dovolj nam je Jugoslavije

Dovolj nam je diktatur in gospo-
darskega izkoriščanja

Dovolj nam je Rankovičev, Ste-
fanovičev in drugih takih ovičev!

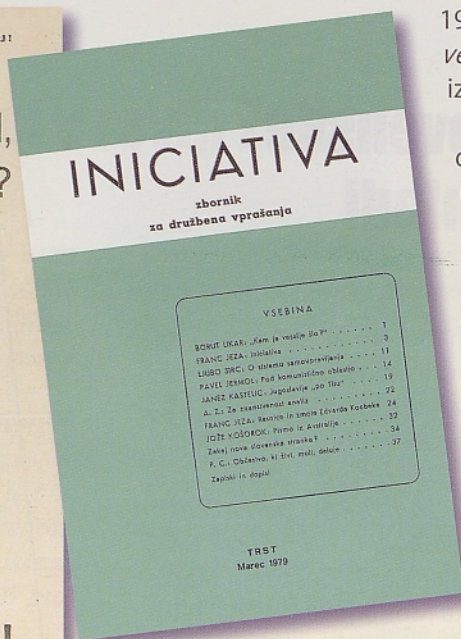
Hočemo SVOBODO

Hočemo NEODVISNOST
in dobro gospodarstvo

Hočemo slovensko državo!

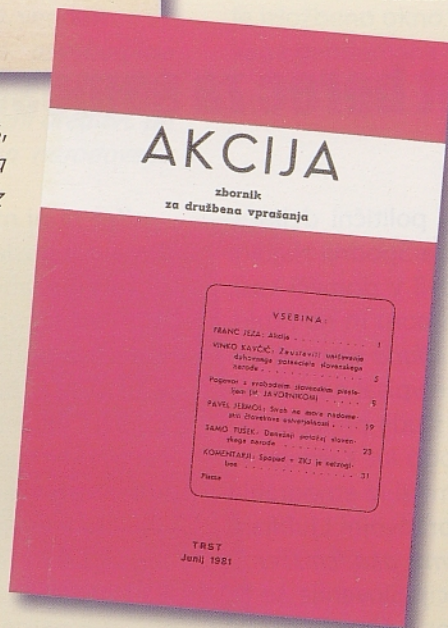
AKCIJSKI ODBOR
ZA NEODVISNO SLOVENIJO

Trst, 1980

slovenske zgodovine (Buenos Aires, 1977), zbirko kratke proze *Nevidna meja*, dokumentarno delo *Spomini iz taborišča* (Gorica, 1985) idr.

Franc Jeza je od prehoda 50. v 60. leta prejšnjega stoletja dalje vneto zagovarjal potrebo po obstoju samostojne in demokratično-pluralistično urejene slovenske države. Bil je v stikih z zagovorniki slovenske samostojnosti po svetu, pa čeprav so bili idejno drugače usmerjeni. Jeza je o tej temi napisal nešteto člankov in razprav, ki so bili objavljeni v nekaterih zgoraj omenjenih časnikih. Leta 1959 je v Trstu izdal knjigo *Nova tlaka slovenskega naroda*, v kateri je podal študijo o gospodarskem položaju Slovencev v Jugoslaviji. V njej je skušal s pomočjo statističnih podatkov dokazati ekonomsko izžemanje Slovenije. To stanje bi bilo moč po njegovem rešiti le z ustanovitvijo neodvisne države. Kasneje je to svoje gledanje še bolj dopolnil in osvetlil iz vseh zornih kotov v zbornikih *Alternativa* (Trst, 1978), *Iniciativa* (Trst, 1979), *Demokracija* (Trst, 1980), *Akcija* (Trst,

tek prihaja iz danes dostopnih tajnih arhivov v Sloveniji. Z njimi se ukvarjajo raziskovalci, kot so npr. Igor Omerza, Jure Ramšak in Primož Sturman.

Aleš Breclj

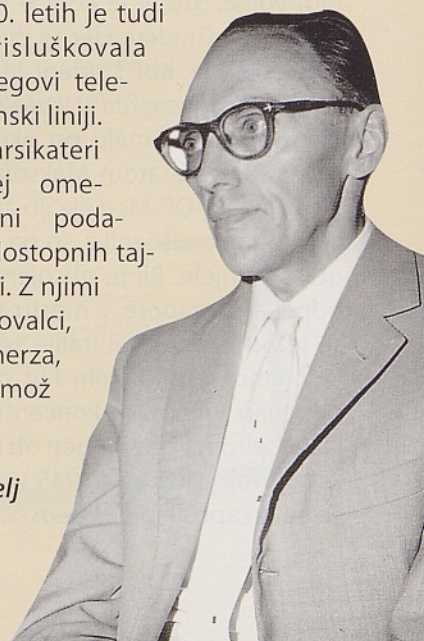
1981) in *Neodvisna Slovenija* (Trst, 1983). Vse je izdal v samozaložbi.

Jeza je bil tudi mož dejanj. V Trstu je od začetka 60. let prejšnjega stoletja vodil *Akcijski odbor za neodvisno Slovenijo* in okoli nje ga zbral nekaj mladih zamejskih razumnikov. Sestavljal je tudi letake z zahtevo po neodvisni Sloveniji in jih pretežno sam zatikal za brisalce avtomobilov s slovenskimi registrskimi tablicami v

Trstu. Pisma z enako vsebino je pošiljal v Slovenijo na naslove posameznih izobražencev, a tudi politikov, npr. Viktorju Avblju, Vidi Tomšič in drugim. V letaku z naslovom

Poslanica slovenskemu narodu za leto 1963 je zahtevo po neodvisnosti Slovenije postavil zelo ostro: do nje naj bi prišlo tudi z uporabo sile. Vse to delovanje ni ostalo neopazno. Jugoslovanska politična policija ga je nadzirala in v Ljubljani so o njem zbirali podatke v dosjeju z značilno šifro »*Separatist*«. Ta služba ga je leta 1963 poskusila ugrabiti, vsaj v

70. letih je tudi prisluškovala njegovi telefonski liniji. Marsikateri prej omenjeni poda-

njegovih pesmi je bilo tudi uglasbenih, predvsem po zaslugi Ubalda Vrabca, Zorka Hareja in Ivana Ščeka. O Kocjančičevih pesmih je Cergoljeva dejala, »da so veren in iskren odraz notranjih stisk in radosti ..., pa da je Slovenec, ki je na stečaj odprl slovenska vrata Istri«. To je menil tudi Pavček, da je namreč prišel Kocjančič, »duhovnik in svečenik besede, in Istra je z njim za zmeraj tudi v poeziji, zares postala slovenska, on pa njen pesnik«.

Kocjančičeva jesen življenja, odhod in zapuščina

Enkrat sredi 70-tih let smo vsak na svoj način znova odkrivali njegove, v krivično pozabo potisnjene Šavrinske pesmi. Ko sem jih dobil v roke, sem odhitel v Klanec ter ga zaprosil, da mi proda vseh nekaj preostalih izvodov knjižnice, ki sem jih potem razdelil med prijatelje in znance. Pri tem me je nejeverno gledal, misleč, od kod neki se je naenkrat vzel ta. Takrat v naši deželi še ni bilo pomladi, vendar smo jo nekateri že čutili v zraku. Nekaj se nam je podiralo pod nogami in pri iskanju novega smo se samodejno vračali k virom, kjer so stvari bolj čiste. In tedaj smo trčili tudi na njega, ki nas je nevsiljivo vabil: »Pridi brat, / da odkrijem svoj zaklad, / da ti povem, kako sem mlad, / kako razkošno sem bogat«. Srečanja z njim so nas duhovno povezala in kot čudežni otroci smo nato z njegovimi pesmimi v rokah in srcih začeli naše dolgo skupno popotovanje po Slovenski Istri, tudi po večkrat, v Dekane, Škofije, Koper, Koštabono in drugam. Ljudje so čutili, da se z njegovo vrnitvijo vrača še kaj drugega. V srcih je vzkliklo novo upanje in nova pričakovanja, iz katerih se je potem rodila slovenska država. Žal je ob tem valu navdušenja kanila na Kocjančiča še poslednja kaplja pelina, ko se je moral ob petstoletnici fresk v Hrastovljah, skoraj pozabljen, dobesečno vrniti na oder s svojimi pesmimi. Tone Pavček, ki je bil navzoč ob tem prizoru, je o njem kasneje zapisal: »Bral jih je zanosno in zaneseno. Tok verzov, svečan in obreden, je donel po pokrajini in šel kot Abelova daritev k nebu. Besede drugih govorcev so se odbijale od kraškega roba, od njegovih skal in pobite padale k tlom v nepraznično pritlehnost. A ko je on pel in molil s svojimi šavrinskimi pesmimi za blagoslov nebu, za srečo rodov, se je istrska zemlja zganila, vztrepetala in prisluhnila«. Kocjančič se je srečno prepuščal temu nepričakovanemu elementarnemu valu navdušenja, a je ob njem tudi omagal in izdihnil 19. novembra 1991. In nekega sivega, mrkega ter deževnega dne smo se od njega poslovili na kubejskem pokopališču. »Zdelo se je«,

je ob tem zapisal Pavček, »kot da tudi nebo z ljudmi joče za njim«.

Po njegovi smrti smo se mu skušali vsaj delno oddolžiti za vse, kar nam je dal. V Kopru smo organizirali simpozij o njegovem življenju in delu ter izdali zbornik. Občini smo predlagali poimenovanje ene izmed ulic ali trgov po njem, kar ostaja še odprto. V Koštaboni so mu krajani ob cerkvi postavili doprni kip. Na podlagi njegovega zapuščinskega volila smo pripravljali v hiši na gradu v Kubežu spominsko sobo, a smo zaradi odporov dedičev sredi priprav morali odnehati. Iz podobnega razloga še ni bilo mogoče pregledati tudi njegove osebne zapuščine v kleti hiše, med katero bi se lahko skrivali tudi njegovi dragoceni dnevnik iz drugega obdobja njegovega življenja. Tako ostaja dolg do njega še odprt.

P.s.: Citati v sestavku so vzeti iz zbornika *Življenje in delo Alojza Kocjančiča*, knjižica *Annales*, 36, ZRS Koper, 2003. Sestavek prebran na spominskem večeru v Klancu, 23. 11. 2011 ob 20. obletnici njegove smrti.

Vladimir Kos

Lepši kot sen

*Odkar je Božji Sin se učlovečil
in v vekov vek postal Marijin sin,
je biti človek silna čast; še več:
je biti dedič z večno imovino!*

*Tako preprosto je! In veličastno,
da tja do smrti prav ne moremo
prebaviti resnice, ki jo čas
prepleta s snežnimi kristali v Božič.*

*Tu Božji Sin počiva v jasliah s slamo;
Marija z Jožefom za hlev skrbi;
še Angelov ni te resnice sram:
cel zbor pastirjem srečo muzicira.*

*Vse to je nam, ljudem, sam Bog namenil –
zato, ker je Ljubezen brez meja.
Zato je Božič lepši kakor sen:
resnica je, ki tli z darovi – zate.*

Erika Jazbar

»Zaradi vpliva latinskega sveta smo si temperamentno precej blizu«

Pogovor z dr. Katico Cukjati

Katica Cukjati je argentinska pravnica slovenskega rodu, rojena je v Buenos Airesu staršem iz politične emigracije. Kot rada poudarja, je ena prvih, ki se je rodila v slovenski skupnosti, ki se je v povojnem času naselila v državi. Po poklicu je odvetnica, svojo samostojno pisarno ima v argentinskem vele mestu.

Sedmo leto je tudi predsednica Slovenske kulturne akcije (SKA), osrednje kulturne ustanove, ustanovljene leta 1954. Med predsedniki in odborniki SKA so bili prvovrstni slovenski intelektualci in izobraženci, v desetletjih so snovali knjižno zbirko, ki šteje približno sto enot. V zadnjih letih izdaja SKA predvsem revijo "Meddobje" in skrbi za kulturne dogodke v Slovenski hiši. Tu domujejo vse osrednje slovenske organizacije in se nahaja v središču Buenos Airesa.

Z njo smo se pogovorili o delovanju te za Slovence pomembne ustanove pa tudi o dilemah glede jezika in perspektivah oz. prihodnosti.

➤ Najprej bi Vas prosili, da bi se našim bralcem predstavili, spregovorili o sebi in družini ter o tem, kako ste se znašli v Argentini.

☞ Mati Katerina je iz Vranje Peči nad Kamnikom, oče Ivan iz Št. Gotarda pri Trojanah. Oba sta bila iz številne družine. Kot begunca sta se spoznala v avstrijskih taboriščih in se od tam leta 1949 odse lila v Buenos Aires. Rodila sem se v tem vele mestu in življenja daleč od velikih mest si ne morem predstavljati. V družini nas je bilo devet otrok, jaz sem najstarejša; razen dveh, ki sta izbrala ročne poklice, smo vsi končali univerzitetne študije.

Starši so izhajali iz slovenskega kmečkega sveta in so se morali prilagoditi razmeram novega latinskega vele mestnega okolja. Sedem let v Avstriji pa jim je odprlo pogled v drugačen svet. Oče je prav dobro preživel družino z mizarskim delom, mati pa se je popolnoma posvetila nam otrokom.

Ženske moje generacije so si marsikaj priborile, vendar nekje v zraku je tudi lebdelo prepričanje, da če se želi ženska posvetiti umetnosti ali intelektualnemu delu, se mora dejansko odpovedati zakonskemu stanu.

V otroških in mladostnih letih je imel name močan vpliv stari oče po mamini strani. Bil je globoko veren, inteligen ten in razgledan. Ob njem sem že

kot osnovnošolka uživala pomembne privilegije: hodila sem sama v kino, smela sem prisostvovati družinskim srečanjem, ko so bili le starejši, ko sem obiskovala srednjo šolo, mi je dovolil, da sem brala knjige, ki so bile na indeksu. Še danes ga vidim, kako mi je pravil, stara sem bila kakih deset let: "Katica, sem moški, vendar ti povem, da za žensko, ki misli s svojo glavo in si želi uveljavitve v poklicu, je najboljši mož na tem svetu le ovira za uspeh". Pri sebi sem si pa mislila: "To si velja zapomniti".

Strastno sem prebirala knjige in iz teh je zrasla želja po potovanjih, po spoznavanju novih krajev, navad, ljudi. Po končanem učiteljsku sem se eno leto odločala med literaturo in advokaturo. Izbrala sem pravilno, literatura pa je ostala pomemben del mojega življenja.

Doktorat sem opravila v Seville, v mestu, ki ga je Bog zame ustvaril, popolnoma me je očaralo in me osvaja še danes. Ko sem ga prvič obiskala, sem imela občutek, da ga poznam od vekomaj. Po pravici povedano, nikjer nisem tako doma kot v Andaluziji.

Skrivnostna božja pota so me nato pripeljala nazaj v Argentino, kjer se še danes posvečam advokaturi, poklicu, ki ga ljubim in bi ga hotela opravljati do svojega zadnjega dne.

Poročena sem s Tinetom Debeljakom ml. Mislim, da me je Bog v življenju izredno blagoslovil na vseh področjih, saj se prav dobro razumeva, verjetno, ker imava skupne življenjske ideale in podobne okuse, čeprav tudi velike značajske razlike.

➤ ***Sedmo leto ste predsednica SKA. Kako se je razvijala ta pomembna slovenska kulturna sredina?***

- ☞ Ko se je slovenska politična emigracija preselila v Argentino, je bila glavnina ljudi, rekla bi kar 90-95%, kmečkih katoliških družin, ki so prihajale iz različnih krajev Slovenije. Obrtnikov in trgovcev je bilo zelo malo. Preostalih 5-10% slovenskih emigrantov so bili prvovrstni intelektualci; to niso bili navadni odvetniki, pesniki ali izobraženci, temveč med glavnimi akterji kulturnega življenja v predvojni in medvojni Sloveniji, od koder so se umaknili zaradi revolucije, ki bi jih sicer utišala oz. jim je stregla po življenju. V Argentino so prišli uredniki osrednjih časopisov, odlični literarni kritiki, besedni ustvarjalci, umetniki, filozofi, politiki, tudi župani, in sicer dr. Tine Debeljak, Ruda Jurčec, dr. Nace Lenček, dr. Vinko Brumen, prof. Alojzij Geržinič, Zorko Simčič, Nikolaj Jeločnik, France Papež, dr. Milan Komar, Božidar Fink, dr. Marjan Marolt, Stanko Kociper: prava skupina eminenc na kulturnem področju. Vsak med njimi bi lahko bil predsednik SKA. Biti član SKA takrat ni bilo kar od muh, parametri so bili zahtevni, marsikomu, pa čeprav je tudi veliko naredil na svojem področju, ni uspelo.

Če se pošalim, lahko mirno povem, da me takratna elita verjetno ne bi sprejela v svojo sredo.

➤ ***Kako se je nadaljevala zgodba SKA? Kakšna je danes slika?***

- ☞ Z leti so nekateri mlajši člani imenitnih družin izgubljali stik s skupnostjo in slovenskim jezikom, sinovi kmečkih družin pa so doštudirali na univerzah. Slednji so okrepili delovanje po domovih, kjer je bilo v prvih desetletjih manj kulturnega življenja, predvsem pa je bilo skromnejše. Danes so predsedniki šestih slovenskih buenosaireskih domov univerzitetno izobraženi; vsak Dom ima svojo dramsko družino, ki vsako leto postavi na oder pomembno igro, ki je vedno v slovenskem jeziku, in svoj pevski zbor. Vsako leto imamo v skupnosti vsaj šest kvalitetnih iger, ki z izmenjavami gostujejo tudi po drugih slovenskih domovih. Da o koncertih sploh ne govorim.

Če je to po eni strani razveseljivo, saj se kulturno delovanje krepi na kvaliteti in v širšem krogu,

Katica Cukjati med intervjujem.

po drugi strani pa SKA-ju krči delovanje, saj ustanova, ki ji predsedujem, nima več "monopola" nad kulturo, obenem se pa "naši" režiserji, umetniki, dirigenti in drugi kulturni delavci raje posvečajo najprej delu v Domu, kateremu pripadajo.

➤ ***SKA je bila znana predvsem po kvalitetnih knjižnih izdajah, kako je s tem v zadnjih letih?***

- ☞ Mladih, ki bi pisali leposlovna dela v slovenskem jeziku, dejansko ni. Najboljši slovenski pisci so se preselili v Slovenijo, in sicer Andrej Rot, Tone Rode, Mirjam Jereb, Gregor Batagelj, Pavle Fajdiga. Pisci starejše generacije, tiste, ki se je izobraževala deloma v Sloveniji, pa že nekaj let objavljajo v Sloveniji. Za časa jugoslovanskega režima, ko v domovini ni bilo svobode, je pri SKA izhajalo na desetine knjig, ki jih je bilo v Sloveniji nemogoče tiskati. Po letu 1991 se je slika seveda spremenila.

Za nove slovenske knjižne izdaje pri SKA zaenkrat ne vidim možnosti. Zadnjo pesniško zbirko v slovenskem jeziku je pred osmimi leti izdal Tone Rode, vendar v Sloveniji, z naslovom *Mesto pristan*. SKA že deset let ne izdaja svojih knjig, to velja tako za prozo kot za poezijo. V zadnjih letih smo tiskali le v sozaložbi. Naše objave se omejujejo na kulturno revijo "Meddobje" in na Glasilo SKA.

➤ ***Kaj si lahko obetate za prihodnost? Kako odgovarjate na dano situacijo?***

- ☞ Po dvajsetih letih smo se pri SKA odločili, da razpišemo literarni natečaj z naslovom "Noč rime pod Južnim križem". Gre za poskus. Prijavijo se lahko avtorji poezij v slovenskem in španskem jeziku, za prvo mesto pa mora biti poezija napisana v slovenščini. Naslednje leto bomo poizkusili s prozo.

Včasih doživljamo lepa presenečenja. Med proslavo za obletnico osamosvojitve Slovenije je v imenu doma Triglav prebrala krasno poezijo v slovenskem jeziku starejša Slovenka, ki je prišla v Argentino kot del povojne emigracije, ima korenine v Nabrežini in odlično piše. Nova slovenska pesnika sta Martin Sušnik in Damjan Ahlin, ki pišeta v obeh jezikih, njune slovenske poezije objavljamo v "Meddobju". Svoje kastiljske pesmi pa pošiljata argentinskim revijam. Gregor Papež je avtor izredno kvalitetnih pesmi, čedalje več pa piše v španščini. Tu je še Vinko Rode, ki objavlja pretežno v slovenščini, gimnazijo je obiskoval v slovenskem taborišču v Avstriji. Skratka, nekaj upanja je še.

➤ **Kaj bi povedali o vsebini kulturne revije "Meddobje"?**

☞ "Meddobje" ima danes kot že vrsto let le kulturno vsebino. Ko je bil predsednik SKA Ruda Jurčec, je pisanje segalo tudi v politiko. Zaradi tega je imel velike konflikte z ostalimi člani SKA.

V "Meddobju" objavljamo našo poezijo v slovenskem jeziku, prevode poezij iz španskega jezika, prozo, zapise o kakšni razstavi, črtice, razprave in študije. Svoje mesto so našli tudi eseji slovenskih raziskovalcev, ki so nas obiskali, kot mravlje vse preiskali, preštudirali in zapisali. Niso bili vsi za to, da bi izšlo v "Meddobju", češ da gre za avtorje iz Slovenije, nekateri smo pa vztrajali pri tem, da so vendarle pisali o naši stvarnosti in da je primerno, da se objavi v "Meddobju". Spet drugi so bili mnjenja, da so morda taki zapisi objektivnejši, ker gre za zunanje opazovalce. Tako so izšle analize o slovenski skupnosti v Bariloachah, v Mendozi, o slovenski likovni umetnosti.

Med Slovenci v Argentini nimamo sociologov, ki bi se zanimali za našo stvarnost, kar je velika škoda. Bilo bi ogromno področij za raziskovalno delo in mi se jim ne posvečamo. Že 25 let se sučemo okoli arhiva političnega dela arhitekta Viktorja Sulčiča, ki je gradivo zaupal SKA-ju. Sulčič je bil znan arhitekt in

umetnik, bil pa je tudi aktiven v tukajšnjih jugoslovanskih organizacijah. Iskali smo osebo, ki bi se temu posvetila, bi arhiv pregledala, preštudirala in uredila, da bi lahko bil dostopen javnosti. Letos smo jo končno našli in smo tega zelo veseli.

"Meddobje" tiskamo v 400 izvodih, ena četrtina izvodov gre po svetu, kakšna redka številka na privatni naslov v Slovenijo, pošiljamo ga predvsem mnogim institucijam v Slovenijo. Naj omenim še to, da pri "Meddobju" ne poznamo honorarja.

➤ **Katera slovenska dela berejo Argentinci slovenskega rodu?**

☞ Tisti, ki se zanimajo za slovenstvo, so zelo na tekočem glede knjižnih novosti v matični domovini. Ko gredo na obisk v Slovenijo, se jih večina vrne s kovčki knjig, včasih knjige pošiljajo z ladjo. Tudi v Slovenski hiši pomagajo z naročili, uradnica Zedinjene Slovenije ima seznam knjig in pogosto ji telefonirajo, da posreduje naročila. Tiskarne nam podarjajo knjige, ki ne gredo več v promet v Sloveniji ali ostajajo na zalogi, plačati moramo le poštnino, k nam prihajajo tudi zanimive pedagoške knjige. Pred leti je bila do nas pozorna zlasti Celovška Mohorjeva družba, danes smo povezani predvsem z Družino.

➤ **Kako poteka klasična sezona SKA?**

☞ Sezona se začne konec marca, ko steče šolski pouk, in traja do konca novembra, pa čeprav se pogosto dogaja, da z zunanjim gostom podaljšamo tja do polovice decembra. Letos smo na primer na Sv. Tri kralje imeli predavanje Lojzeta Peterleta. Nekateri so se bali, da bo zaradi datuma in neznosne vročine prisotnih malo ljudi, bilo pa je prenatrpano.

Za vsako sezono imamo vsaj dvanajst zelo

Katica Cukjati na Dragi leta 1981.

Meddobje, slovenska publikacija, ki izhaja v Argentini.

kvalitetnih kulturnih večerov oz. predavanj iz najrazličnejših področij, postavimo dve razstavi domačih umetnikov, priredimo koncerte in gledališke predstave. Predavatelji in drugi protagonisti naših večerov prihajajo brezplačno.

Dogodke prirejamo pretežno v Slovenski hiši, kjer imamo na razpolago veliko in malo dvorano. V ostalih šestih domovih pa je zelo razvejana društvena dejavnost, od zborovske do gledališke, mladinske, športnih turnirjev in srečanj, ki jih prirejajo zveze žena, zbori, odrske skupine, fantovske in dekleške organizacije.

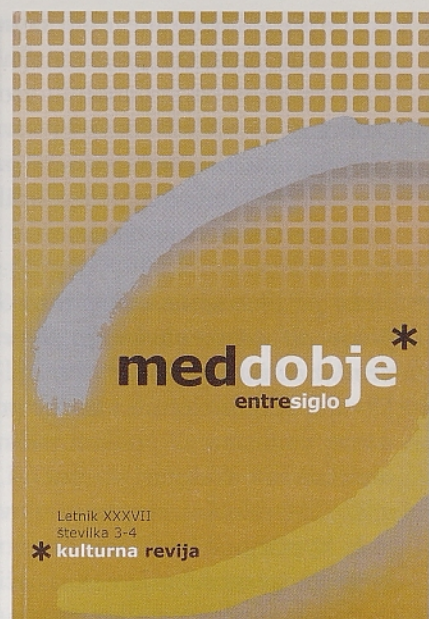
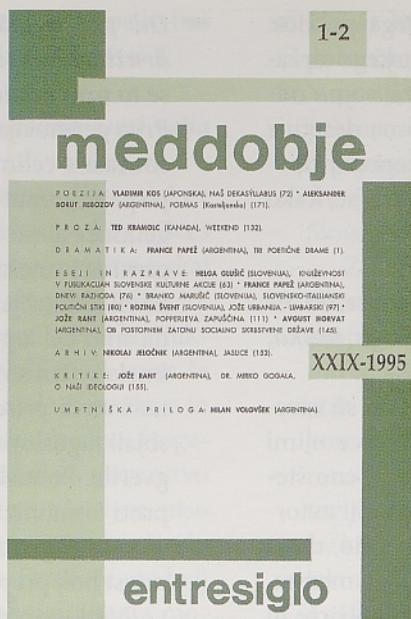
☛ *Delovanje SKA je omejeno na Slovensko hišo?*

☞ Kulturna predavanja potekajo samo v Slovenski hiši v organizaciji SKA. Slovenska hiša je na nek način nekaj umetnega, saj pravo društveno življenje poteka po domovih. V Slovenski hiši, ki je naša centrala in se nahaja v mestu, je središče Zedinjene Slovenije, krovne organizacije, ki povezuje vse naše ustanove, sedež SKA in dušnopastirskega življenja, slovenski srednješolski tečaj Marka Bajuka ter uredništvo tednika Svobodna Slovenija. Slovenska hiša v bistvu nima zaledja, vendar pa ima močno moralno avtoriteto. Tisti, ki prihajajo v Slovensko hišo, prihajajo zaradi srečanj, vsakodnevno življenje pa poteka po domovih.

☛ *Kulturni večeri potekajo izključno v slovenskem jeziku?*

☞ V zadnjem obdobju se nam nekateri predavatelji ponujajo v španskem jeziku, kar smo nekajkrat tudi izpeljali. Vendar se je izkazalo, da ni bilo velikega navala špansko govorečih slovenskih obiskovalcev. Le za malenkost je bilo več publike, zato ne vem, če bomo nadaljevali v tej smeri. Ta pojav nam utrjuje prepričanje, da je brez slovenskega jezika slovenstvo precej ohlapno.

S strani slovenskih občin in drugih ustanov pa je veliko zanimanja za naše pokojne člane, med katerimi so kipar France Ahčin, umetnica Bara

Remec, dr. Tine Debeljak, pisatelj Karel Mauser, Ruda Jurčec.

Tako smo pred kratkim priredili pri SKA pomemben večer o Lojzetu Novaku, pesniku in pisatelju iz Prekmurja, ki je veliko pisal v koroških taboriščih, po prihodu v Argentino bil blizu SKA, potem pa se je iz Buenos Airesa odselil in se je za njim izgubila vsaka sled.

Pa tudi za Vinka Brumna smo sprožili zanimanje in nudili potrebne informacije, da so mu v Ormožu priredili simpozij in je lani izšel o njem tudi zbornik.

☛ *V kolikšni meri še obvladajo slovenski jezik mlajši rodovi?*

☞ Slovenski jezik obvlada večina mlajše generacije, pa čeprav ta jezik ni posodobljen. Za moderne in tudi vsakodnevne predmete se poslužujejo španske terminologije. Uporaba glagolov je v slovenskem jeziku čedalje bolj natančna in specifična, novi so nekateri samostalniki in pridevniki. Slovenščina se je neverjetno obogatila, je bolj plastičen, sočen jezik, kdor bere, to opaža. Te slovenščine naša mladina aktivno ne obvlada. Zato se dogaja, da pri pisanju poezij prevlada španščina, predvsem če pišeš nekaj liričnega, čustvenega, doživetega.

V letih je prišlo do močne asimilacije in družbene integracije. Veliko je slovenskih ljudi, ki v naših domovih aktivno ne sodelujejo, ostajajo pa še vedno Slovenci, med sezono se udeležujejo kakšnega našega večera ali romajo v Lujan, niso pa vključeni v redno versko ali kulturno življenje skupnosti.

Če posredujem anekdoto iz svojega poklica: ko je bila možnost prejema slovenskega državljanstva in pozneje denarnih vsot za vojne odškodnine, je prišlo k meni v pisarno na desetine Slovencev, ki jih nisem poznala, pa čeprav pripadajo t. i. politični emigraciji. Čudila sem se, kako so sploh zvedeli za to zadevo.

➤ **Kako pa ohranjate v skupnosti Slovence, ki ne pišejo ali dobro obvladajo slovenskega jezika, vendar čutijo slovensko?**

➤ Do njih seveda iščemo različne poti, saj se zavedamo, da bi morali poiskati način, kako z njimi obdržati stik. Nekateri so mnenja, da bi eno številko "Meddobja" prepustili slovenskim avtorjem, ki pišejo v španščini; drugi vztrajajo, da je književnost smiselna le v slovenščini. Jaz menim, da moramo problematiko zajeti nekoliko širše in v zadnjih letih skušamo približati k organizaciji mlajše ljudi slovenskega porekla, ki so uspeli v argentinskem svetu. Gre za fenomen, ki se pojavlja v zadnjem desetletju.

Med temi je predstavnica srednje generacije Alejandra Laurencich, po mami Španka, po očetu Primorka. Po babičini zaslugi teži njeno srce k slovenskemu, s pripovedmi o Sloveniji in Krasu je ta svet vzljubila, pa čeprav ji niso posredovali slovenskega jezika, ker je bila mati Španka. Danes je Alejandra uspešna argentinska pisateljica, ki je komaj kasneje spoznala, da obstaja v Buenos Airesu neka organizirana slovenska skupnost, ni vedela niti za dom Triglav, kjer so se zbirali primorski emigranti.

Ob Alejandri ima danes veliko uspeha tudi Cristina Loza, ki pripada moji generaciji. Njena mati je bila ekonomska emigrantka iz Bele krajine (1926), ki je v Argentino prišla stara šest let, oče pa pripada ugledni argentinski družini s koreninami tja do 16. stoletja. Doma je iz Cordobe, pogosto pa prihaja v Buenos Aires.

Sama Slovenska akademija znanosti in umetnosti čedalje bolj poudarja pomen literature avtorjev slovenskega porekla, ki pišejo v drugih jezikih. Gre za pisce, ki so del neke posebne oblike slovenske literature.

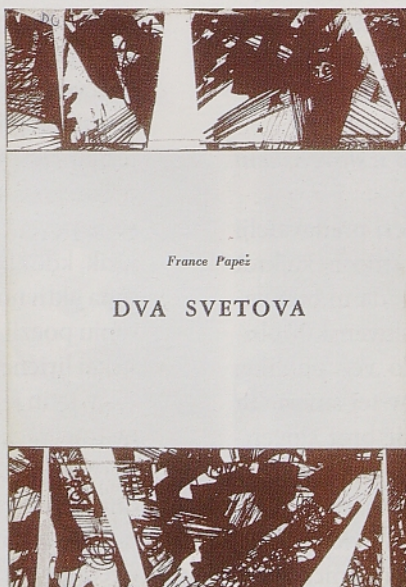
➤ **Od ponedeljka do petka živite v argentinski družbi, ob sobotah in nedeljah v skupnosti. Kako se to uresničuje?**

➤ Prva generacija, ki se je naselila v Argentino, se je soočala s celim kupom dilem. Kakorkoli obrneš, pa pride trenutek, ko se odločiš, ali boš delal za Argentinec ali za Slovence ali na obeh področjih. Argentina je mešanica skupnosti, še danes pa so med nami diskusije o tem, da se premalo zavedamo, da smo del argentinske družbe. Prvi preblisk sem imela v tem smislu pred nekaj desetletji, ko smo v naši sredi priredili srečanje, na katerem smo obsojali jugoslovanski režim, na ulicah pa smo imeli gverilo. Pomislila sem, zakaj sploh manifestiramo proti komunizmu na drugem koncu sveta, ko pa zunaj v Argentini divja gverila. Danes je naša skupnost bolj prepustna. Dihamo bolj argentinsko.

Med tednom delam v svoji pisarni, stranke so večinoma argentinske. Konec tedna in proste ure pa posvetim skupnosti. Čutim dolžnost do prednikov, korenin, neke vrste moralni davek, ki ga plačujem po svojih močeh. Nobeden od nas, ki smo se rodili v Argentini in delamo v skupnosti, ne bi bil to, kar je, če nam ne bi posredovali slovenske kulture in tradicijo, ki predstavljata neizmerno bogastvo.

Večina Slovencev živi v argentinskem okolju, v katerem ima povprečni Slovenec višji kulturni nivo kot povprečni Argentinec. Bila bi velika škoda, če bi se odpovedali slovenskim dogodkom v skupnosti.

Mesto Buenos Aires nudi ogromno, več kot Madrid, kot posameznik se lahko odločiš, da indi-

Knjigi Slovenske kulturne akcije.

vidualno greš kamorkoli, z veliko težavo pa se boš vključil v kvalitetno sredino, jo boš težko našel.

➤ **Formula tako strukturiranega tedna torej velja še danes?**

➤ Veliko je mladih ljudi, ki se navdušujejo za delo v skupnosti in v njej aktivno sodelujejo. Če obiščeš katerega od naših Domov, se v njem stalno nekaj dogaja, ljudje so na svoje delo zelo ponosni.

Mislim, da je bila moja generacija bolj konfliktna, sedaj je slika jasnejša. Naši starši so se še iskali, niso vedeli, kako naj ohranjajo slovenstvo in kako naj se vključijo v argentinsko družbo. Dogajalo se je, da so se nekateri odločali za slovenstvo in pika, niso imeli argentinskih prijateljev, niso hodili k argentinski maši, z Argentino niso živeli. Ali si Slovenec ali si Argentinec. Danes je vse bolj sproščeno, zavedajo se, da sta oba momenta možna, možna sta združevanje in usklajevanje.

V letih, ko sem odrasčala, je bila tudi argentinska politika dokaj drugačna, saj so hoteli čim hitreje asimilirati priseljence v prave Argentine. Današnja uradna politika pa išče stik tudi s slovensko skupnostjo, ideja multikulturalizma je prišla tudi v argentinske politične in kulturne kroge.

➤ **Kako ste povezani z ostalimi ne-slovenskimi skupnostmi, ki so v Argentini? Z njimi sodelujete?**

➤ Argentina je lani praznovala 200 let samostojnosti, mesto Buenos Aires je ob koncih tedna dalo na razpolago ulico, da se je vsaka skupnost predstavila. In takrat smo spoznali tudi druge skupnosti. Bilo je pravo presenečenje. Prepričani smo bili, da imamo razvejano in bogato dejavnost, da smo neka izjema, pa sem srečala predstavnico madžarske skupnosti, ki mi je priznala, da imajo kar 64 aktivnih organizacij, česar nisem mogla verjeti. Grki premorejo dvojezično osnovno šolo, Armeni imajo tri gledališča, v katerih uprizarjajo dela v armenskem jeziku, dvorane pa dajejo v najem tudi Argentincem. Italijani imajo ogromno domov, ki so razdeljeni po deželah njihovega izvora. Velika večina jih je z italijanskega juga, čeprav so tisti s severnega dela na višji kulturni ravni. Da o Židih ne govorim ... in še bi lahko naštevala.

Problem je, da se marsikatera emigracijska skupnost po eni generaciji omeji le na folkloro. Dogodkov v drugih skupnostih pa se ne udeležujemo, razen folklornih srečanj.

➤ **Zakaj se argentinski Slovenci ne vključujete v politično življenje v Argentini?**

➤ V prvih povojnih letih je bilo politično življenje pri nas zelo razgibano in živahno, vendar je bilo omejeno na slovensko tematiko in na slovensko srenjo oz. na diasporo po svetu. Po osamosvojitvi Slovenije je slovenske politike bistveno manj.

Za argentinsko politiko angažirani Slovence nima časa. Ob sobotah in nedeljah je dela v skupnosti na pretek, med tednom so seje. Imamo nekaj Slovencev, ki so se angažirali v nekaterih političnih strankah, tako zmerno levih kot konservativnih, vendar je vsakokrat prišlo do razočaranj. Prej ali slej, ne glede na stranko, ugotovijo, da je v argentinski politiki veliko barabije, kompromisov, kraj in podkupovanja, da te le izkoriščajo in da je v resnici že vse domenjeno med družinami, ki vodijo stranko. Delaš in delaš, ne boš pa dosegel nobene funkcije, odločilnega mesta. V Argentini je vse preveč skorumpirano.

➤ **Po osamosvojitvi Slovenije ni prišlo do množičnega vračanja argentinskih Slovencev v domovino, pa čeprav je bila skupnost vzgojena v tem, da je v Argentini le začasno.**

➤ Morda se bo to uresničilo z bodočimi generacijami, vendar tisti, ki so iz Slovenije odšli, se bodo težje vrnili. Leta naredijo svoje. Ko se otroci poročijo in pridejo še vnuki, ko so v družini tudi Neslovenci, se težko odločaš. Nehote si pognal korenine. Mladina ima pred sabo prihodnost, nima predsodkov, starejši pa iščejo to, kar so gojili v spominjanju, v Sloveniji pa najdejo čisto drugo realnost v navadah, jeziku, tako da se počutijo kot tujci.

Omenjena analiza ne velja le za tiste, ki so politični emigranti. V Argentini poznam španskega duhovnika, ki je celo življenje sanjal o tem, kako se bo na stara leta vrnil v rodno Španijo in tam ostal do smrti; ko mu je uspelo, se je po enem letu vrnil v Argentino, ker se v Španiji ni počutil več doma.

➤ **Kako gledate na vračanje slovenskih ljudi v Slovenijo? Ga podpirate? V njem vidite obubožanje slovenske skupnosti v Argentini?**

➤ Vračanje slovenskih ljudi v Slovenijo prav gotovo obuboža našo skupnost na vseh področjih. Rada pa bi pojasnila, da za mlajše člane naše skupnosti, ki danes živijo v Sloveniji, to ni bila vrnitev, tem-

več preselitev oz. emigracija. Gre za tematiko, ki je kompleksna, treba je upoštevati več elementov.

Poznam primer družine, ki se je leta 2004 hotela izseliti iz Argentine iz gospodarskih in varnostnih razlogov. Postavili so pogoj, da se odselijo le v Slovenijo, kjer so bile njihove duhovne in kulturne korenine, drugih evropskih držav niso vzeli v poštev. Če možnosti v Sloveniji ne bi bilo, bi ostali v Argentini. Imeli so možnost, da bi živeli v drugi evropski državi z bistveno boljšimi gospodarskimi pogoji, a so se odločili za Slovenijo.

Sin ali vnuk argentinskih Slovencev mora biti popolnoma svoboden, da zase in svojo družino sam izbere, kje naj živi. Če izbere Slovenijo ali Argentino, je to zato, ker tako čuti, in ima vso pravico do osebne izbire, ne glede na želje prednikov. Podobno se dogaja v družini, ko si otroci izbirajo poklic in kraj bivanja, starši ne smejo vsiliti svojih pričakovanj, temveč morajo imeti pred očmi predvsem otrokovo srečo. Ko izgubimo člana naše zdomske skupnosti, je – objektivno gledano – hudo, vendar je Slovenija na tak način pridobila poštenega in zvestega državljana, ki v Sloveniji udejanja osebno in družinsko življenje. Če pa potomec Slovencev ostane v Argentini, gradi boljšo Argentino in bogati našo zdonsko skupnost.

➤ **Kaj pa predsodki, se še počutite nelagodno, ko obiščete Slovenijo? Vas še kdo zafrkne z "domobranci-izdajalci-belagarda"?**

➤ Moja družina zahaja v Slovenijo od leta 1971, ker je v Sloveniji ostala očetova babica. Predsodki so bili in so še vedno prisotni, prav gotovo to velja za starejšo generacijo, ki je imela staro vzgojo in jo bo težko spremenila, pa čeprav je bilo več strahu kot samega prepričanja. Pa tudi pri srednji in mlajši generaciji v Sloveniji je veliko ponavljanja klišejev in šablonskih trditev. V glavnem gre za pomanjkanje dialoga, če bi se pogovorili, bi se marsikaj spremenilo. Dogaja pa se, da nam pogosto možnosti tega dialoga ne dajo. Tako se dogaja z nekaterimi napol uradnimi kulturnimi obiski, ki prihajajo v Argentino in gredo mimo nas, goste vozijo v dom Triglav, pa čeprav tam ni skoraj nobenega delovanja in praktično nobeden ne razume, kaj govorijo, do nas pa jih ne pripeljejo. In jim pripovedujejo, kar pač želijo.

Mene ni nikoli nihče zafrknil s takšnimi frazami, morda je zavestno in podzavestno čutil, da ne toleriram, da probleme lastnega izdajstva prikrijejo s tem, da druge dolžijo tega, kar so sami

zakrivali. Preveč poznana psihološka tehnika!

S Primorci so bili odnosi vedno težki, to velja še danes z mlajšimi, ki so rojeni v Argentini. Poznam jih tudi iz družinske zgodbe, saj sta se dve teti poročili s Primorci in anekdotike ne manjka.

Sicer pa se je moj brat Jože, ko se je preselil v Slovenijo, moral iz neke vasi v Vipavski dolini odseliti, ker so hčerkam nagajali v osnovni šoli in v vasi jih niso dobro sprejeli. Vse to zaradi "argentinskega pečata".

Po drugi strani pa moram priznati, da ko pridem na obisk v Slovenijo, grem k prijateljem in sorodnikom, kar pomeni, da do mišljenja navadnega slovenskega državljana pravzaprav ne pridem. In, iskreno povedano, me mnenje povprečnega državljana ne zanima prav nikjer na svetu, ker je mnenje mase, skratka človeka, ki ne misli s svojo glavo. Jaz verjamem v stavek "Mislim, torej sem".

➤ **Letos ste drugič nastopali na Dragi. Prvič je to bilo pred tremi desetletji, letos pa ste spregovorili o Bari Remec. Kaj bi nam zaupali o tej samosvoji slovenski umetnici?**

➤ Barini stiki s skupnostjo v Buenos Airesu so bili praktično omejeni na Slovensko kulturno akcijo, saj je živela po cele mesece na severozahodu Argentine (Tilcara) ali pa v Barilochah na jugozahodu, vedno med domačimi Indijanci; osebno sem jo zato le včasih srečala. Med nama je bila tudi generacijska razdalja. Bila je oseba, ki je v družbi ni bilo mogoče spregledati. Njen umetniški stil se je kazal tudi v načinu oblačenja, gestah, govoru. To, kar bi bilo na drugi osebi ekstravagantno, je bil odraz njenega temperamenta in ji je odlično pristajalo. Bila je izredno trmasta in – kar je redkost pri umetnikih – politično načelna. V Remčevi družini je bila izjema, saj so bili vsi znani po izredno racionalni držbi. Ko ji je brat jezuit Bogumil Remec naročil, naj pripravi motive za spominske podobice ob zlati maši, ker ni bilo časa, so morale v tisk, čeprav ni bil prav nič zadovoljen z Barinim "modernim stilom".

Spominjam se, da je na noben način nisem mogla pregovoriti, da bi pristala na intervju za "Celovski zvon", ker je bila mnenja, da že samo ime revije kaže na liberalni izvor, kot je bila svoj čas revija "Ljubljanski zvon". Bila je odkrita, z velikim smislom za revnejše, katerim je pomagala po svojih močeh. Z mojim možem Tinetom sta se prav dobro razumela, ker sta oba precej bohem-ska, prekrstila ga je v "Tinača".

Kot umetnica pa se mi zdi, da je bila res nekaj izrednega. Ker se je popolnoma predala ustvarjanju in ni bila pozorna na denarni dobiček, je bila srečna, vesela in je vedno presenečala s svojimi stvaritvami, ki so odsevale indijansko poanto – nekaj eksotičnega v slovenskem umetniškem svetu.

Objektivno gledano pa je res žalostna usoda, da je tako sposobna in kvalitetna slikarka ostala matični Sloveniji nepoznana, v same argentinske umetniške kroge pa se ni hotela vključiti.

➤ **Kaj pa Vaš odnos do našega zamejstva?**

☞ V družini in v slovenski šoli smo bili vzgojeni v poudarku, da je slovensko zamejstvo del Slovenije, ki so ga politične spletkarije dodelile močnejšim silam. Za nas v Argentini je zamejstvo živ del slovenstva.

Iz zgodovinskih razlogov pa moram priznati, da je naša emigracija pretežno "kranjska" in je imela do Primorcev kar nekaj predsodkov, katerih korenine segajo daleč v čas. Po drugi svetovni vojni je prišlo precej Primorcev v Argentino; nekateri so imeli sorodnike, ki so bili ekonomski emigranti in begunci pred fašizmom; v letih 1948–49 so se jim pridružili tudi nekateri, ki so bili domobranci, in še pozneje tisti, ki niso hoteli živeti v jugoslovanski diktaturi.

Ena izmed mojih najboljših prijateljic je iz primorske družine in tako sem pobliže spoznala, v kolikšni meri ste trpeli, da bi ohranili slovenstvo, bili ste pravi branik naroda.

Pri Slovenski kulturni akciji smo imeli kar nekaj članov, ki so se iz Jugoslavije po vojni preselili na Primorsko ali Koroško, med temi so bili Vinko Beličič, Martin Jevnikar, Stanko Janežič, stike je imel tudi Jože Peterlin, čeprav ni bil član SKA. Pa še to: kar nekaj članov naše kulturne organizaci-

je je bilo potomcev Primorcev, med temi Zorko Simčič, dr. Milan Komar, umetnik Branko Zavrtanik, zborovodkinja Lučka Kralj.

Po mojem prvem obisku v Dragi se mi je ta svet – predvsem njegov tržaški del – še bolj približal. Prvi vtis je, da smo si zaradi vpliva latinskega sveta temperamentno precej blizu. Razlikovala bi namreč temperament Tržačana, ki živi ob morju, od Primorcev, ki so bolj v hribih.

Občudujem, kako si še danes prizadevate za svoje pravice na vseh področjih, kako iščete pravo pot med asimilacijo, mešanimi zakoni in ohranjanjem slovenstva. Delo za ohranjanje slovenskih korenin se v zamejstvu in zdomstvu razlikujeta. Skrbi pa predvsem Slovenija, v Argentini namreč pravimo "Kako pa s slovenstvom in ljubeznijo do Slovenije v lastni hiši – v Sloveniji?" Imam vtis, da je zunaj uradnih meja več smisla za domoljubje kot pa doma. Po eni strani je to lepo, po drugi strani pa žalostno in zaskrbljujoče.

➤ **Kaj bi nazadnje povedali našim bralcem?**

☞ Najprej se pristrčno zahvaljujem, da ste mi ponudili možnost tega intervjuja, ker se v izmenjavi misli približamo resnici in strpnosti. Če bi imela več časa in manj obveznosti, bi vas pogosteje obiskala, ker ste mi zelo pri srcu in vaša prizadevanja dajejo tudi nam moči in poguma. Mislim, da bi bili Slovenci v Argentini zelo veseli, če bi nas kdaj obiskali in bi se geografske in duhovne meje zmanjšale.

Vsem tistim, ki z novimi izzivi gojite vrednote slovenstva v še vedno otežkočenih okoliščinah, sedaj v okviru Evropske unije, pa želim mnogo uspehov, vztrajnosti in navdušenja!

Dr. Cukjatijeva na letošnji Dragi (levo) in na razstavi posvečeni Bari Remec na Opčinah (desno).

Zoltan Jan

Prispevek prof. Marije Pirjevec k poznavanju naše identitete z vidika literarne zgodovine

Ob njenem življenjskem jubileju

»Naturalizirani Tržačan« James Joyce je znal manipulirati z asociacijami, pa naj še sam izkoristim eno. Med pripravo tega prispevka mi je – kdo ve zakaj – prihajal na misel Venó Pilon. Ko se je ob okroglem osebnem jubileju vračal iz svetovljanskega Pariza v rodno Ajdovščino, so mu 1967. pripravili veliko in odmevno retrospektivo razstavo, ki je odkrila, kako pomembno mesto ima v slovenskem slikarstvu. Lavreat pa se je povsem iskreno jezil, da še noče nobene retrospektive, ker bi rad še kaj ustvaril, pa tudi nagrobnih govorov še ne potrebuje. Nauk: nobene hvale, ki bi lahko zbudala asociacijo na rek *de mortuis nihil nisi bonum*.

Pri naši jubilanški tega vodila ni težko upoštevati. Ni namreč običajno, da se tako visok rojstni dan proslavlja s predstavitvijo knjige, ki si jo uredil in ji napisal spremno študijo, prevedla pa tvoja učenka. Ne pozabimo pa, da je eno knjigo zaključila že pred tem letos spomladi in da je tako kot vsa leta postorila še marsikaj. Kot da to ne bi zadostovalo, istočasno pričakuje še knjižni izbor svojih esejev. Osebni jubilej je torej združila z novimi rezultati svojega literarnozgodovinskega dela. Njena energija očitno še ne pojenjuje, delo se še vedno razvija in nam odstira nova obzorja na tistih področjih, ki se jim je zapisala, ko je sledila klicu v sebi in se predala poklicu literarne zgodovinarke in pedagoške delavke.

Knjižnično informacijski sistem cobiss jo navaja kot (so)avtorico 176-ih enot, med katerimi je osem samostojnih znanstvenih knjig, vrsta učbenikov (s ponatisi), več knjižnih prevodov, poleg mentorskega in drugega dela s študenti. V italijanščino je prevedla Cankarjevo Marijo Pomočnico, sodelovala pa je tudi z italijanskimi prevajalci iz slovenščine v italijanščino, med drugim z Giorgiom Depangherjem pri pripravi italijanske verzije Prešerna. Kako temeljito je to svetovanje, dokazuje kakšnih dvajset njenih prešernoslovskih del. Uredila in komentirala je različne knjižne izdaje in zbornike, med drugim o Francetu Prešernu, Borisu Pahorju, Alojzu Rebuli in nekaterih tržaških pesnikih, še preden so začeli intenzivneje zanimati sosednji narod. Med Italijani je poglobila poznavanje ali jim celo prva predstavila pomembnejše slovenske pesnike in pisatelje (Trubarja, Linhart, Prešerna, Cankarja, Kosovela, Kocbeka, Pahorja, Rebulo, Košuto, Kravosa, Palettičjevo, Pertotovo, itd.). S tega področja naj spomnimo vsaj na njeno

monografijo o Kosovelu v italijanščini (*Srečko Kosovel: aspetti del suo pensiero e della sua* 1974), na razpravo *La letteratura slovena di Trieste: Kosovel, Bartol, Pahor* (objavljeno v reviji Trieste : [Trieste & oltre], 1994, str. 760-765), na študijo *La narrativa di Boris Pahor* (Metodi e ricerche. Letn. 11 (1992), št. 1, str. 30-36) ter na *Pahorjev zbornik*, ki ga je (so)uredila že 1993. V odmevni *Tržaški knjigi*, ki je izšla v slovenščini (2001) in italijanščini (2008), je predstavila vlogo Trsta pri Slovencih. Veliko raziskovalnih naporov je vložila v proučevanje literarnozgodovinskih stikov med slovensko in italijansko književnostjo ter objavila tudi ugotovitve, ki odstopajo od ustaljenih predstav. Takšna je njena razprava *Podoba Slovencev v literarnih delih italijanskih književnikov XX. stoletja v Trstu*, ki je izšla v reviji Jezik in slovstvo (št. 5 (feb. 1985/86), str. 147-152). Raziskuje tipologijo slovenske književnosti, slovensko narečno pesništvo v Benečiji in Reziji. Objavlja v slovenskih in tudi najuglednejših italijanskih strokovnih publikacijah in sodeluje na domačih in tujih znanstvenih srečanjih. Rezultate svojih natančnih in poglobljenih raziskav je predstavila slovenski, italijanski in mednarodni strokovni javnosti na številnih znanstvenih srečanjih doma in v tujini.

Sicer pa so to podatki, ki jih lahko preberemo v tem ali onem leksikonu ali enciklopediji, kjer najdemo geslo o njenem delu (npr. v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu, Leksikonu Slovenska književnost Cankarjeve založbe, Enciklopediji Slovenije). Med vrsticami lahko zaslutimo tudi njeno nelahko življenjsko pot, ki se je začela na pragu druge svetovne vojne, bila zaznamovana z rano izgubo matere, pa izselitvijo iz Sežane v Trst in drugimi družinskimi težavami in radostmi.

In tako smo sredi spominov na osebna srečanja, ki jih bo gotovo lahko marsikdo dopolnil ali razširil. Vsi, predvsem pa literarni zgodovinarji namreč vemo, da se istih dogodkov vsak spominja drugače. Kljub tveganju naj torej povem le tri, da ne bom zgledal kot mož brbljav.

Najprej bi omenil, da sem Marijo Pirjevec poznal še preden sva se spoznala. V drugem letniku so slovenistični seminar v Ljubljani obiskovali tudi nekateri učitelji italijanskih državnih šol s slovenskim učnim jezikom in ker je gospa izstopala, sem lahko spoznal, kdo je avtor razprav o Kersniku in Vorancu, ki so izšle v Jeziku in slovstvu. Malo kasneje sem kot demonstrator pri

profesorju Antonu Ocvirku zvedel, da ga je prostodušno prosila, če bi lahko uporabila še neobjavljeno rokopisno gradivo Srečka Kosovega, ki ga je sicer odkupila država, a ga je imel pri sebi že desetletja, ker ni vedel, kako naj ga upošteva v zbranih delih. Kljub polemikam ga ni dal iz rok, čeprav je zaradi tega zavrnil proučevanje pesnika in njegov vpliv na razvoj slovenske poezije. Kolegici pa se je mudilo, ker je dozorevala njena študija o Kosovelu, ki je bila v italijanščini objavljena tudi v knjižni obliki.

Ampak spregovorila sva šele dobro desetletje kasneje, ko me je po posredovanju Lojzke Bratuž prosila, če bi jo en semester nadomeščal kot predavatelj na filozofski fakulteti v Trstu, tako da bi lahko izkoristila študijski dopust in se habilitirala po novih kriterijih. Predstavila me je takratnemu dekanu prof. Giuseppu Petroniju. Ker za tržaško fakulteto nisem predstavljal nobenega stroška, je v naglici pred odhodom na vlak duhovito nagajivo navrgel, da je zadovoljen, ker se njen *kokošnjak* (it. pollaio) tako lepo širi, saj postaja šele z mano vreden svojega imena. Med vsemi tedanjimi sodelavci inštituta sem bil prvi in edini piščanec (pollo), vse drugo naj bi bile le kokoši. Ni pojasnil, ali je z besedno igro namigoval le na naravni spol ali na mojo tedanjo kronološko starost, ali na kaj drugega. In tako se je začelo sodelovanje, ki se je s tistega semestra razpotegnilo na več kot tri desetletja in je trajalo tudi potem, ko je zaradi različnih nasprotovanj Marija Pirjevec zapustila fakulteto in dosegla premestitev na Visoko šolo modernih jezikov za prevajalce in tolmače Univerze v Trstu. Tako sem lahko od blizu spoznal njevo delo na različnih ravneh in ga tudi lahko primerjal z delom kolegov, s katerimi sem kasneje sodeloval, vendar bi analiza tega zahtevala precej časa, pa tudi priložnost morda ni najprimernejša.

Omenim naj le, da so njeno delo na inštitutu za slovansko filologijo poleg uspehov spremljale številne težave. Eden takšnih zapletov je bil tudi »škandal«, ki je odmeval v širši javnosti, npr. v tržaškem dnevniku *Il Piccolo*, ki je objavil obtožbo, da se na univerzi najbolj italijanskega mesta ne spoštuje italijanščina kot učni jezik in se predava v slovenščini, tako da je italijanskim državljanom onemogočeno, da bi se seznanili s slovenščino in njeno literaturo. Dejansko je profesorica uvedla za študente slovenske narodnosti posebne oblike študija v slovenščini, tudi zato, ker bi bilo absurdno, da bi Slovenka Slovincem predavala slovenščino v italijanščini. Ni pa ostalo le pri člančiču, pač pa je bila pritožba tudi formalizirana pri krajevnih

oblasteh. Zanimiva je bila reakcija že omenjenega dekana, prof. Petronija. Zavrnil in preprečil je kakršnokoli diskusijo o tem »problemu«, češ da je univerza avtonomna *državna znanstvena* ustanova, ki ni odgovorna *krajevni* politiki in oblasti. Seveda se je istočasno, a neformalno tudi resno pogovoril z grešnico.

Kljub vsemu je ostala slovenščina na predavanjih, le da so imeli italijanski študenti še posebne seminarje v italijanščini. In vsi vemo, koliko truda je potrebno, da se Italijani kolikor toliko naučijo slovenščine, oziroma slovanskega jezika. Patrizia Vascotto je npr. obiskovala slovenistične lekcije še dolgo potem, ko je že uspešno zaključila vse obveznosti tega dela kurikula. Kljub temu je v ljubljanski restavraciji namesto zrezkov naročila zvezke, kot je opisala v nekem svojem članku (*Moje izkušnje s slovenščino*, objavljeno v reviji *Primorska* srečanja 1995, št. 172, str. 562-563).

Domala vsa leta svoje kariere univerzitetne profesorice je Marija Pirjevec skrbela tudi za študij slovenščine na pedagoški fakulteti tržaške univerze in tako sooblikovala strokovno usposobljenost številnih pedagoških delavcev, ki so diplomirali na tej ustanovi. Še bolj zanimivo pa je bilo, ko so v določenih letih začeli študenti z drugih fakultet (npr. ekonomske, pravne, družbenih ved itd.) vpisovati slovenščino kot tuj jezik. Namesto da bi opravljali izpit npr. iz angleščine, so vpisali slovenščino, ki pa je bila večinoma njihova materinščina, mnogi so tudi zaključili slovenske višje srednje šole in imeli slovensko matura. Kaj zahtevati od njih? Gotovo so znali več kot vsi, ki so »delali« angleščino, po drugi strani pa naj bi vendarle dopolnili svoje znanje in pridobili neke dodatne kompetence, saj so na določenih potencialnih delovnih področjih slovenščino tudi dejansko potrebovali in uporabljali. No, končalo se je tako, da so z relativno manj truda opravili to študijsko obveznost in praviloma izboljšali povprečno oceno. Čeprav se tega ni smelo pokazati, sem prav ponosen in vesel, da

so imeli zamejci vsaj v tem primeru konkretno korist zaradi svoje dvojezičnosti in da so jo lahko unovčili v obliki uspešnejšega opravljanja enega ali celo več izpitov. Kakšno leto je bilo uspešno opravljenih tudi po sto takšnih izpitov.

Pestro in bogato je tudi njeno drugo pedagoško delo. Še pred kariero na univerzi je poučevala na tržaških višjih srednjih šolah s slovenskim učnim jezikom (1972-1985) in za te potrebe z Lojzko Bratuž pripravila šolsko antologijo in druge učne priročnike. Istočasno je kot poverjena profesorica predavala slovensko književnost na filozofski fakulteti v Trstu. Nato se je habilitirala kot uni-

verzitetna profesorica. Več let je bila tudi predstojnica Inštituta za slovansko filologijo na filozofski fakulteti v Trstu. In verjetno ni treba posebej omenjati, koliko ur je treba presedeti na sejah množice univerzitetnih organov, kjer se maščuje nepazljivost tako, da se mimogrede skrijajo možnosti za delovanje. Poleg rednih akademskih obveznosti je na tržaški filozofski fakulteti skrbela za razvoj slovenistike, organizirala vrsto simpozijev in strokovno znanstvenih srečanj. V tem času je na tej ustanovi predavala vrsta gostujočih profesorjev z ljubljanske univerze in različnih inštitutov. Inštitut se je kadrovsko okrepil, tako da je bilo poleg zunanjih sodelavcev redno zaposlenih kar nekaj profesorjev, predvsem pa se je izboljšal položaj slovenščine kot študijskega predmeta, ki je postala po eni strani diplomski predmet, povečale pa so se tudi možnosti za njen študij kot stranskega predmeta. Čeprav se je bilo treba neprestano braniti pred različnimi očitki in se boriti za položaj predmeta, je v določenem obdobju uspešno opravilo izpite iz slovenščine tudi po sto študentov na leto in zagovarjalo slovenistične diplomske naloge tudi po šest kandidatov, še več pa jih je za tezo izbralo s slovenistiko povezane teme. Tudi s tem ni malo dela, čeprav nisi mentor, pač pa le soporočevalec pred akademskim senatom na javnem zagovoru.

Če še velja merilo Leonarda da Vincija, da so kaj slabi učitelji, ki jih ne prerastejo njihovi učenci, potem je treba povedati, da je profesorica s prizadevnim pedagoškim delom sooblikovala številne študente, med katerimi so danes uveljavljeni kulturni in strokovni ustvarjalci na Goriškem in Tržaškem, v Beneški Sloveniji ter širšem prostoru na meji med slovenskim in italijanskim svetom.

Od 1993 je predavala slovensko književnost na Visoki šoli modernih jezikov za tolmače in prevajalce Univerze v Trstu, kje se je lansko leto tudi dokončno upokojila, deloma tudi zaradi zdravstvenih težav. Ampak v našem primeru lahko parafraziramo tisto, kar je Oton Župančič pripisal v uvodu k *Solzicam* Prežihovega Voranca, ki mu je Marija Pirjevec posvetila eno svojih razprav že leta 1968. Tako pesnik: »Nekaj sem slišal, kakor da hočeš zopet oboleti! Nikar! Medvedu se ne spodobi biti bolnemu. [...] Veš kdaj sme biti medved bolan? Samo kadar so ga čebele opikale, ker je med kradel...« Čeprav zgleda, da ta medved ne spada najbolj v naš kontekst, ima z literarnozgodovinskega vidika malce prežihovske »žlehtnobe«, sicer pa je z malce bolj suvereno interpretativno metodo lahko tudi prisrčen, tako kot hoče biti tudi ta prispevek.

Mladika v NUK-u

Od 21. novembra do 17. decembra je bila v avli pred Veliko čitalnico NUK razstava z naslovom 50 Mladikinih let. Maja leta 1961 je v Trstu zagledala luč pesniška zbirka tržaške pesnice Brune Marije Pertot z naslovom Moja pomlad. Izid te zbirke je postavil temelje založniški dejavnosti majhne založbe, ki je dotlej že štiri leta izdajala revijo Mladika, a ki je z leti rasla in se krepila, posebej pa se razmahnila po slovenski osamosvojitvi. Razstava v NUK-u je z izborom knjig obiskovalcu približala razvoj založbe, njene avtorje in vlogo, ki jo je imela in ima na južnem robu slovenskega ozemlja.

Na odprtju razstave sta svoje pozdravne misli ponesla ravnateljica NUK-a. Mateja Komel Snoj in minister za Slovence v zamejstvu in po svetu dr. Boštjan Žekš.

Ob razstavi je Mladika izdala posebno brošurico s popisom vseh dosedanjih izdaj.

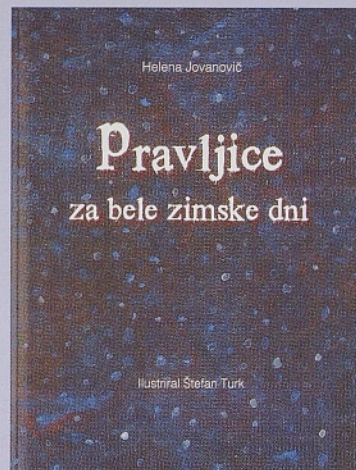
Veža NUK-a (levo) in Nadia Roncelli, Mateja Komel Snoj in Boštjan Žekš na odprtju razstave (desno).

Goriške mohorjeuke

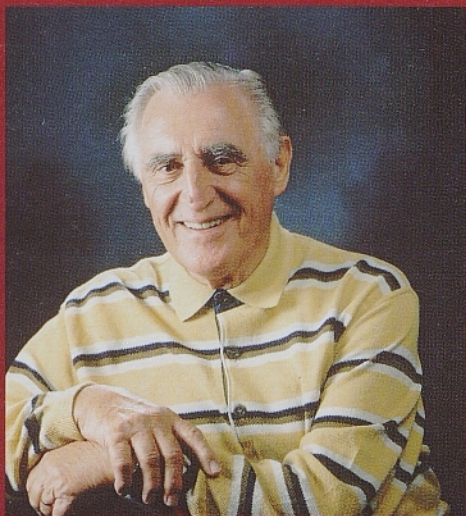
Pri Goriški Mohojevi družbi je izšel Koledar GMD za leto 2012 na 280 straneh z barvnimi slikami. Platnico in koledarski del je opremil Matej Susi. Dragoceni dokumentarni zbornik je uredil dr. Jože Markuža.

V knjižni zbirki GMD sta izšla še prvenec tržaške časnikarke Helene Jovanovič *Pravljice za bele zimske dni* z ilustracijami Štefana Turka in pa obsežen zbornik *Brazde s trmuna*, 15 let, izbor. Gre za izbor razprav in zapisov iz revije *Brazde s trmuna*, ki je že 15 let glasilo študijskega krožka Beseda Slovenske Istre, ki deluje v okviru Andragoškega centra Slovenije. Študijski krožek je tudi soizdajatelj knjige na 320 straneh. Uredila jo je mentorica krožka Nadja Rojac iz Trsta. S peroriskami jo je opremil Darij Novak.

Goriška Mohorjeva družba in Duhovska zveza iz Trsta sta tudi izdali priljubljeni stenski Naš koledar, ki ga tokrat krasijo fotografije značilnih znamenj in kapelic na Tržaškem in Goriškem.

ADO LAPORNIK

Na začetku decembra je v Trstu v 91. letu starosti umrl Ado Lapornik. Rojen je bil v Zagorju ob Savi kot potomec znane družine strokovnih soustvarjalcev trboveljske premogovne industrije, že kmalu pa se je preselil v Ljubljano in tam dokončal gimnazijo. Študij prava oziroma ekonomije so mu preprečile vojne razmere, ki so – kot mnogim – tudi njemu preusmerile življenjsko pot. Najprej je leta 1942 okusil taborišče Gonars, kamor so ga bili odgnali italijanski okupatorji; o tem je objavil tudi pričevanje v knjigi Nadjine Pahor Verri »Oltre il filo«. Po izpustitvi pa se je pred hudimi stiskami še med vojno zatekel k prijateljskim ljudem pri Trevisu. Od tam se je po vojni za stalno preselil v Trst, kjer je ustvaril srečno družino z ženo Marjano Prepeluh ter hčerama Barbaro in Majo.

V Trstu je bil Ado Lapornik najprej v zavezniškem tiskovnem uradu AIS, potem pa vse do upokojitve na slovenski radijski postaji. Tam je bil vrsto let šef govorjenih sporedov, ki so ob njegovi iznajdljivosti in razgledanosti dosegali zelo visoko raven. Vzdrževal je odlične strokovne in človeške od-

nose z zunanjimi sodelavci, ki so cenili njegovo zanesljivost, prijazen nastop in slovensko mentaliteto! Bil je odličen šahist, vnet filatelist in duhovit debater, ki pa je vsako še tako ognjevit kresanje idej praviloma končal z vedrim smehom in prijateljskim stiskom roke. Vse življenje je prizadeto spremljal skrbi in veselja naše narodne skupnosti doma in po svetu. S ponosom je postal slovenski državljani in nekaj dni pred smrtjo se je dal celo pripeljati na volišče v vedno drago mu Ljubljano.

S. M.

Društvo slovenskih izobražencev ob koncu leta

Novembra in decembra so v DSI sklenili ponedeljkova srečanja v Peterlinovi dvorani v Trstu z vrsto zanimivih večerov. V ponedeljek, 7. novembra, so predstavili knjigo »Pozabljeni Kras. Ofenzive v jeseni 1916«, katere avtorji so Mitja Juren, Nicola Persegati in Paolo Pizzamus. Večera se je udeležil tudi avtor spremne besede k italijanski izdaji Antonio Scrimali. Naslednji ponedeljek, 14. novembra, je bilo v Peterlinovi dvorani vzdušje praznično. Mladika in Knjižnica Dušana Černeta sta priredili večer z naslovom Alojz Rebula v italijanščini. Predstavili pa so zbirko novel *La vigna dell'imperatrice romana* (Vinograd rimske cesarice) in roman *Notturmo sull'Isonzo* (Nokturno za Primorsko). Novele je izdala založba Mladika, roman pa italijanska založba San Paolo v sodelovanju s Knjižnico Dušana Černeta. O delih sta govorila prof. Marija Pirjevec, ki je pripravila izbor novel in napisala spremno študijo, ter Božo Rustja, ki je napisal spremno besedo romanu *Nokturno za Primorsko*. Sodelovala je tudi prevajalka obeh knjig Martina Clerici. Večer je glasbeno uokviril nastop vokalne skupine Glasbene šole Vinka Vodopivca iz Ajdovščine pod vodstvom Jerice Rudolf. V ponedeljek, 21. novembra, so v društvu predstavili Slovenski zgodovinski atlas, ki je pred kratkim izšel pri založbi Nova revija. O tem monumentalnem delu so govorili avtorji dr. Aleš Gabrič, mag. Tomaž Nabergoj, mag. Mateja Rihtaršič in Alenka Božič ter predstavnik založbe Tomaž Zalaznik.

Zadnji ponedeljek v novembru je bil posvečen zaščiti kraškega teritorija. Na to temo so govorili predstavniki civilne iniciative Kras Miha Pogačar in Barbara Jejčič ter urbanist arh. Anton Prosen. V ponedeljek, 5. decembra, so Bernard Nežmah, Tino Mamič in Andrej Černic v društvu razpravljali o izidu parlamentarnih volitev v Sloveniji. V ponedeljek, 12. decembra, je bil gost DSI strokovnjak za slovensko izseljenstvo in diplomat dr. Zvone Žigon, ki je svojemu predavanju dal naslov *Slovenci v svetu – iz spomina v prihodnost*. Pred tem so odprli razstavo *Predhodniki slovenske osamosvojitve v našem zamejstvu*. Na to temo so ob razstavi spregovorili Matjaž Rustja, Aleš Breclj in Saša Martelanc.

Zadnji večer pred božičnimi prazniki je bil v ponedeljek, 19. decembra. Božično misel kot uvod v praznovanje Božiča je podal urednik revije Ognjišče Božo Rustja. Naslednje srečanje v društvu bo v ponedeljek, 9. januarja, 2012.

Zgoraj levo: Mitja Juren, Nicola Persegati in Paolo Pizzamus in urednica Nadia Roncelli. Desno: Nadia Roncelli, Martina Clerici, Marija Pirjevec, Alojz Rebula, Božo Rustja in Ivo Jevnikar. Spodaj levo: dr. Aleš Gabrič, mag. Tomaž Nabergoj, mag. Mateja Rihtaršič in Alenka Božič ter predstavnik založbe Tomaž Zalaznik. Desno: Sergij Pahor, Miha Pogačar, Barbara Jejčič in Anton Prosen.

Biserni jubilej Balantičeve šole v Buenos Airesu

V soboto, 26. novembra, smo se zbrali v Našem domu vsi, ki imamo radi Balantičevo osnovno šolo. Praznovali smo 60. obletnico ustanove, ki nosi ime po pesniku Francetu Balantiču, čigar 90-letnice rojstva se spominjamo v mesecu novembru. Ta veliki dogodek nam širi srce v veselju in hvaležnosti Bogu.

Najprej je vse navzoče pozdravila ravnateljica Irena Urbančič Poglajen in spomnila, da glavni namen naše šole ni le v polnjenju glav šolarjev z učenostjo, temveč v napajanju mladih src v zvestobi do vsega slovenskega.

Zato starši in učitelji delajo složno in odgo-

vorno v želji, da bi vzgajali otroke v ljubezni, hvaležnosti in srčni dobroti, da bi zrasli v plemenite in odgovorne osebnosti, ki bodo svoja življenja usmerjale k Bogu in cenile slovenske korenine, iz katerih izhajajo.

Pozdravila je našo drago Angelco Klanšek, ustanoviteljico šole, ki že polnih 60 let vzgaja mlade rodove v ljubezni do slovenstva. Zahvalila se je Našemu domu, saj je šola tu našla stalni dom, ki ji nudi vso podporo in zavetje.

Slavnostni govor je imela predsednica Slovenske kulturne akcije Katica Cukjati.

Nato se je začela čudovita predstava, igra Pepelka v izvedbi sedanjih in nekdanih učencev Balantičeve šole v režiji Danice Malovrh, ki sta ji pomagali Marija Zupanc Urbančič in Angelca Podržaj Miklič.

Za sceno je poskrbel Tone Oblak, ki že 60 let s svojimi umetniškimi zamislimi in z ljubeznijo bogati vse šolske predstave. Posebna zahvala tudi Claudiju Selanu in sodelavcem, ki so priskočili na pomoč.

Po igri so bili na vrsti pozdravi in čestitke. Najprej je vsem sodelujočim čestital slovenski veleposlanik v Argentini Tomaž Mencin. Angelci Klanšek in voditeljici šole Ireni Urbančič Poglajen je izročil priznanje Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Predsednik Zedinjene Slovenije Franci Žnidar je poudaril, da je slovenska šola uspešna, ker vzgaja otroke z nesebično ljubeznijo in ker že več kot pol stoletja uporablja metodo, ki je sedanji svet skoraj ni zmožen uporabljati: to je prostovoljno in brezplačno delo. Uspehi niso čudež, temveč sad dela idealistov in požrtvovalnih učiteljic.

Pozdravili so še šolska referentka ZS Alenka Prijatelj, ravnateljica Srednješolskega tečaja prof. Marika Bajuka Neda Vesel Dolenc in predsednik Našega doma Karel Groznik, ki je Ireni Poglajen in Angelci Klanšek tudi izročil plaketo.

Za konec je Marta Petelin predstavila dragoceno spominsko brošuro, med drugim delom slavja, ki je bil na dvorišču povezan s pogostitvijo, pa je bil na ogled še obširen video prikaz 60-letnega delovanja šole.

Alenka Belič Fantini

Spodaj levo: slovenski veleposlanik v Argentini Tomaž Mencin izroča priznanje Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu ustanoviteljici in dolgoletni učiteljici ter voditeljici Balantičeve šole Angelci Klanšek. Na levi sedanja voditeljica Irena Urbančič Poglajen. Ostale slike: prizori iz igre Pepelka v režiji Danice Malovrh (foto Lučka Oblak Čop).

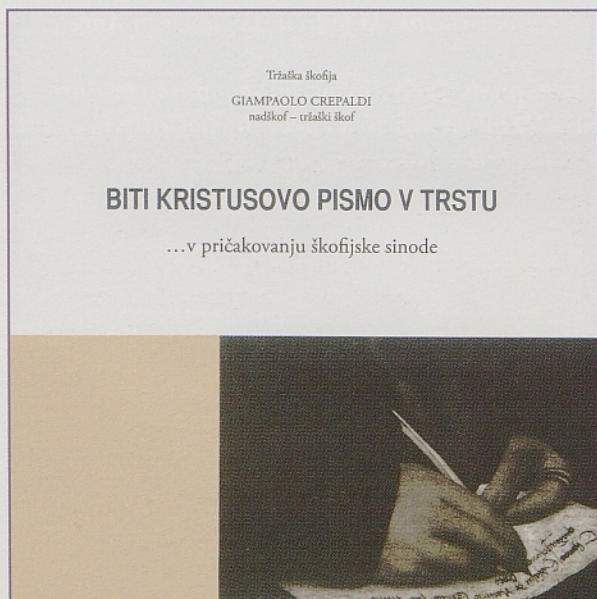
Knjižne izdaje Tržaške škofije v slovenščini

Slovenci v tržaški škofiji smo nekatera pastirska pisma in druge cerkvene dokumente lahko brali v slovenščini vsaj od takrat, ko je škofijo vodil Lovrenc Bellomi. Ti prvi poizkusi so bili seveda dobrodošli, čeprav niso bili dosledno prevedeni vsi dokumenti. Tako lahko najdemo slovenščino v zbornikih, ki so izšli ob prvem in drugem škofijskem zborovanju (*Trieste: Cristiani a confronto = Trst: Kristjani iz oči v oči* in *La Chiesa di Trieste tra storia e profezia = Tržaška Cerkev iz preteklosti v prihodnost*), ali v nekaterih dokumentih, ki so izšli v zbirki *Dokumenti tržaške Cerkve*. Med temi lahko naštejemo naslednje: *Škofova pastoralna vizitacija: čemu in zakaj* (1981), *Družina in evharistija* (1983), *Naša Cerkev v službi tržaškega mesta* (1983), *Sprava in uboštvo z družino, v Cerkvi, za človeka* (1984), *Kateheza odraslih* (1985), *Cerkev in teritorij* (1986), *S svetim očetom za novo evangelizacijo* (1991), *Skala Cerkve* (1992). Vsi so izpod peresa škofa Lovrenca Bellomija in škofijskega pastoralnega sveta. *Pet razmišljanj o očenašu* pa je napisal škof Evgen Ravignani leta 1999, prevedel pa pisatelj Alojz Rebula.

Med letoma 1988 in 2006 so izšle v slovenščini še druge publikacije Tržaške škofije. Prava novost pa je nastopila leta 2009 s prihodom nadškofa Giampaola Crepaldija. Prvo sporočilo, ki ga je leta 2009 napi-

sal tržaški škof svojim vernikom in je izšlo v zbirki *Magistero del Vescovo = Magisterij gospoda škofa*, je bilo istočasno prevedeno in izdano tudi v slovenščini (bolj smiselni naslov zbirke bi bil *Škofov nauk*). Prav tako so bila prevedena v slovenščino vsa ostala sporočila, ki so izšla v tej zbirki večinoma drobnih brošur manjše oblike. Posebno pa velja omentiti, da je bilo tudi škofovo razmišljanje *Essere lettera di Cristo a Trieste* prevedeno v slovenščino in so dokument delili med slovenskimi verniki z naslovom *Biti Kristusovo pismo v Trstu: ... v pričakovanju škofijske sinode*. Knjiga je izšla leta 2010 na 84 straneh, srednjega formata (20 cm). To knjigo in tudi vse spodaj omenjene brošure je prevedel Aleksander De Luisa, čeprav to ni povsod navedeno.

1. Zbirko Magisterij gospoda škofa sestavljajo sledeče publikacije: *Dar vere: sporočilo za advent*, 2009, 14 str., 17 cm.
2. *Posvečeno življenje: preroško znamenje*, 2010, 14 str., 17 cm.
3. *Dar upanja: sporočilo za postni čas*, 2010, 23 str., 17 cm.
4. *Rožni venec: povzetek evangelija*, 2010, 11 str., 17 cm.
5. *Dar katoliškega duhovništva*, 2010, 15 str., 17 cm.
6. *Dar dejavne ljubezni: sporočilo za advent*, 2010, 15 str., 17 cm.
7. *Verujem ...: vstajenje mesa in večno življenje: sporočilo za postni čas*, 2011, 30 str., 17 cm.
8. *Bog vzgaja svoje ljudstvo: sporočilo ob pripravi na 62. Narodni liturgični teden Cerkve v Italiji*, 2011, 14 str., 17 cm.
9. *Evharistija: živi in navzoči Jezus Kristus: pastoralno navodilo za pripravo na škofijsko sinodo*, 2011, 30 str.; 17 cm.

V novembru so nas obiskali gostje iz Narodne in univerzitetne knjižnice iz Ljubljane. Več o tem lahko preberete na drugih straneh Mladike.

Lučka Kremžar - De Luisa

Za smeh in dobro voljo

»Že dve leti sem svobodni umetnik – pisatelj.«
»In? Ste že kaj prodali?«
»Sem! Najprej avto nato pa še stanovanje.«

»Obtoženi, proti vam smo uporabili že vse zakone, ki jih imamo, in vendar se niste nič poboljšali!«
»Iz tega se vidi, gospod sodnik, da so zakoni zanič.«

»Nalagali ste me! Pred tremi dnevi sem pri vas kupil zlato uro, za katero ste mi rekli, da bo šla, dokler bom živ!«
»Kaj morem pomagati, ko pa ste takrat tako slabo zgledali!«

»Ta človek je že mnogim rešil življenje.«
»Ali je zdravnik?«
»Ne. Nekoč je bil šofer, zdaj pa je spremenil poklic.«

Zvesti bralec krajevnega časopisa je umrl. V časopisu so objavili kratek članek o njem. Prispevek se je končal: »Mož je v življenju zelo veliko trpel. Bil je naš naročnik od prve številke.«

Miha pripoveduje neznanemu lepemu dekletu na veselici: »Kakšno smolo sem imel! Prejle sem rekel tistemule debeluhu tamle, da je gospodinja videti od zadaj kot kakšen pivovarniški konj. Potem je pa prišlo na dan, da je možakar njem mož.«
»Tako? In kaj vam je potem rekel moj oče?«

Pri računstvu vpraša učitelj v zadnji klopi sedečega Petra: »Koliko je 7 krat 8?«
»Rad bi vam pomagal, gospod učitelj, vendar tega tudi jaz ne vem,« odgovori iznajdljiv šolar.

**Zaradi preobilice gradiva smo nekaj član-
kov odložili na prihodnjo številko. Sodelav-
cem se opravičujemo.**

»Moje novo dekle me ima za izredno pametnega in lepega.«
»To se pa ne bo dobro končalo, če ti že v začetku tako laže.«

Dva živčno bolna se kopata v zaprtem bazenu. Konč-
no pravi eden drugemu: »Popij vodo iz bazena, jaz bi
rad odšel.«

In iz česa sklepaš, da je tvoja žena raztresena?«
»Dal sem ji denar za dve srjaci zame, prinesla pa je
klobuk zase.«

»Kako ste pa na počitnicah prenašali komarje?«
»Kar dobro. Prvi del noči je bil moj mož tako pijan, da
pikov sploh čutil ni. Drugi del noči pa komarji tako
pijani, da niso več pikali.«

Mož piše svoji ženi s počitnic na morju: »Draga Dragi-
ca! Veter tuli, morje besni in jaz moram vedno misliti
nate...«

»Ta teden mi je moj pes rešil življenje.«
»Kako?«
»Bolan sem bil, pa ni pustil zdravnika k meni.«

Šef uslužbencu: »Lepo vas prosim, da nikomur ne po-
veste, kakšno plačo dobivate.«
»Brez skrbi. Mene je prav tako sram kot vas.«

LISTNICA UPRAVE

DAROVI V SPOMIN:

Ob 100-letnici rojstva prof. Jožeta Peterli-
na daruje H.P. 50,00 € za Mladiko.

V spomin na dr. Jožeta Bernika daruje Ma-
rija Bevčar Bernik 300,00 € za Mladiko.

Prisrčna hvala!

Vsem, ki bodo naročnino 2012 poravnali do 31. januarja 2012, darujemo po izbiri navedene (po razpoložljivosti zaloge posameznih knjig). Naročnino lahko poravnate 11131331 ali pa tudi osebno na upravi Mladike, Ulica Donizetti 3 v Trstu od ponedeljka

920112780, 9/10

COBISS

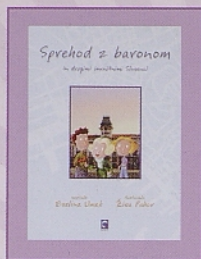
Plačniki v tujini lahko plačate s čekom ali po banki na: **Zadružna kraška banka – Banca di Credito Cooperativo del Carso (IBAN: IT58 5089 2802 2010 1000 0016 916 - SWIFT: CCTSIT2TXXX).**

Za letošnji knjižni dar lahko izbirate tudi med nekaterimi izdajami Goriške Mohorjeve družbe, s katero smo se dogovorili za sodelovanje.

Št. 1

D. Bandelli
Razprti svetovi

Št. 2

E. Umek
Sprehod z baronom

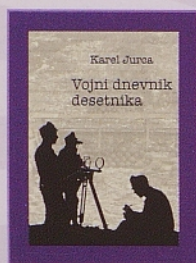
Št. 3

A. Volk Zlobec
Štiri zgodbe pod odejo

Št. 5

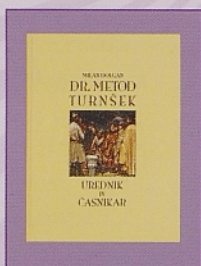
B. Volpi Lisjak
Vonj po morju

Št. 4

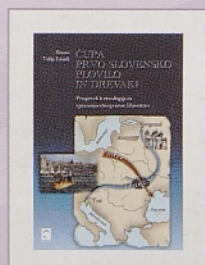
K. Jurca
Vojni dnevnik desetnika

knjige založbe
MLADIKA

Št. 7

M. Dolgan
Dr. Metod Turnšek

Št. 8

B. Volpi Lisjak
Čupa

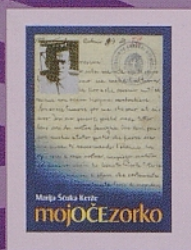
Št. 9

M. Artač Sturman
Rapsodija o goriškem slavčku

Št. 6
B. Pertot
Ti navdih in jaz beseda

knjige
Goriške Mohorjeve družbe

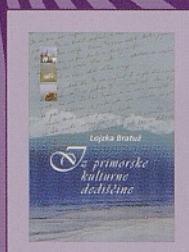
Št. 1

M. Šuka Kerže
Moj oče Zorko

Št. 2

Dragi Srečko
ur. T. Roje

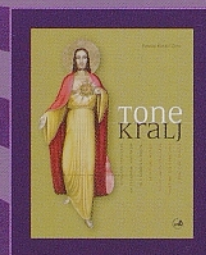
Št. 3

L. Bratuž
Iz primorske kulturne dediščine

Št. 4

D. Globočnik – T. Pinter
Portreti

Št. 5

V. Koršič Zorn
Tone Kralj